

CUPRINSUL

<i>I. D. Condurachi :</i>	Diplomați români în trecut sec. XIV—XVII. (Cont.)
<i>Pr. Octavian Popa :</i>	Făgărașul sub regii ungari (sfârșit)
<i>Maria Popescu-Bogdan :</i>	Istoricul școlii Reuniunii Feme- ilor Române din Brașov
<i>Ax. Banciu :</i>	† Pictorul Hans Bulhardt
<i>Dr. Alexe Sulica :</i>	Amintiri din Răsboiul de între- gire a Neamului (II)
<i>Ax. B. :</i>	Din ziarul prof. Aurel Ciortea (Cont.)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Partea literară

<u>Versuri :</u>	
<i>Aurel Marin :</i>	Versuri
<i>Gh. D. Banu :</i>	a) Ascult... b) Cântă-mi... c) Toamnă
<i>Rainer M. Rilke - S. B. :</i>	a) Sfârșit de toamnă b) Ceasuri grele
<i>Dimitrie Danciu :</i>	a) Liniște b) În țărini
<i>Ion V. Boeriu :</i>	Făptura ta
<i>Emil Micu :</i>	Uitare
<i>N. Hurlup :</i>	Pagina de umor și satiră

Proză :

<i>Emil Micu :</i>	Chemare
<i>A. Sacerdoțeanu,</i> <i>A. A. M., Gh. Tulbure,</i> <i>Dr. A. Sulica, Ax. B. :</i>	} Dări de seamă

Tabla de materii a anului. Bibliografie și paginile
administrației.

ȚARA BĂRSEI

APARE TOT LA DOUĂ LUNI
SUB CONDUCEREA PROFESORULUI AX. BANCIU

Redacția și }
Administrația } Str. Mureșenilor No. 22, etaj, Brașov

Abonamente și achitări de abon. se pot face și la d. D. Berbecariu
com., Str. Voevodul Mihai, colț cu Mih. Weiss.

ABONAMENTUL

PENTRU UN AN LEI 260 ACHITAT DECURSIV LEI 300 NUMĂRUL LEI 50
Pentru străinătate Lei 400—

INFORMAȚIUNI

Pentru autori

Manuscrisele primite la redacție nu se
inaapolază.

Autorii, ale căror articole urmează să
se publice, vor fi încunoștințați despre
aceasta.

Extrase din articolele publicate în
revistă se pot face plătinindu-se tipogra-
fiei numai costul hârtiei și al trasului.

O coală 16 p. formatul revistei.

50 ex. Lei 320, 100 ex. Lei 440, 200 ex. Lei 540

8 pag.

50 ex. Lei 230, 100 ex. Lei 270, 200 ex. Lei 320

Revista noastră tipărindu-se într'un număr limitat de exemplare, nu
putem trimite câte două exemplare din același nr. în contul unui abonament.
Ni s'ar descompleta colecțiile de rezervă. De aceea, rugăm pe toți abonații
noștri ca, în interesul lor, să ne avizeze din vreme în caz că și-au schimbat
domiciliul sau n'au primit vre-un număr. Reclamațiunile prea întârziate nu le
putem lua în considerațiune.

*

Cine dorește răspuns, e rugat să trimită și mărcile poștale necesare.
În lipsa acestora, nu li se răspunde decât la poșta redacției.

Tot așa și cei care nu se mulțumesc cu confirmarea în corpul revistei
a primirii abonamentului și doresc să li se trimită chitanța de achitarea abona-
mentului, vor adauga la costul abon. încă 12 lei (5 pt. timbre și 7 pt. expediție)

*

Oricine reține vreun număr, se consideră abonat.

*

Meseriașilor și negustorilor care vor abona revista, achitând anticipativ
costul abonamentului pe un an, dacă ni se cere, li se va anunța gratuit adresa
în corpul revistei, anul întreg.

*

Cei care ne vor face 10 abonamente, plătite înainte, vor primi revista
gratuit, un an.

Administrațiunea.

Nu publicăm dări de seamă decât despre lucrările primite la redacție.
Nu luăm notă de cuprinsul revistelor ce ni se trimit decât în măsura reci-
procității.

Lucrările și revistele primite la red. vor fi amintite la „Bibliografia“ acestei reviste.
Reproducerea, fără indicarea izvorului, este oprită.

ȚARA BÂRSEI

APARE TOT LA DOUĂ LUNI

Redacția și administrația: BRAȘOV, STR. MUREȘENILOR No. 22

Anul IX.

Noemvrie-Decemvrie 1937

No. 6

Diplomați români în trecut

(sec. XIV—XVII)

de **Ioan D. Condurachi**
Consilier de Legație

(Continuare din nr. trecut)

Soliile Banului Mihalcea la Curtea din Praga (1597—1600)

Cucerirea Ardealului de către Mihai Viteazul reprezintă, fără 'ndoială, unul din momentele cele mai glorioase din trecutul neamului românesc. Dar oricât de important ar fi acest fapt, nu e locul să discutăm acum motivele și nici să arătăm împrejurările care au dus la această cucerire.

Că, într'un moment de desnădejde — fiind amenințat de principele Ardealului, în înțelegere cu Domnul Moldovei, ca să fie scos din domnia Țării Românești — Mihai Viteazul a pornit la cucerirea Ardealului, e posibil;

că la această cucerire au împins imperialii, în frunte cu împăratul Rudolf al II-lea, cari doriau să-și întindă stăpânirea și asupra acestei țări — Mihai Viteazul fiind socotit numai ca o unealtă a lor, ca un executor al unui plan care intra în calculele politicii habsburgice — nu e exclus;

că, în fine, ocuparea Ardealului se datorește într'o oarecare măsură stăruințelor depuse pe lângă Domn de o parte din boierimea munteană, pe care Ardealul o atrăgea prin organizația lui socială, comercială și, mai ales, prin pozițiunile lui de apărare,

fiind o cetate natural întărită prin lanțul Carpaților — ce putea mai ușor rezista repetatelor atacuri ale Turcilor — și că sfetnicii lui Mihai au profitat de amenințările din afară ca să-l determine la o acțiune în contra Ardealului, e foarte probabil.

Oricum se vor fi petrecut lucrurile, nu se poate atribui exclusiv numai uneia sau alteia din aceste cauze ocuparea Ardealului, ci mai mult faptului că, la un moment dat, toate aceste împrejurări au conlucrat la determinarea Domnului Țării Românești ca să pornească la cucerirea Ardealului.

După bătălia de la Șelimber, din 28 Octomvrie 1599, unde fu învins cardinalul Andrei Báthory și armata lui pusă pe fugă, Mihai Viteazul își făcu intrarea triumfală în Alba-Iulia și se proclamă stăpân al Ardealului.

În toată această acțiune a lui Mihai Viteazul pentru cucerirea Ardealului și apoi pentru ocârmuirea și păstrarea pentru dânsul a acelei țări, întâlnim amestecate numele și activitatea unui mare dregător din Țara Românească: *Banul Mihalcea*.

Din cărțile de istorie și din alte publicațiuni de până acum, avem puține cunoștințe despre acest boier al lui Mihai Viteazul; abia dacă se pomenește, ici și colea, de această mare figură a neamului românesc.¹⁾

Dacă se cercetează însă mai amănunțit documentele timpurilor trecute, precum și diferitele mărturii ce ni s'au păstrat despre dânsul, se poate vedea cu câte calități era înzestrat Banul Mihalcea și ce rol politic de prim plan a jucat în epoca sa, — rol care merită să fie arătat în adevăratele lui proporții.

Cine era Banul Mihalcea ?

Un scriitor italian, Ciro Spontoni, care a trăit pe timpul lui Mihai Viteazul și a fost secretarul generalului Basta, a cunoscut în de-aproape pe Banul Mihalcea, despre care ne spune în lucrarea

---

¹⁾ N. Bălcescu, *Românii sub Mihai Viteazul*, ediția Casei Școalelor, 1908. — Ion Sârbu, *Istoria lui Mihai Viteazul, domnul Țării Românești*, 2 volume, 1904—1907. — A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, ediția II (1914) volumul V. — N. Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, 2 volume 1935. — P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, 1936; *Documente privitoare la Istoria lui Mihai Viteazul*, 1936. — Alte publicațiuni, cuprinzând conferințe sau comunicări la Academia Română, în care e vorba de Banul Mihalcea, vor fi citate în cursul acestui studiu.

sa „*Historia della Transilvania*“, apărută la Veneția în 1638, că „era de naționalitate grec, de naștere foarte obscură și crescut într'o urâtă josnicie“.

Un alt italian din Parma, cu numele Giovanni Beduccini, fost secretar al împăratului Rudolf al II-lea, care a avut ocaziunea să vadă activitatea Banului Mihalcea la Praga, ne spune despre dânsul cam același lucru ca și Spontoni, că „era de națiune grec, de naștere obscură și crescut într'o lume de rând“. ¹⁾

Din alte documente reiese că Mihalcea era Grec, originar din insula Chios. ²⁾ Adevăratul său nume era Mihalce Karatzas, adică Caragea, fără să aibă însă vre-o legătură de rudenie cu familia domnitoare cu același nume, de mai târziu.

Se pare că Mihalcea a avut o copilărie chinuită și o tinereță sbuciumată. Făcând negoț de vite și carne sărată, el ajunsese, după o muncă încordată și plină de privațiuni, om bogat și cu multă experiență în afaceri.

Probabil că mânat de nevoile comerțului său, el a venit și în Țara Românească, unde i se oferiau desigur cele mai favorabile perspective de a cumpăra, pe prețuri convenabile, vitele de care avea nevoie pentru negoțul său. Aceste animale le desfăcea apoi pe piața Constantinopolului, sub formă de carne proaspătă sau sărată, realizând astfel însemnate câștiguri.

Venind în Țara Românească, în mai multe rânduri, el a început să cunoască stările de lucruri de la noi și și-a creiat cu timpul și oarecare legături cu băștinașii, ceea ce l-a determinat, probabil, să se stabilească pentru totdeauna aici, fără să putem însă preciza data.

După aceea, intrând în relațiuni de afaceri cu unii dregători, de la cari se aproviziona cu vite sau le servia de intermediar la vânzările de animale, e posibil ca Banul Mihalcea să fi ajuns, cu vremea, ca să-i oblige, împrumutându-i la nevoile lor cu bani.

---

¹⁾ Giovanni Beduccini, *Historia di Transilvania*, manuscris la Academia Română. — N. Iorga, *Un nou izvor cu privire la Mihai Viteazul și Radu Șerban*, pag. 8.

²⁾ N. Iorga, *Contribuții la istoria Munteniei*, 1896, pag. 49 nota; *Documente relative la Petru Șchiopul și Mihai Viteazul*, pag. 56.

Realizând o însemnată avere și cumpărând numeroase proprietăți, ajunse la mare trecere în Țara Românească.

S'a căsătorit cu o pământeancă, Marula, pe care documentele o numesc „Băneasa Marula“ — fără să știm însă din ce familie românească se trăgea — și a avut patru copii în viață și anume: un băiat, pe Pătrașcu zis din Cocorăști¹⁾ și trei fete: pe Preda, măritată cu Radu Cluceru Buzescu, pe jupânița Mihnea și pe jupânița Maria, fosta soție a lui Bădican, spătarul din Greci, care s'a călugărit apoi în văduvie din cauza unor daraveli avute la domnie.²⁾

Mihalcea, prin căsătorie cu boierii pământeni a fiicelor sale — nu a surorilor sale, cum pretind scriitorii Spontoni³⁾ și Beduccini,⁴⁾ căci nu se știe până acum dacă Mihalcea a avut sau nu surori și nici cum le chema, — a intrat în legături de rudenie cu multe familii mari din țară. Faima acestor încuscrii a făcut pe generalul austriac Gheorghe Basta să spună despre Banul Mihalcea că e „parente del Valacco“⁵⁾ adică rudă cu Domnul, ceea ce nu era tocmai exact, deoarece Mihalcea nu era rudă directă cu Mihai Viteazul, ci numai prin alianță, una din fetele lui fiind căsătorită cu spătarul Bădican, fratele lui Preda Floricoiul, ginerele lui Mihai Viteazul.

Datorită averii mari ce agonisise, ca și încuscrii sale cu marile familii din țară și mai ales cu puternica familie a Buzeștilor, Mihalcea ajunse cu timpul să aibă mare trecere pe lângă Domni, cari-l primesc la Curtea lor și-l ridică apoi în dregătorii.

Din documentele cunoscute nu se poate preciza dregătoria cu care a început Mihalcea până să ajungă la bănia Craiovei, pe care a păstrat-o apoi, mulți ani dearându-l, până le moartea sa.

---

1) Emanoil Hagi Moscu, *Boierii lui Mihai Viteazul*, pag. 8.

2) Se face mențiune de jupânița Maria într'un act din 15 Iulie 1634, privitor la un proces avut pentru că a omorât cu mâna ei 2 Țigani și în urmă a pârît la Domn pe Stanciu logofătul, zicând că a furat 1000 ughi aur. Păra s'a dovedit mincinoasă și cu greu a fost iertată de Domn. Pentru a-și ispăși păcatele, s'a călugărit apoi în văduvie. (*Arhiva Sf. Mitropolii București*, pachetul 179, doc. 1.)

3) Spontoni, *l. c.* pag. 170.

4) Beduccini, în *Iorga l. c.* pag. 8.

5) A. Veress, *Epistolae Ghe. Basta*, pag. 390.

De aceea i-a rămas și numele, în diferitele acte interne, de Banul Mihalcea, sub care e pomenit chiar și când nu mai ocupa acea demnitate. Fusese de atâtea ori Ban al Craiovei, încât lumea se obișnuise să-l știe numai în această calitate.

Scriitorii italieni Spontoni și Beduccini afirmă că Mihalcea făcuse parte și din Curtea lui Petru Cercel (1583—1585),¹⁾ fără să ne spună însă dacă a ocupat vreo dregătorie.

Că Mihalcea a fost Ban al Craiovei și înainte de Mihai Viteazul, nu mai încapе nicio îndoială; întrebarea care se pune e: când a ocupat el pentru întâia dată acea dregătorie?

După unele mărturii, Mihalcea ar fi fost în slujbă sub Mihnea II, Turcitul, între anii 1582—1583, când se pomenește de dânsul ca Mare Ban și Ispravnic la zidirea mănăstirii Tutana în 1583.²⁾ Dealtfel, chiar Mihalcea, într'o scrisoare din Iulie același an, trimisă surorii Domnului, se întitulează singur: „Eu Banul Mihali și boier al Domnului Mihnea Voevod....“³⁾

Dacă a mai fost Ban și după 1583, nu se poate afirma, deoarece niciun document intern nu face mențiune de acest lucru. E foarte probabil însă că Mihalcea să fi ocupat această dregătorie și în primul Divan din 1593, cu care Mihai Viteazul și-a început domnia și era compus aproape numai din Greci.

În anul următor, fără să știm din ce cauză, Mihalcea nu mai era Ban al Craiovei, după cum reiese dintr'un hrisov domnesc din 28 Mai 1594, prin care i se confirmă stăpânirea asupra moșiei Orlești „pentrucă a plătit birul de haraciu al cinstiului împărat“ în locul oamenilor din acel sat, cari fugiseră peste Dunăre încă din zilele lui Alexandru cel Rău. În acest act se spune despre Mihalcea că a „fost mare Ban.“⁴⁾

Cu ocaziunea încheierii tratatului din 1595, când solii lui Mihai Viteazul — boieri pământeni în frunte cu mitropolitul — au închinat Țara Românească lui Sigismund Báthory, principele Ardealului, s'a introdus în tratat o dispozițiune potrivit căreia

---

1) Spontoni *l. c.* pag. 170; Beduccini în Iorga *l. c.* pag. 8.

2) *Analele Academiei Române*, VIII, 229.

3) N. Iorga, *Contribuții la istoria Munteniei*, pag. 48, nota 2.

4) *Biblioteca Academiei Române*, documentul L/12.

Grecii erau scoși din toate dregătoriile țării, urmând ca pe viitor „între cei 12 boieri jurați să nu fie Greci, nici în celelalte dregătorii“. ¹⁾

Divanul domnesc din 1595 fu deci alcătuit aproape numai din boieri olteni, Grecii fiind cu toții îndepărtați, afară de Mihalcea, căruia i se încredințează tot bănia Craiovei.

Calitățile lui excepționale, trecerea mare ce o avea la Mihai Viteazul, ca și încuscrirea cu Buzeștii, i-au impus Domnului și s'a făcut pentru dânsul e excepție, după scoaterea din dregătorii a celorlalți boieri greci.

Între anii 1596—1598 iarăși nu se mai pomenește în documente de Mihalcea ca Mare Ban, fără să se poată preciza din ce motive. Începând însă din 1598 și până la moartea lui în 1601, Mihalcea ocupă, fără întrerupere, bănia Craiovei, dar de data aceasta nu singur, ci împărțind bănia cu alți boieri ²⁾: în 1598 cu Udrea Băleanul și Calotă Bozianul, în 1599 cu Calotă și Gheorghe Raț, iar în 1600 numai cu Udrea.

Ca boier în Divan, Banul Mihalcea ia parte la luptele contra Turcilor, unde dă dovadă de multă dibăcie și de multă bravură.

La începutul anului 1595 trecu Dunărea, împresură Silistra, căreia îi dădu foc, fără să o poată cuceri; risipește apoi pe Turci și pune pe fugă pe pretendentul Ștefan Sasul, care așteaptă la Silistra ca să fie pus în scaunul Țării Românești. ³⁾

Unul din trimișii împăratului Rudolf al II-lea, Giovanni Marini di Poli, spune că meritul acestei incursiuni victorioase ar fi al lui Mihalcea, care comanda 2000 de oameni. ⁴⁾ Acest merit i-a fost de altfel recunoscut și de Domnitor.

După aceste incursiuni, Turcii nu se liniștiră, ci căutând să se răzbune, se pregătiră de ofensivă contra lui Mihai. Tătarii, cari se găseau la Vidin, dimpreună cu mercenarii sârbi din acea

---

¹⁾ Hurmuzachi, *Documente*, vol. III, partea 1, pp. 212, 475: „Graeco^s natione inter duodecim juratos bojeros esse nequeat, neque aliquod numus et officium spectans ad gubernationem illius regni obire possit“.

²⁾ I. C. Filitti, *Banatul Olteniei și Craioveștii*, pag. 94.

³⁾ Hurmuzachi, *Luptele lui Mihai Viteazul* pp. 13—14; *Documente*, XII pag. 37; A. Veress, *Documente*, IV, pag. 207; *Cronica anonimă în Revista pentru ist. arh. și fil.* XI, pag. 127.

⁴⁾ Hurmuzachi, *Documente* vol. XII, pag. 37.

localitate, recrutați de Turci, atacară pe neașteptate Craiova și o arseră. Vestitul căpitan raguzan Deli Marcu apăra orașul numai cu 160 de haiduci și fu rănit în luptă. Cum prinse de veste Banul Mihalcea, îi alergă în ajutor și urmărind pe dușmani, trecu Dunărea și prădă Vidinul.¹⁾ Luptele cu Turcii continuară și în anii următori și se dădură atacuri violente, de la care nu lipsi Mihalcea.²⁾

După supunerea Țării Românești lui Sigismund Báthory, principele Ardealului, în urma tratatului încheiat în 1595, Mihai Viteazul se gândi și la o apropiere de Curtea din Praga, de la care spera să obțină ajutoare în lupta lui contra Turcilor.

Pentru a inaugura această nouă orientare politică, Mihai Viteazul socoti că singurul om pe care s'ar putea bizui și care l-ar putea într'adevăr ajuta în această direcție, era Banul Mihalcea. De aceea l-a și trimis, în August 1595, în solie la Praga, dimpreună cu căpitanul Samoil. Nu știm ce instrucțiuni i-o fi dat, însă el n'a ajuns la destinație, deoarece — după cum raporta Ion Marini di Poli din Praga Impăratului, Banul Mihalcea și însoțitorul său au fost opriți în Ardeal și întorși înapoi din drum³⁾, din ordinul principelui Báthory, care nu vedea cu ochi buni o apropiere a lui Mihai de imperiali, dușmanii Bathoreștilor.

Căror împrejurări se datora această nouă orientare politică a lui Mihai ?

În primii ani după urcarea sa pe tronul Țării Românești, Mihai Viteazul a văzut în Ardeal un punct de razim pentru vremuri grele și un aliat prețios în lupta ce pornise contra Turcilor. De aceea, el a căutat să întrețină cele mai amicale legături cu principele Ardealului, mergând până a se pune el și țara lui sub tutela ardelenească, încheind cu Sigismund Báthory, chiar în 1595 un tratat în regulă, prin care se consacra această supunere.⁴⁾

Față însă cu svonorile tot mai persistente despre o schimbare de atitudine în raporturile politice ale principelui Ardealului

---

1) Hurm. *Doc.* XII. pag. 36 ; A. Veress, *Documente*, IV. pag. 249.

2) Hurm. *Doc.* XII, pag. 331.

3) Veress, *Documente*, IV. pag. 253.

4) Hurm. *Documente*, vol. III, partea I, pp. 212, 475. — Veress, *Doc.* IV, p. 223.

cu Turcii, Mihai Viteazul se decide să plece la sfârșitul anului 1596 la Alba-Iulia, spre a se convinge personal întrucât acele svonuri erau întemeiate. În această călătorie Mihai fu însoțit de Banul Mihalcea, sfetnicul lui cel mai de seamă, precum și de alți boieri. Ei sunt primiți cu onoruri la Curtea lui Sigismund.¹⁾

Profitând de ocaziunea ce i se da cu prilejul acestei vizite, Mihai vorbește deschis lui Sigismund despre cele auzite și-l întreabă dacă mai luptă contra Turcilor sau are de gând să se înțeleagă cu dânșii. Față de șovăielile lui Sigismund de a da un răspuns precis, Mihai înțelese că nu se mai putea aștepta de la dânsul la nici un sprijin contra Turcilor.²⁾

Văzând cum stau lucrurile, Mihai încercă atunci să-și asigure un ajutor din altă parte, îndreptându-și privirile spre Habsburgi, cu care caută să intre în raporturi politice cât mai strânse.

De aceea, în Ianuarie 1597, încă pe când se afla în vizită la Curtea lui Sigismund la Alba-Iulia,³⁾ Mihai Viteazul trimise o solie cu o scrisoare la arhiducele Maximilian, care se găsea cu armata în apropiere de granița Ardealului. Din acea solie făcea parte Banul Mihalcea și Sasul Marcus Schunckabunk (Schonckebank) din Brașov, un prieten devotat al lui Mihai Viteazul.

În scrisoarea de recomandare din 5 Ianuarie 1597, pe care Mihalcea a remis-o Arhiducelui, Domnitorul îi spunea: „Am pornit acolo sus la Maiestatea Sa Impăratul Romei, cum și la Maiestatea Ta pe sfetnicul nostru boier Banul Mihalcea și împreună cu dânsul pe sluga noastră bună de Curte, Domnul de bun neam Marcu, pentru ca să dea samă Maiestății Sale cum și Maiestății Tale despre starea noastră și pe lângă aceea marea noastră nevoie, căci în slujba noastră pentru creștinătate și din pricina luptei noastre împotriva păgânilor ne-am cheltuit toată averea și astfel nu mai avem din ce să ținem oști ca să putem face față păgânilor. Ne-am jeluț Maiestății Sale ca să ia aminte nevoia noastră mare, fiindu-ne cu ceva ajutor bănesc cu care să putem ține oastea. De aceea ne adresăm și Maiestății Tale să ne fie de bun

---

¹⁾ Hurm. *Documente*, XII, pag. 289.

²⁾ Hurm. *Documente*, vol. III, partea I, pp. 275—77; vol. XII, pp. 280—87.

³⁾ S. Meteș, *Domni și boieri din țările noastre în orașul Cluj*, pag. 7.

ajutor la Maiestatea Sa, ca Maiestatea Sa să nu ne lase, ci să ne ajute. Ne rugăm aşijderea şi Maiestăţii Sale să ia aminte nevoia noastră mare, fie-ne şi Maiestatea Ta de ajutor ca să ne putem împlini slujba atât faţă de Maiestatea Sa cât şi faţă de creştinătate şi să ne putem împotrivi păgânilor. Despre lucrurile noastre mai trimitem vorbă Maiestăţii Tale prin boierul nostru de căpetenie numit. Vă rugăm să-i daţi crezare vorbelor lui...“¹⁾

Din cuprinsul acestei scrisori reiese clar obiectul soliei Banului Mihalcea la Curtea din Praga : să obţină un ajutor bănesc de la împăratul Rudolf al II-lea pentru plata oştilor de care Mihai Viteazul avea nevoie, ca să poată lupta contra Turcilor în interesul imperiilor şi al creştinătăţii.

Banul Mihalcea nu zăbovi mult la arhiducele Maximilian şi după ce îi ceru sprijinul la Impărat pentru reuşita însărcinării ce i se dase, îşi continuă drumul spre destinaţie.²⁾ Solia fu bine primită la Curtea din Praga şi i se fixă imediat audienţa la Impărat, care şi avu loc la 12 Februarie 1597.³⁾

Iată cum descrie Sasul Schonckebonk acea audienţă, precum şi modul în care au fost trataţi cei doi soli ai lui Mihai Viteazul până la plecarea lor din Praga :

„La 12 Februarie (1597) am avut cu Banul Mihalcea audienţa la Praga, la Impăratul în persoană şi numai singur, iar eu am expus în limba germană solia lui Mihai Vodă către Impăratul, am arătat nevoia lui şi am cerut Impăratului să ia sub protecţia sa Ţara Românească. Acestea le-a ascultat Impăratul cu multă bunăvoinţă şi porunci să fim trataţi cu multă atenţiune ; am avut masă deschisă timp de şase săptămâni cât am stat la Praga, mâncarea ni se aducea din propriile lui bucătării la gazdă şi tot felul de băuturi din pivniţele sale, care ne erau aduse de oameni de seamă şi servite în frumoase mari pahare.

„Lui Mihai Voevod i-a acordat în această solie să-i plătească solda la 4000 de oameni timp de 6 luni în Valahia şi pentru vara viitoare a şi dat pentru cei 4000 de oameni o sumă de 20.000 florini...“⁴⁾

¹⁾ A. Veress, *Documente*, V, pp. 51-52.

²⁾ A. Veress, *Documente*, V, pag. 56 ; Hurm. *Documente*, XII, pp. 298, 326.

³⁾ *Revista Istorică*, I, pp. 165-168.

⁴⁾ *Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó*, pag. 3.

Din suscitata scrisoare a lui Mihai către arhiducele Maximilian rezultă că obiectul politic al soliei era de a arăta împăratului pericolele ce amenințau pe Mihai din toate părțile, greutatea mari în cari se sbătea, fără să aibă posibilitatea de a le face față, să-i închine Țara Românească și să-i ceară să-i acorde lui Mihai o subvenție cu care să poată plăti anual soldele la 6000 de oameni, de cari are nevoie ca să poată respinge atacurile Tătarilor și ale Turcilor și, de va fi posibil, să poată trece Dunărea, ca să supună Bulgaria creștinilor. În schimb, Mihai se obliga să fie credincios împăratului și să facă tot ce-i va porunci Măria Sa.

Tratatul duse de Banul Mihalcea și de Schonckebonk la Praga au dus la rezultate satisfăcătoare pentru Mihai, deși nu i s'a acordat tot ce se ceruse. A obținut totuși de la împărat plata pe 6 luni pentru 4000 de ostași mercenari, dându-li-se în mână un avans de 20.000 florini, precum și alte promisiuni pentru viitor.

Agentul venețian din Praga a semnalat Dogelui sosirea solilor munteni ¹⁾ și a urmărit de aproape tratativele duse de dâșii până la 24 Martie 1597, când le anunță plecarea. ²⁾

Această primire călduroasă, făcută Banului Mihalcea și însoțitorului său la Curtea din Praga, își găsește explicațiunea în faptul că imperialii vedeau în Mihai Viteazul un aliat prețios contra Turcilor. De Ardeal nici nu fusese măcar vorba în acea solie, deoarece imperialii încercau pe alte căi să pună mâna pe această țară.

Pe măsură ce Mihai se apropia de Habsburgi, raporturile lui cu Sigismund Báthory, principele Ardealului, se răceau tot mai mult. ³⁾ Acest lucru începuse să nu mai fie un mister pentru nimeni. Astfel, nunțiul papal de la Varșovia scria la sfârșitul anului 1597 că Mihai „vrea să se libereze de obligațiunile ce le are față de Ardeal“. ⁴⁾

---

¹⁾ Hurm. *Doc.* vol. III. partea 2, pag. 233.

²⁾ Hurm. *Doc.* III, 2, pp. 236-38.

³⁾ A. Veress, *Documente*, vol. V, pag. 65. Mihai nu dădu urmărire invitației lui Sigismund de a lua parte ca vasal la dieta din Aprilie 1597. — Hurm. *Documente*, vol. XII, pag. 330.

⁴⁾ A. Veress, *Documente*, vol. V, pp. 70-71, 90; Hurm. *Documente*, XII, pag. 330.

La începutul lui Aprilie 1598, după două vizite făcute la Praga și după tratativele duse cu împăratul Rudolf al II-lea, Sigismund Báthory abdică și predă Ardealul Comisarilor împărătești, trimiși ca să-l ia în primire. Politica habsburgică își atinsese astfel scopul prin luarea în stăpânire a Ardealului.

Ajungând acum vecini cu Țara Românească, imperialii se gândiră că e în interesul lor să dea o formă concretă legăturilor de prietenie cu Mihai Viteazul, legături ce fuseseră numai discutate cu ocaziunea soliei Banului Mihalcea la Praga.

De aceea, la puțină vreme după ocuparea Ardealului, emisari de ai împăratului Rudolf al II-lea sosiră la Târgoviște și încheiară cu Domnitorul, la 9 Iunie 1598, un tratat de amiciție, ¹⁾ care fu apoi întărit de boierii munteni, în frunte cu Banul Mihalcea, ²⁾ cu jurământul de credință față de Impărat.

Ne putem închipui câtă mulțumire a simțit Banul Mihalcea văzând că noua orientare politică cu Habsburgii, pentru care el lucrase atâta timp și cu atâta zel, capătă prin acel tratat o consacrare formală.

Soarta Ardealului părea întrucâtva aranjată, spre satisfacția tuturor când, câteva luni mai târziu, la 20 August 1598, Sigismund Báthory se reîntoarce, pe neașteptate, în Ardeal, unde e primit cu entuziasm de Unguri. Dieta de la Turda îl proclamă din nou principe al Ardealului, iar Comisarii imperiali sunt arestați.

Noua întorsătură a lucrurilor nu convenia lui Mihai Viteazul, care se arătă ostil acestei restaurări și trimise soli la Impărat ca să-i comunice că, dacă Sigismund se împacă cu Turcii, el va porni războiul contra Ardealului. ³⁾ Pe de altă parte, Mihai înștiințează și pe Sigismund că dacă se apropie de Turci „îi voi fi eu în loc păgân și Turc destul...” ⁴⁾

Față de această ostilitate a Curții din Praga și a lui Mihai Viteazul, Sigismund abdică a doua oară, la 29 Martie 1599, din domnia Ardealului, impunând Dietei ardelene alegerea ca principe

---

¹⁾ I. Sârbu, *Istoria lui Mihai Viteazul*, I, pp. 571-574. Se găsește textul în întregime al tratatului în chestiune.

²⁾ Hurm. *Documente*, XII, pag. 359.

³⁾ Hurm. *Doc.* XII, pp. 392-93, 398-400.

⁴⁾ Hurm. *Doc.* XII, pag. 396.

a vărului său cardinalul Andrei Báthory, ¹⁾ unealta Polonilor și dispus a se înțelege cu Turcii, dușmanii Habsburgilor.

Politica poloneză triumfa astfel în aceste ținuturi, deoarece Ieremia Movilă era vasalul Polonilor, iar Ardealul se pregătia la rândul lui să facă același lucru. ²⁾ Cardinalul Andrei Báthory nu întârzie să intre în legături cu Turcii, ³⁾ ale căror atacuri contra imperialilor deveniau tot mai amenințătoare. Astfel, în scurtă vreme, înțelegerea între regele Poloniei, Andrei Báthory și sultanul turcesc era deplină. ⁴⁾ La pericolul ce prezinta pentru Țara Românească această înțelegere turco-polonă, se mai adăuga și dușmănia lui Ieremia Movilă, domnul Moldovei, care stăruia insistent la Polonezi ⁵⁾ și la Andrei Báthory ⁶⁾ ca Mihai Viteazul să fie scos din domnie și înlocuit cu hatmanul Simeon Movilă, fratele lui Ieremia. Până și Turcii începură să fie favorabili unei atari schimbări, în urma intrigilor paharnicului Caraiman, faimosul agent al Movileștilor la Poartă.

În urma insistențelor repetate ale lui Ieremia Movilă, Andrei Báthory hotărî înlocuirea lui Mihai Viteazul și în acest scop trimise la dânsul în solie pe Ciomortani Tămaș ca să-l sfătuească să părăsească tronul Țării Românești, căci așa e voia Turcilor. Convorbirea dramatică dintre Mihai și solul lui Andrei Báthory, care venise să-i anunțe scoaterea din domnie, ne-a fost redată de însuși Mihai Viteazul într'o scrisoare către Domnul Moldovei. ⁷⁾ Această scrisoare s'a păstrat, din fericire.

Față de această amenințare, Mihai ținu sfat cu boierii săi, ca să vadă ce-i de făcut. În acele momente tragice, Banul Mihalcea avu cuvântul hotărîtor, sfătuiind pe Domnitor — după cum relatează o cronică — să nu cedeze injoncțiunilor lui Báthory, ci să

---

¹⁾ Hurm. *Documente*, Suplimentul II, 1, pag. 572-74.

²⁾ Hurm. *Documente*, XII, pag. 575.

³⁾ Hurm. *Documente*, XII, pag. 437, 470-71; Veress, *Doc. V*, pp. 162-63.

⁴⁾ Hurm. *Documente*, vol. III, 1. pp. 320-23; IV, 2, pag. 240.

⁵⁾ P. P. Panaitescu, *Documente relative la Mihai Viteazul*, pp. 88—89; A. Veress, *Documente*, vol. V. pp. 256-57.

⁶⁾ Hurm. *Documente*, XII, pag. 2: Într'o corespondență din 15 Aprilie 1594 se menționează faptul că Andrei Báthory stăruia la imperiali pentru înlocuirea lui Mihai Viteazul cu fratele său Baltazar Báthory.

⁷⁾ P. P. Panaitescu, *Documente relative la Mihai Viteazul*, pp. 93-98.

ceară ajutor de la imperiali, ca să pornească contra Ardealului și să-l cucerească.

Fiind informat de intențiunile lui Mihai, cardinalul Báthory se prefăcu că dorește o împăcare cu Domnul muntean care, la rândul lui, reînoi, de formă, vechile legături de vasalitate cu Ardealul, printr'un nou tratat semnat la 26 Iunie 1599. ¹⁾

Peste câteva zile însă, Mihai trimite o solie la Praga ca să arate Împăratului trădarea cardinalului, care s'a înțeles cu Turcii, cerându-i ajutor contra lui. ²⁾

Curtea habsburgică, deși promitea să sprijine pe Mihai în acțiunea lui, amâna totuși să-i trimită ajutoarele de care avea nevoie pentru a putea începe o campanie contra Ardealului. ³⁾

De sigur că situațiunea aceasta neclară neliniștea pe Mihai, care, prinzând un moment favorabil, se hotărî să lupte singur contra cardinalului și, la începutul lui Octomvrie 1599, trecu munții în Ardeal. Banul Mihalcea, care era unul dintre partizanii cei mai înfocați ai cuceririi Ardealului, însoți pe Domniitorul său în această expediție, ⁴⁾ comandând o parte din oștire.

Lupta decisivă avu loc la Șelimber în 18 Octomvrie 1599, unde cardinalul Andrei Báthory fu învins, iar armata lui pusă pe fugă.

Rând pe rând, toate cetățile Ardealului se supuseră lui Mihai Viteazul, care, la 1 Noemvrie 1599, își făcu intrarea triumfală în Alba-Iulia, de unde se proclamă apoi stăpân al Ardealului. Visul Banului Mihalcea se împlinise.

La câteva zile după ocuparea Ardealului, Mihai Viteazul entuziasmat de această victorie neașteptată, trimite la împăratul Rudolf al II-lea, cu o scrisoare de recomandare și cu daruri, pe Petru Armeanul, ca să-i ducă știrea biruinței ⁵⁾ și să-i spună totodată că el nu vrea nimic pentru dânsul, ci dorește să se întoarcă în Țara Românească și să lupte cu Turcii, mergând până

---

¹⁾ Hurm. *Documente*, vol. III, partea 1, pp. 329-332.

²⁾ Veress, *Documente*, vol. V, pp. 239-40, 243; Hurm. *Documente*, vol. III, 2, pp. 319-23, vol. XII, pp. 439-40.

³⁾ Hurm. *Documente*, III, 1, pp. 334-38.

⁴⁾ Hurm. *Documente*. vol. XII, pag. 476.

⁵⁾ Hurm. *Documente*, vol. XII, pp. 480-81.

la Consantinopol, ¹⁾ iar Ardealul să-l lase pe seama Impăratului. ²⁾

Acest gest mărinimos al lui Mihai Viteazul nu găsi aprobarea Banului Mihalcea și nici a altor boieri, cari interveniră pe lângă Domn ca să păstreze Ardealul, pentru că el este o cetate naturală ușor de apărat și prezintă și alte avantaje; ³⁾ pe când alți boieri, în frunte cu Buzeștii, sfătuiau pe Domn să renunțe la Ardeal și să nu se împotrivescă voinței Impăratului, ⁴⁾ care doria să stăpânească această țară. Raportul din Noemvrie 1599 al agentului imperial, raguzanul Paulo Giorgio, menționează că „boierilor români și mai ales Buzeștilor nu le place ca Domnul să rămână în această țară și s'o țină pentru el, dar boierii sârbi și greci sunt cu totul potrivnici părerilor lor“. Din alte documente și mărturii din acea vreme reiese că în fruntea acestor boieri, partizani ai păstrării Ardealului, se găsea Banul Mihalcea și Stoica vistiernicul. ⁵⁾

Cu toată opunerea Buzeștilor și a mitropolitului de Târnova Dionisie, ⁶⁾ Mihai fu înduplecat de Banul Mihalcea să nu cedeze Ardealul Habsburgilor, ⁷⁾ orice s'ar întâmpla. Era ceva misterios, ce n'a putut fi deslușit încă, care atrăgea pe Banul Mihalcea spre Ardeal, împingându-l să-și lege soarta lui de aceea a acestei țări, pe care abia acum o cunoștea mai de aproape și o aprecia la adevărata ei valoare pentru interesele românești.

Dar nici Habsburgii nu erau dispuși să renunțe la pretențiunile lor. O luptă începea deci pe chestia Ardealului și pentru ca lucrurile să nu ia o întorsătură dăunătoare intereselor românești, trebuia să se ajungă la o înțelegere cu Impăratul.

---

1) N. Iorga, *Documente nouă de la Petru Șchiopul și Mihai Viteazul* în Anal. Acad. Rom. XX, pp. 457-58; Hurm. *Documente*, XII, pp. 699-701.

2) Hurm. *Documente*, vol. XII, pag. 509.

3) Hurm. *Doc.* XII, pp. 598, 789.

4) Hurm. *Documente*, vol. III, 1, pag. 352.

5) Hurm. *Documente*, vol. III, 1, pag. 400; vol. IV, 1, pag. 6; vol. XII, pag. 741.

6) Hurm. *Documente*, vol. XII, pp. 731-33.

7) *Cronica anonimă*, ed. Ioanid, pp. 65-66; Hurm. *Documente*, XII, pag. 905: Comisarii din Ardeal scriu Impăratului despre Banul Mihalcea numindu-l „untreuen Griechen, der neben dem Stoica allein von Anfang bis an hero dieses Landts Cession, wider des Herrn Waida erste guete Intention verhin-dert und widerrathen...“

În acest scop, o solie alcătuită din Banul Mihalcea și Stoica vistiernicul — deci din persoane partizane păstrării Ardealului — fu trimisă, la 29 Noemvrie 1599, la Praga. ¹⁾ În scrisoarea de încredințare — de creanță cum am zice astăzi — din 20 Noemvrie, dată solilor, Mihai scria Împăratului că cu ajutorul lui Dumnezeu a adus Ardealul sub stăpânirea Măriei Sale. ²⁾ Banul Mihalcea avea însă misiunea să-i expună în ce condițiuni. ³⁾

Cu această ocaziune, solii duceau Împăratului mai multe daruri din partea lui Mihai, între care și calul cardinalului Andrei Báthory. Banul Mihalcea avea depline puteri din partea Domnului său ca să trateze și să lichideze cum va crede el mai nemerit chestia Ardealului.

Pe când solia era în drum spre Praga, împăratul Rudolf al II-lea anunță lui Mihai Viteazul, la 3 Decemvrie 1599, că a trimis înapoi pe Petru Armeanul cu un răspuns de care Domnitorul va fi mulțumit, și-l informa totodată, că va expedia la dânsul în curând pe un alt agent. ⁴⁾

Între timp, atât din partea imperialilor cât și a lui Mihai Viteazul avură loc diferite declarațiuni cu privire la Ardeal, fiecare căutând să-și manifeste cât mai clar dorința de a păstra pentru sine acea țară. Astfel, împăratul Rudolf al II-lea scria regelui Poloniei, la 4 Decemvrie 1599, despre drepturile lui asupra Ardealului. ⁵⁾ Pe de altă parte, din Ardeal se răspândiau știri despre intenția lui Mihai de a stăpâni acea țară. ⁶⁾

La 15 Decemvrie 1599, Mihai scrie Împăratului, mulțumindu-i că a fost recunoscut și anunțându-i că încurând va sosi la Praga solia formată din Banul Mihalcea și Stoica vistiernicul. ⁷⁾ Cum până la 21 Decemvrie Petru Armeanul nu se întorsese încă din solie în Ardeal, Mihai scrie din nou Împăratului că așteaptă pe emisarul

---

¹⁾ A. Veress, *Documente*, vol. VI, pag. 13; Hurm. *Documente*, vol. III, 1, pp. 356-57, 383-84 și 393; vol. XII, pag. 520.

²⁾ Hurm. *Documente*, vol. III, 1: „tota provincia Dei benignitate in potestatem Maiestatis Nostrae redacta per me est“.

³⁾ Hurm. *Documente*, vol. XII, pp. 525, 658.

⁴⁾ Hurm. *Documente*, vol. III, 1, pag. 368.

⁵⁾ Hurm. *Documente*, vol. XII, pag. 529.

⁶⁾ Hurm. *Documente*, vol. XII, pp. 535-36, 552.

⁷⁾ Hurm. *Documente*, vol. III, partea 1, pag. 383.

imperial,¹⁾ care sosise la Alba-Iulia abia la sfârșitul lunei Decembrie, cam în același timp cu Petru.

Acest emisar era milanezul Carlo Magno. El fu primit în audiență de Mihai Viteazul la 2 Ianuarie 1600. Carlo Magno aduse știri liniștitoare și felicitări din partea Impăratului, fără nicio promisiune de vr'un ajutor efectiv contra Turcilor. Mihai Viteazul se declară mulțumit de ceea ce îi oferia Impăratul și făcu următoarea declarație — întărită cu jurământ — pe care Carlo Magno o comunică în aceeași zi Impăratului: „In numele lui Dumnezeu și a Sfintei Treimi încep a vorbi: deoarece Măria Sa vrea să-mi dea mie și fiului meu titlul de Principe al Sfântului Imperiu și chiar de a face războiu și sprijin pe lângă Sfinția Sa (Papa) și regele Spaniei și alți Domni creștini, desființez tot ce vor fi lucrat solii mei cu Măria Sa și mă supun vouă Sale“. ²⁾

Solii de care vorbește Mihai în această declarație, sunt Banul Mihalcea și Stoica vistiernicul, care nu ajunseseră încă la Impărat, deoarece ei trecuseră prin Viena abia la 22 Decembrie 1599. ³⁾

În drum spre Praga, Banul Mihalcea se întâlnește cu Petre Armeanul, care tocmai se întorcea în țară din solia avută la Impărat. Mihalcea, luând cunoștință de cele tratate de Petru, avu cu el o discuție foarte aprinsă, acuzându-l chiar că a trădat interesele Domnului său ⁴⁾ și spunându-i că dacă așa stau lucrurile, el nu mai are nici un rost să meargă la Praga.

Pentru a atenua întrucâtva efectul soliei lui Petru Armeanul, se spune că Banul Mihalcea, chiar înainte de a ajunge la Impărat, ar fi lăsat să se înțeleagă că Domnul său intenționează să păstreze pentru dânsul Ardealul, ⁵⁾ ceea ce Mihai Viteazul desminția în fața solului împărătesc, negând că ar fi dat atari instrucțiuni lui Mihalcea. ⁶⁾ Mai mult încă, Mihai însărcină pe agentul său, pe ra-

---

¹⁾ Hurm. *Documente*, vol. III, 1, pag. 393.

²⁾ Hurm. *Documente*, vol. XII, pp. 569-72; N. Iorga, *Documente nouă de la Petru Șchiopul și Mihai Viteazul*, pag. 26.

³⁾ Hurm. *Documente*, vol. XII, pp. 550-51; 559-60.

⁴⁾ Hurm. *Documente*, vol. XII, pag. 598, act din 9 Ianuarie 1600; alt document pag. 618.

⁵⁾ Hurm. *Documente*, vol. XII, pag. 648.

⁶⁾ Hurm. *Documente*, vol. XII, pag. 648.

guzanul Marco, ca să scrie la 22 Decemvrie 1599 Curții habsburgice, că Mihai „arde de dorința de a preda Ardealul oamenilor Impăratului“. ¹⁾

Banul Mihalcea și Stoica vistiernicul sosiră abia la 5 Ianuarie 1600 la Pilsen, ²⁾ unde se găsea Impăratul. După unele corespondențe diplomatice din Praga și Pilsen ale agenților Dogelui Veneției și a Ducelui de Modena, ³⁾ precum și din alte mărturii, ⁴⁾ reiese că cei doi ambasadori ai lui Mihai au intrat cu mare alai în oraș. Cortegiul era format din 4 trăsură și 12 cai, dimpreună cu 20 oameni. În fruntea cortegiului erau expuse darurile aduse și anume: frumosul cal al cardinalului Andrei Báthory, 4 steaguri cucerite în bătălia de la Șelimbăr, pecetia cardinalului, sigiliul Transilvaniei, precum și alte câteva obiecte de preț, pe cari Mihai le trimitea Impăratului. Din partea Curții și a Impăratului nu numai că nu s'au dat toate onorurile ce s'ar fi convenit unei solii amice, dar nici măcar cea mai mică atenție. Probabil că, în sufletul său, Mihalcea s'a simțit jignit de această purtare a oficialității din Praga, gândindu-se cu câtă curtoazie fusese tratat în Februarie 1597.

Această primire rece se explică prin faptul că situațiunea era acum cu totul schimbată. De unde în 1597 Curtea din Praga vedea în Mihai un aliat firesc și prețios în lupta contra Turcilor — aliat care trebuia încurajat și ajutat, — acum când se știa cu ce intențiuni venia Banul Mihalcea, desigur că n'aveau niciun interes să-l primească cu mare pompă, ci se gândiau cum ar putea să scape de el și cum ar face ca Mihai să plece cât mai repede din Ardeal, pentru ca imperialii să-l ia mai curând în stăpânire.

Banul Mihalcea și Stoica vistierul fură primiți la 8 Ianuarie 1600 în audiență de împăratul Rudolf al II-lea, la reședința sa din Pilsen. ⁵⁾ În acea audiență cei doi trimiși munteni, după ce expuseră pe larg în ce împrejurări a fost silit Mihai să cucerească

---

1) Hurm. *Documente*, vol. III, partea 1, pag. 397.

2) A. Veress, *Documente*, vol VI, pp. 7-8.

3) A. Veress, *Documente*, vol. VI, pp. 7, 8, 9 și 10.

4) A. Veress, *Documente*, vol. VI, pp. 11, 12 și 13.

5) A. Veress, *Documente*, vol. VI, pp. 9 și 13.

Ardealul, pe care, bineînțeles, dorește să-l ofere Împăratului,¹⁾ ei se plânseră de lipsa de ajutor din partea lui Basta și cerură apoi ca Mihai să fie recunoscut în Ardeal ca guvernator, cu titlu de Duce, Principe sau chiar Rege, vasal al Împăratului; ei stăruiră să se trimită bani pentru oștirea lui Mihai, ca să poată năvăli în țara turcească și s'o prade; ²⁾ să i se restituie cetățile Hust, Satu-mare și Oradea, ocupate de armatele imperiale, dar care aparțin Ardealului, precum și confirmarea privilegiilor Secuilor. ³⁾ Probabil că solii mai vorbiră și de alte chestiuni politice, fără să putem preciza ce anume, deoarece nu ni s'au păstrat instrucțiunile cu care ei au plecat și nici nu se face nicăiri mențiune de ele.

Împăratul a dat ordin ca solia muntenească să fie întreținută pe socoteala statului și să i se dea toată cinstea cuvenită. ⁴⁾

Pretențiunile lui Mihai Viteazul, expuse așa de clar de Banul Mihalcea, nu plăcură Împăratului. La Curte, aceste cereri puneau în mare încurcătură pe cei ce așteptau cu nerăbdare ca imperialii să se instaleze în Ardeal. Ingrijorarea îi cuprinse pe toți și sunt mărturisiri că unii se gândiau cu groază cum vor „putea scoate pe Valah din țară și să-l mulțumească“. ⁵⁾ Doctorul Pezzen, unul din consilierii Împăratului, începuse chiar să se plângă de purtarea lui Mihalcea, ⁶⁾ ceea ce aflând Mihai, fu cuprins de neliniște, temându-se să nu iasă lucrurile rău.

De aceea, el căută să atenueze efectul celor spuse de Mihalcea, asigurând pe comisarii imperiali din Ardeal că n'a dat instrucțiuni solilor săi să ceară Împăratului ca el să rămână stăpân absolut în Ardeal. ⁷⁾ La 8 Februarie 1600, comisarii raportau Împăratului că Banul Mihalcea și Stoica vistiernicul au depășit în

---

¹⁾ A. Veress, *Documente*, vol. VI, pp. 9-10; Hurm. *Documente*, vol. XII, pp. 513, 14 și 524 nota 1.

²⁾ Hurm. *Documente*, vol. XII, pag. 522.

³⁾ Hurm. *Documente*, vol. XII, pp. 672, 674.

⁴⁾ A. Veress, *Documente*, vol. VI, pag. 11.

⁵⁾ Hurm. *Documente*, vol. XII pag. 655. — S'a convocat pentru 15 Ianuarie 1600 o dietă la Praga ca să se ocupe de rezolvarea chestiei Ardealului (Veress, *Documente*, vol. VI, p. 13).

⁶⁾ Hurm. *Documente*, vol. XII, pag. 664.

⁷⁾ Hurm. *Documente*, vol. XII, pp. 670, 677.

cererile lor instrucțiunile ce li se dase, ¹⁾ că Mihai, în convorbirile avute, le-a spus că Banul Mihalcea cere mai mult decât i s'a spus, ²⁾ depășind astfel misiunea ce i se încredințase, ³⁾ și l-a tratat de „bătrân nebun“. ⁴⁾

Împăratul Rudolf al II-lea nu răspunse imediat soliei Banului Mihalcea, ci mai zăbovi câțeva vreme, așteptând rezultatul negocierilor duse în Ardeal de emisarul Carlo Magno cu Mihai Viteazul.

Incheindu-se aceste tratative și înainte de a părăsi Ardealul, Carlo Magno semnă, la 15 Februarie 1600, un act scris în românește, care poartă și semnătura Domnitorului și care cuprinde toate concesiunile făcute lui Mihai de către Împărat.

Neștiind însă ce se petrece cu solii săi la Praga, Mihai trimite odată cu Carlo Magno pe unul din logofeții săi, pe un oarecare Pantazi, cu o scrisoare și cu noi instrucțiuni adresate Banului Mihalcea și lui Stoica vistiernicul.

Ambele acte poartă data de 26 Ianuarie 1600 și ele ni s'au păstrat.

Iată textul acelei scrisori :

„Bane Mihalcea și tu, Vistiier Stoica, dau-vă în știre pentru omul cinstitudinii împărat, ce-au trimis la noi, noi de toate bine pe rând am înțeles și, ce poruncă ne-au trimes, noi încă am socotit cu credincioșii noștri ce sunt pe lângă noi, și oameni bătrâni ce sunt mai pricepuți aicea, de știu de toate rândurile, ce cum iese pre într'alte țară și cum a fost tocmeala mai deintre vream(e); ce noi cum au fost porunca împăratului și cum au fost scris în cărțile Mării Lui la noi, ce ne va fi pohta noi să dăm în știre Împărăției lui de toate, ce într'aceia noi deci, (ce) ne-au fost pohta, am scris tot într'aceasta carte ce-am trimes la Dumneavoastră și am scos și porunca împăratului și făgăduiala ce ne-au fost trimes la noi, de o am tremes și aceia la Dumnea-Voastră ce veți vedea porunca Împăratului și făgăduiala cum ne-au scris și veți vedea și pohta noastră ce am pohtit, de la cinstitul împărat; ce, deveți fi făcut voi vre-o tocmeală cu Împăratul mai nainte pân'

1) Hurm. *Documente*, vol. XII, pag. 685.

2) Hurm. *Documente*, vol. XII, pag. 693.

3) Hurm. *Documente*, vol. XII, pag. 707.

4) Hurm. *Documente*, vol. XII, pag. 697.

va veni această poruncă, acia la voi, iar voi să căutați pre această pohtă ce-am pohtit noi, — că va fi bine cu tocmeala ce-ați făcut întru chip, voi să lăsat să fie cum ați tocmit, iar, să vă va părea că iaste mai bună această tocmeală ce-am trimis acum și pohta ce-am pohtit, iar voi să mergeți să grăiți împăratului să faceți tocmeală pe această pohtă și tocmeala ce-am trimis acum la voi; că, să va zice el împăratul cătră voi că aț tocmit voi și ați făcut tocmeală, iar voi aveți cuvânt a-i darea răspunsu de veți zice: „Adevăr făcut-au tocmeală, ce Domneata ai trimes credinciosul Mării Tale de credință și cu această poruncă și făgăduială a Impărații Tale, iar Domnealui au socotit pre porunca Mării Tale și ne-au scris să grăim Mării Tale ce e pohta Domnii Lui“. Ce tocmiți pre această poruncă și pohta ce pohtim noi, să nu veți fi tocmit voi altă tocmeală mai bună și nevoiți de pripiti cum mai curând că iaste vremea aproape acum, cum vedeți și Domnea-Voastră și cum știți, și rândul cum iaste încoace; și, în vreme ce veți tocmi pre această tocmeală, voi cum mai curând de olacă să-m trimeateți om cu carte de olac, să-m dați în știre Domniei-Meale. Și am dat învățătură și lui Pandazi log: ce vă va spune și din gură, aceia vă dau în știre. Amin“. ¹⁾ Library Cluj

La această scrisoare erau anexate și următoarele instrucțiuni:

„Impăratul Mării Lui și țara ungurească să caute bine aceasta că Mihai Voevod Domniia Lui n'au gândit cu aceasta că are-a fi el în gura Turcilor și în loc de pieire în Țara Românească, ce toată frica lăsându înapoi ispitita-au stricte mare; n'am gândit de paguba țării într'atâtea ani și de chelciugul lui, ce în toate stricte au ispitit în bășăul Turcilor; Ardealul încă ce sânt 74 de ani de când au fost lepădat de sub coroana țării ungurești ¹⁾ și au fost închinat Turcilor, iar Mihail Voevod, cu tocmeala lui și cu pieire a mulți voinici, au luat Ardealul și l-au închinat cinstiului împărat și de acum înainte se făgăduiește Domnealui, pân va fi viu, cu mare credință va sluji împăratului și țării ungurești să-i socotească pentru această slujbă și nevoință ce se-au nevoit, să-i lase Țara Românească și țara Ardealului, să-i fie de moșie lui și cine se va ținea den feciorii lui să le fie moșie.

---

¹⁾ N. Iorga, *Documente nouă de la Petru Șchiopul și Mihai Viteazul*, pag. 42.

2. Alta, pohtescă de la Impăratul și de la țara ungurească cum ce hotar au făcut părintele Mării Lui, Maximilian împăratu cu al doilea Ianăș craiu între Ardeal și între țara ungurească, acela hotar să fie și acum ; din care hotar den ceastă vreme de răzmirit au tras la Impărăția lui : una, Oradea cu ținutul Bihorului, și Hustul cu ținutul Maramureșului și ținutul Crasnei și ale Sonocului și ale Sărandului și Nagbaia cu Baia de Sus, și toate ținuturile loră, carele au fost date de Maximilean împărat supt Ardeal, cum au fost mai dentâiu.

3. Alta, iar pohtescu, cum au avut Domnii ce-au fost înaintea noastră voe de-au dat și au miluit cu sate și cu olate, au de suptă cetăți sate... și acum să fie aceia să pociu da și eu sate și olate cui voiu vrea, cu acea putearie cum au avut alți domni.

4. Alta, toate legile Ardealului cum au fost în zilele altor Domni de se-au căutat în Ardeal judecata, ce vom judeca noi să fie judecat și să nu mai aibă voe a căutarea leage într'altă țară.

5. Alta, de rândul oștilor, Măriia Impăratului și cu svatul împăratului și cu cei 7 herțegi și cu alalți domni creștinești, și împreună cu țara Măriei Lui, bine să ia amente și să grijască, că Ardealul și Țara Românească în ce loc sântu ; tot norocul creștinătății iaste aruncat pre aceste 2 țări, care sântu baștele, ce se cheamă strejile și apărătura a toată creștinătatea ; că Dumnezeu să ferească de-ară apuca turcul aceste 2 țări, ar fi peire a toată creștinătatea, cum Dumnezeu să ferească de aceia. Derept aceia să aibă grijă Măriia Lui de laffa oștilor ; alta și de ajutoriu, când vor trebui la vreme de treabă iar Măriia Lui să grijească să trimată voinicii ce vor trebui. Iar, alta, pentru banii de laf să vie la noi în luna lu Marțu 12 zile, câtu va socoti Măriia Lui să ajungă oștilor, să nu cumva să aibă sminteală creștinătatea și ceaste 2 țări.

Că Dumnezeu ferească aceluia, să nu fie daară dobândi Turcii ceaste 2 țară, țara Ardealului și Țara Rumânească, eu așu pohti de la împăratul și de la tot svatul și de la cei șapte herțegi și de la toată țara cum să-mi dea în țara ungurească olate, cât să aibu venit întru anu o sută de mie de talere și pentru

---

1) De la lupta de la Mohács din 1526.

aceasta pohtă să aibu carte cu pecetea Mării Lui, cum după moartea mea să rămâie rodului meu.

6. Alta, iar, Dumnezeu să ferească, deacă aş cădea eu în robie, cum aceia Dumnezeu să nu dea, iar cinstitul împărat și cu tot svatul și cu toată țara Mării Lui și cu tot domnii creștinești, să aibă a îmbla și a griji pentru nevoia mea, toți să-m scumpere den robie, și pentru aceasta încă pohtească să aibu, carte de la Impărăția lui și de la tot domnii creștinești.

7. Alta, cum au dat Impăratul lui Batră Jigmon titeluș de domnie, așa mă rog Mării Lui să aibă și eu așa.

8. Alta, pohtim pentru ținuturile ce-au fost mai denuainte vream de moșie și de ținutul hotarâlor cestor 2 țără, de țara Ardealului și Țara Românească și le-au fost luat Turcii, de sânt suptă mâna lor, cându va da Dumnezeu, cu ajutorul sventii lui și cu norocul cinstitului Impărat, să le dobândim de la mâna păgânilor, ele să fie iar la moșie și să se fie de hotarâle acestor 2 țără, cum au fost de veac...¹⁾

Din aceste instrucțiuni trimise solilor la Praga, reiese destul de clar dorința lui Mihai de a păstra Ardealul, lucru ce dealtfel era cunoscut și de Comisarii imperiali din Alba-Iulia, care-l raportaseră Impăratului.

Noile instrucțiuni au ajuns la Praga după ce Mihalcea promise la 3 Februarie 1600 răspunsul Impăratului la cele expuse în audiența avută la 8 Ianuarie. Cu acest răspuns plecă spre țară Stoica vistiernicul, sosind la Alba-Iulia în 31 Martie 1600.²⁾

Deși nu ni s'au păstrat instrucțiunile cu care au plecat la Praga cei 2 soli munteni, dar din răspunsul Impăratului se poate deduce cam ce chestiuni au fost însărcinați să trateze.

Mihai se plânsese contra lui Basta că se retrăsese din Ardeal, din motive nelămurite, puțin înainte de năvălirea lui Mihai acolo și că, după cucerirea Ardealului, Basta intervenise cu arma sa, ceeace constituia o jignire. Impăratul căută să scuze purtarea generalului său. În ceeace privește negocierile Impăratului cu Ibrahim Pașa, Impăratul promise că, dacă va face pace cu Turcii

---

¹⁾ N. Iorga, *Documente nouă de la Petru Șchiopol și Mihai Viteazul*, pp. 42—44.

²⁾ Hurm. *Documente*, vol. IV, partea I, pag. 24.

nu va lăsa în afară nici Ardealul și nici Țara Românească. Cât despre banii ceruți pentru leafa oștilor, Impăratul îi amintea lui Mihai că după cucerirea Ardealului, „tot venitul și prada au luat la sine, care face mult preț“. Cu toate acestea, îi promitea că-i va da bani, arme și o gardă personală. Totodată Impăratul sfătuește pe Mihai să se ocupe de rânduiala oștilor, că Turcul e viclean și-l oprește să facă pace cu Turcii fără știrea lui. Admite cererea lui Mihai să libereze pe un pașă tătăresc prins la Hust.

Dar chestiunea principală, aceea a recunoașterii stăpânirii asupra Ardealului, nu este rezolvată, ci lăsată pe seama comisarilor din Ardeal și a emisarilor ce va trimite ca să trateze cu Mihai. Impăratul spunea în răspunsul său: „despre rândul pohtei Domnii Lui ce-au pohtit de rândul Ardealului, Măriia Lui au lăsat pre soli carei sânt trimes și va trimete și de acum cu Domnia Lui de acela lucru și de alte lucruri victoare și de ajutoriu, așa vor grăi și vor isprăvi cum va fi pre voia și pre pohta Domnii Lui“. ¹⁾

Deci chestiunea cea mai arzătoare pentru Mihai Viteazul nu putu fi rezolvată de Banul Mihalcea și Stoica vistiernicul în tratativele duse cu Impăratul, care evită să se pronunțe în această privință.

Când luă cunoștință de acest răspuns al Impăratului, care era în contradicție cu asigurările ce i le dase emisarul împărătesc Carlo Magno și constituia un refuz de a-i recunoaște stăpânirea asupra Ardealului, Mihai fu cuprins de o mânie cumplită, pe care nu și-o putu stăpâni. Chemând la dânsul pe comisarii împărătești ce se aflau în Alba-Iulia, le strigă:

„Am luat Ardealul punând în joc viața mea... am crezut că Impăratul nu-mi va trimite numai laude deșarte, ci steagul împărătesc și scrisoarea lui cu pecetea. Așa dar, vor să mă alunge din Ardeal cum alungi o femeie păcătoasă; asta nu o va îngădui Dumnezeu, nu voi eu să fiu alungat, chiar de ar fi să-mi las capul, căci am cuprins țara cu sabia mea.... Pentru Impăratul Romanilor am primejduit țara mea, viața mea, a soției, a fiului meu și a boierilor și-mi trimite ca răsplată trei foi de hârtie pline

---

¹⁾ N. Iorga, *Documente nouă de la Petru Șchiopul și Mihai Viteazul*, pp. 51—53.

de otravă, rușine și ocară“. Era strigătul disperat al unui suflet cinstit în fața vicleniei habsburgice!

Făță de acest răspuns al Impăratului, Mihai începu să-și manifeste tot mai mult dorința de a păstra Ardealul¹⁾ cu orice preț, fiind încurajat de altfel în această atitudine și de o parte din sfetnicii săi.²⁾ Vistiernicul Stoica spunea comisarilor: „Domnul și boierii lui nu mai pot rămâne în Țara Românească, țara aceasta (adică Ardealul) e frumoasă, de aceea el și cu oamenii lui se îndrăgostesc tot mai mult de dânsa, pe măsură ce trece vreme.“³⁾

Știri din Pilsen anunțau însă concedierea de către Impărat a Banului Mihalcea și Stoica vistiernicul, cărora li se dase ca răspuns că Mihai să evacueze Ardealul în schimbul unei recompense⁴⁾ și că Dr. Pezzen, unul din consilierii Impăratului, fusese însărcinat să se ducă în Ardeal, ca să-l ia în primire.⁵⁾

Cu tot răspunsul devaforabil primit de la Impărat și pe care-l transmisese Domnitorului prin Stoica vistiernicul, Banul Mihalcea nu pierdu speranța de a obține până la urmă de la imperiali recunoașterea stăpânirii lui Mihai asupra Ardealului. De aceea, el mai zăbovi câteva săptămâni la Pilsen și Praga pentru a lua contact cu diferitele personalități cu trecere la Curte, căutând să le convingă de dreptatea cauzei ce apără și să le obțină sprijinul pentru ducerea la bun sfârșit a misiunii ce i se încredințase. În fața ostilității tot mai pronunțată a Curții din Praga pe chestiunea cedării Ardealului, Banul Mihalcea duse o luptă din cele mai aprige, necruțând nimic din ce-ar fi putut să ducă la realizarea scopului urmărit.

Curând după întoarcerea în Ardeal și predarea răspunsului Impăratului, vistiernicul Stoica trimite un curier la Praga ca să ducă Banului Mihalcea o scrisoare, probabil cu noi instrucțiuni din partea lui Mihai.⁶⁾

(Va urma)

---

1) Hurm. *Documente*, vol. XII, pag. 738; vol. IV, 1, pp. 34—35.

2) Hurm. *Documente* vol. XII, pp. 856, 867—68.

3) Hurm. *Documente*, vol. XII, pag. 736.

4) Hurm. *Documente*, XII, pag. 729. Se dăduseră ordine la Viena să fie întreținută pe contul statului (*Veress, Documente*, vol. VI, pag. 38.)

5) Hurm. *Documente*, XII, pag. 735.

6) Hurm. *Documente*, XII, pag. 727.

Făgărașul sub regii ungari (1464—1573)

de Pr. Octavian Popa
(Continuare și sfârșit)

Gavrilă Mailat, Domn al Făgărașului

Mama, pentru a asigura drepturile la moștenirea Făgărașului, a urgitat venirea fiului său Gavrilă, care a și venit în Ardeal. Dieta ardeleană din 29 Sept. — 4 Oct. 1558 s'a ocupat și cu situația privilegiată a Făgărașului și a decis, că „dupăce ținutul Făgărașului e așezat și aparține acestei țări și e apărat cu cheltuiala Maiestății Sale și a staturilor ardelene, trebuie să poarte egale sarcini cu celelalte staturi, pentru purtarea cărora M. Sa să constrângă pe proprietarii Făgărașului.“

În înțelesul acestei hotărâri Făgărașul trebuia să înceteze a fi domeniu feudal, având să se alătore la comitate. Făgărașul s'a bucurat de o situație privilegiată. Nu plătia dări către stat, ci către cetate. Cetatea fiind socotită cetate de apărare a granițelor sudice, trebuia să susțină armată permanentă. În timpurile de mai înainte, atacurile turcești, incursiunile din Muntenia, tulburările provocate de Sași și Săcui făceau necesară susținerea garnizoanei din cetate, dar în timpurile liniștite nu era nevoie de ea. Mailat a susținut o garnizoană permanentă, așa că soția sa, mai târziu, abia putea plăti solda lunară și numai la stăruința lui Nádasdy nu a redus numărul ostașilor săi, cari mai mult au apărat stăpânirea Mailateștilor asupra Făgărașului, decât granițele țării.¹⁾

Intr'aceea, în 15 Sept. 1559, moare regina Izabella și stăpânirea Ardealului o ia fiul său Ioan-Sigismund, care după moartea tatălui său, fusese proclamat rege al Ungariei. Dieta ardeleană din 1560 hotărăște că, dupăce Făgărașul și ținutul său nu mai e dator să susțină garnizoană și să apere granițele, acum când țara e în lipsă mare, să fie impus cu dări ca și celelalte posesiuni nobilitare.

Se vede că principele nu a executat aceste hotărâri și de aceea staturile ardelene în 1561 reînnoiesc hotărârile de mai îna-

¹⁾ Szádeczky o. c. 33—35.

inte și roagă pe M. Sa, ca să cuprindă pământul Făgărașului într'un corp cu pământul nobililor și să-l oblige la purtarea sarcinilor publice și a dărilor. Să se îngrijească M. Sa și de aceea, ca Făgărașul în caz de nevoie să fie supus și la sarcini militare.

Staturile ardelene și mai târziu se împiedecau de situația privilegiată a Făgărașului. În 1566 hotărâsc ca principele să-și câștige carele de transport pentru alimentele armatei din țara Făgărașului „pentru că aceia (Făgărășenii) destul au odihnit în timpul serviciilor și a contribuțiunii noastre amare“.¹⁾

Aceste atacuri continue contra privilegiilor Făgărașului l-au făcut pe Gavrilă Mailat să vină la Făgăraș, ca să apere moștenirea părintească.

Aici e locul să deschidem o mică paranteză, pentru o mai bună înțelegere a evenimentelor. Regele Ferdinand, după retragerea lui Carol V (1554), a condus și afacerile Germaniei, iar după moartea acestuia (1558), a ajuns împărat al Germaniei. Prin aceasta i-a crescut prestigiul, puterea însă deocamdată nu i-a crescut din cauza luptelor religioase din Germania. El voia să țină sub stăpânire sa Ungaria — câtă nu era sub stăpânire turcească — și Ardealul, așa cum se încheiase acordul cu Izabella în 19 Iulie 1551. Ardelenii însă în 1556 au rechemat pe Izabella, care, în numele fiului său Ioan-Sigismund a luat din nou stăpânirea asupra Ardealului și a unei părți a Ungariei. Izabella moare în 15 Sept. 1559, când ia domnia fiul său de 19 ani, care a continuat să poarte titlul de rege. Staturile ungare, aderente ale tatălui său, adunate la Rákos în 15 Sept. 1540, îl aleseseră de rege pe micul Ioan-Sigismund și sultanul îl recunoscuse de rege al Ungariei. Ferdinand însă nu voia să știe de regalitatea lui Ioan-Sigismund. În 1564 moare Ferdinand și tronul țărilor sale îl ocupă fiul său Maximilian, care în 21 Aprilie 1565 încheie cu Ioan-Sigismund un acord, în urma căruia acesta renunță la titlul de rege și ia titlul de principe al Ardealului, iar Maximilian recunoaște Ardealul de principat independent. Sultanul în primăvara anului 1566 a trimis lui Ioan-Sigismund firmanul, prin care asigură Ardealului dreptul de a-și alege liber principele.

Astfel stau lucrurile în Ardeal și Ungaria în timpul când Gavrilă Mailat la insistențele mamei sale s'a reîntors în Ardeal

---

1) Szilágyi I 344 și Szádeczky o. c. 36.

către sfârșitul anului 1559. El cere și dobândește concediu de la regele Ferdinand, în slujba căruia era, ca să vină în Ardeal, obligându-se să stea și mai departe în slujba regelui și să se reîntoarcă la Viena, după ce își va regula afacerile. Însă Ioan-Sigismund nici nu voia să audă măcar că Gavrilă Mailat să rămână și mai departe în slujba lui Ferdinand, ba a spus-o chiar fățiș, că nu suferă să aibă cineva domeniu în Ardeal, dar să slujească altui principe. Gavrilă Mailat a trebuit să se întoarcă la începutul anului 1560 la Viena, ca să fie deslegat de legătura față de Ferdinand și să i se dea libertate deplină, ca întorcându-se în Ardeal, să-și poată menține domeniul „pentru că el mai mult decât acesta nu are și dacă îl pierde, nu va putea câștiga ușor altul asemenea după serviciul său la principe (se înțelege la Ferdinand)“, cum scrie mamă-sa către fratele ei Nádasy.¹⁾

Bethlen Farkas în „Historia“ lui greșește când afirmă că Gavrilă Mailat după prinderea tatălui său s'a dus cu mamă-sa în Ungaria și că mai târziu, la intervenția cumnatului său Ioan Iffju — care a luat în căsătorie pe Margareta Mailat, rămasă văduvă după Andreiu Báthory — ar fi fost primit în grația principelui Ioan-Sigismund, iar întorcându-se în Ardeal, a primit de la acesta și Țara Făgărașului, pe cari tatăl său le-ar fi pierdut din cauza necredinței. Adevărul e așa cum l-am arătat mai sus. Soția lui Ștefan Mailat a stăpânit și după prinderea soțului ei Făgărașul, în care îl vedem întorcându-se la sfârșitul anului 1559 pe Gavrilă, pentru ca la începutul anului 1560 să se reîntoarcă la Viena, ca să dobândească de la Ferdinand demiterea definitivă. Cumcă e greșită afirmația lui Bethlen, se vede și din faptul că Andrei Báthory a murit în 1562, prin urmare Ioan Iffju în 1559 și 1560, anii întoarcerii în Ardeal a lui Gavrilă Mailat, nu era cumnat cu acesta.

Gavrilă Mailat, după ce cu sprijinul unchiului său a dobândit deslegare de la Ferdinand, s'a înapoiat în Ardeal, stabilindu-se în Făgăraș.

După cum se vede din o scrisoare a mamei sale către Nádasy, scrisă în Făgăraș la 2 Sept. 1560, Gavrilă Mailat, câștigând grația lui Ioan-Sigismund, petrecea adesea la Curtea acestuia în Alba Iulia. Nici nu-i mirare, pentru că studiile sale făcute în Viena

¹⁾ Szádeczky o. c. 37.

și petrecerea îndelungată acolo, ca și bogăția și puterea lui, ridicau mult prestigiul tânărului stăpân al Făgărașului. Dar și mulți ochi invidioși și neîncredători îl pândiau pe cel care, în urma legăturilor sale de mai înainte, era privit de mulți ca exponentul Habsburgilor în Ardeal.

Intr'aceea, încordarea dintre Ferdinand și Ioan-Sigismund a dus la războiu. Habsburgii urmăreau cu multă sârguință câștigarea acestui fermecător și bogat colțisor de raiu. Niciodată Habsburgii n'au văzut bucuroși stăpânirea unui principe în Ardeal, până ce au pus mâna pe el. Când pe tronul Moldovei a ajuns aventurierul Heraclide, Curtea din Viena a voit să-l folosească pe acesta pentru înlăturarea lui Ioan-Sigismund. Firește, Curtea din Viena conta în Ardeal în locul prim pe Gavrilă Mailat. Și aceasta e ușor de explicat, dacă considerăm că Mailat era crescut la Curtea din Viena și era nepotul palatinului Nádasdy, omul de încredere al lui Ferdinand. Legăturile acelea ale lui Gavrilă Mailat au făcut să intre și în istorie unele acuze grave contra tânărului stăpân al Făgărașului. — Fr. Forgách, istoric și episcop, care încă a fost partizan al lui Ferdinand și a luat parte la consfătuirea din Viena în care s'a hotărât ridicarea lui Heraclide contra lui Ioan-Sigismund, spune că Gavrilă Mailat ar fi uneltit contra vieții lui Ioan-Sigismund, plănuiind un asasinat cu ajutorul unui cântăreț italian cu numele Ieronim. Pe acesta l-ar fi adus la Curtea lui Ioan-Sigismund ca membru al orchestrei princiare. Muzicantul Ieronim și-ar fi ascuns în chitară un pistol, ca să împuște pe principe. Muzicantul, prins în 6 Iunie 1561, a mărturisit de complice pe Mailat, care, lăsându-și soția, copiii și averile, a fugit în grabă în Polonia. Cumnatul său însă, Andrei Báthory, intendentul principelui, i-a câștigat iertare, căpătând voie să se reîntoarcă la Făgăraș. Mai târziu au iertat și pe muzicant.

Acuza aceasta nu are bază reală. Mai întâi, în 6 Iunie 1561 Mailat nu avea soție și copii. Apoi, cine cunoaște moravurile de atunci, își dă seama că prea iute și prea ușor s'ar fi trecut peste o încercare de asasinat. Muzicantul ar fi fost executat numai decât și iertarea și repunerea în drepturi a lui Mailat nu ar fi putut urma cu atâta grabă, dacă peste tot ar mai fi putut urma. Și să nu uităm că cumnatul lui Mailat, A. Báthory, a murit în 1562. Szilágyi încă spune că opinia publică era că pe muzicant l-a angajat Mailat,

ca să asasineze pe principe și că acesta, lăsându-și soția, s'ar fi refugiat și numai mai târziu, la intervenția cumnatului său Andrei Báthory, a câștigat iertare ¹⁾). Dar cum am văzut mai sus, știrea nu pare de loc verosimilă. E una din multele acuze pe cari invidia le-a ridicat contra Mailateștilor. Originea lor românească și puterea lor, ca și frumusețea Făgărașului, erau spin în ochii magnaților unguri.

Tot Forgách acuză pe Mailat, că cu prilejul expediției contra lui Balassa Menyhért ar fi fost părtașul unei nouă conjurații contra lui Ioan-Sigismund, pe care ar fi voit să-l prindă, dacă vine în tabără și — viu sau mort — să-l predea Germanilor. Principele însă, fiind bolnav, n'a venit în tabăra de la Hadad, ci și-a trimis numai armata contra lui Balassa și astfel nu a putut fi prins. Forgách adaugă că lui Mailat i-ar fi părut rău de ce a făcut și prezentându-se principelui la Gilău, s'a oferit să reprime răscoala Secuilor, dacă i se vor da câteva sate. Principele însă l-a primit rece și bănuitor, ceea ce l-a făcut pe Mailat să se depărteze de principe. Văzând însă că norocul a părăsit pe partizanii împăratului, i-a părăsit și el și a pornit războiul contra lor. ²⁾

Și acuza aceasta se pare neîntemeiată, pentru că Gavrilă Mailat a fost cel dintâi care a sărit în apărarea principelui, pornind contra Secuilor, pentru a reprima răscoala din 1562, și a dat dovezi strălucite de vitejie, făcând bune servicii principelui. Armata recrutată din ostași și boieri din Țara Oltului, condusă de Gavrilă Mailat, era așa de strălucit echipată, încât se părea că merge la ospăț, nu la război. A fost însă învins. Ciocnirea cu Secuii, cari erau mai numeroși, era cât pe-aci să-i fie fatală.

Fiindu-i ucis calul de sub el, numai prin jertfirea de sine a boierului Bălaș Boer, care i-a dat calul său, a putut scăpa. Mailat, adunându-și în grabă armata, s'a retras la Târgul-Mureș, unde a transformat mânăstirea în fortăreață și a rezistat Secuilor până ce principele a putut trimite în ajutor o armată de 2000 de călăreți sub conducerea lui Ladislau Radák. Principele însuși încă se apropia cu arma sa. Atacul lui Radák și ieșirea furtunoasă a lui Mailat

---

¹⁾ Szádeczky o. c. pag. 38. — Szilágyi o. c. I 344.

²⁾ Szádeczky o. c. pag. 38-39.

înfrânt pe Secui și nu peste mult revolta a fost sufocată. În urma acesteia Secuii și-au pierdut vechile privilegii, libertăți și scutiri, precum și dreptul de nobili, de care se bucurau Secuii de rând, iar pentru ca revoltele să nu mai izbucnească, s'au ridicat în Secuime două cetăți, la Odorheiu și la Székelybánya. ¹⁾

În timpul acesta se încheie și căsătoria lui Gavrilă Mailat cu Ana Bánffy, fiica comitelui județului Zala. Aleasa lui Gavrilă a fost damă de onoare la Curtea regelui boem Maximilian, unde va fi cunoscut o Mailat în timpul când era și el în serviciul Curții din Viena. Mamă-sa încă doria din tot sufletul să-l vadă căsătorit, fiindcă se simțea slăbită de boală și de îndelungatele-i suferințe morale. În toamna anului 1561 era lucru hotărât, că fiica lui Ladislau Bánffy, camerier regal și comite de Zala, va fi soția lui Gavrilă Mailat. Mama acestuia, în 24 Oct. 1561, scrie fratelui său Toma să ia asupra-și grija actului căsătoriei, precum și a ducerii miresei la Făgăraș. Acesta a fost ultimul act de bunăvoință al lui Toma Nádasdy față de sora și nepotul său, pentrucă în 2 Iunie 1562 el a trecut la cele veșnice, lăsându-și în jale soția Orșica cu un copilăș de 7 ani, și frații. Văduva Ana Mailat, la vestea morții fratelui său, scrie că durerea ei e așa de mare, par'că i-ar fi murit încă odată soțul iubit și tatăl său. ²⁾

În vara anului 1563 Gavrilă Mailat aduce pe tânăra sa soție în castelul Făgărașului spre bucuria cea mare a mamei sale. Nu mult după aceasta, și văduva lui Ștefan Mailat, nobila Ana Nádasdy — nobilă nu numai după naștere ci și după fire și sentimente — s'a stins, ducând în mormânt un doliu adânc, purtat aproape un sfert de veac.

O viață nouă, o viață de tinerețe și de petrecere începe acum în Făgăraș, a cărui cetate își păstra încă vechea vază și strălucire. Dar chiar această vază și strălucire a făcut ca mulți ochi să se uite cu invidie și cu lăcomie la puternica cetate și frumosul domeniu, lung de 7 mile și cuprinzând 64 de sate. De aceea fericirea tinerilor și bogaților castelani n'a ținut mult. Fiind tulburată, castelanii au plecat în pământ strein.

---

¹⁾ Szádeczky o. c. pag. 39. — Szilágyi o. c. I 346-347. — Bunea o. c. pag. 39. — Erdélyi képes naptár, pe 1879. Cluj 1878 pag. 21.

²⁾ Szádeczky o. c. pag. 40.

Intervenția lui Gașpar Bichiș¹⁾

Cel care s'a uitat cu ochi lacomi la frumosul domeniu invidiind mai mult pe tinerii castelani a fost Gașpar Bichiș, din Caransebeș, fiul nobilului român Ladislau Bichiș, banul Severinului. El ajunsese prietenul, favoritul și confidentul principelui Ioan-Sigismund.

Gașpar Bichiș, ajungând la putere și bogăție, și-a pus ochii pe puternica cetate a Făgărașului și pe domeniul aparținător ei și cu apucături viclene a și ajuns stăpân al frumoasei cetăți. Familia Bichiș încă a fost de origine română. Istoricul-episcop Fr. Forgách ne spune despre Gașpar Bichiș, că „ex Valachis oriundus“, născut din Valahi.

Giovanandrea Gromo, comandantul gărzii italiene de la Curtea din Alba-Iulia a principelui Ioan-Sigismund, într'un memoriu din a. 1560 adresat marelui duce de Florența, Cosimodei Medici, vorbește de originea românească a unor demnitari ai Ardealului, între cari înșiră pe cancelarul Ciachi și pe Gașpar Bichiș, „Român de obârșie de jos, dar spirit frumos, mare, iubitor de străiucire, din firea lui... Vorbește cu Italianii în limba italiană, care-i e foarte familiară“. Bichiș fusese crescut în casa fostului guvernator al Ardealului Petru Petrovici, tutorul lui Ioan-Sigismund. Prin Petrovici s'a cunoscut și împrietenit Bichiș cu Ioan-Sigismund și fiind mai în etate și mai cuminte decât principele, l-a dominat viața întregă. Petrovici în 1557 recomandă pe Bichiș reginei Izabella și lui Ioan Sigismund și încurând ajunge Bichiș consilierul intim și confidentul reginei și al fiului ei. Bichiș fusese educat în spirit umanist și dispunea de cultură înaltă. Gromo îl arată pe Bichiș ca „mare prieten al Italianilor“ și se spune că cunoștea foarte bine limba latină, în care conversau. Cunoștințele istorice ale lui Bichiș și ale celorlalți fruntași români, pe care îi cunoscuse Gromo la Curtea lui Ioan-Sigismund, erau defectuoase. Ei susțineau, ce e drept, originea romană a Românilor, dar puneau de biruitor al lui Decebal pe împăratul Tiberiu, din ale cărui colonii romane se trag Români²⁾.

¹⁾ Documentele contemporane și istoricii unguri îi zic Békés, Români de bună seamă i-au zis Bichiș.

²⁾ N. Iorga: Ist. Rom. din Ardeal, pag. 175-176. — A. A. Mureșianu, O nouă contribuție la Istoria Românilor în evul mediu. („Țara Bârsei“, No. 6/1936) pag. 497-498.

Fiind om de cultură superioară, ambițios și viteaz, e explicabil rolul pe care l-a avut în timpul lui Ioan-Sigismund.

Bichiș, trimis în 1565 de principe la Constantinopol cu o misiune pe lângă Sublima Poartă, întorcându-se, spune lui Mailat că sultanul e foarte pornit contra lui din cauza tatălui său. Bichiș da deci lui Mailat sfat prietenesc ca, spre a preveni primejdia, să părăsească Ardealul. Astfel i-a reușit să bage o mare groază în sufletul lui Mailat. S'a îngrijit apoi ca această groază s'o nutrească și s'o mărească, pânăce la 1566 l-a înduplecat pe Mailat să-i primească sfatul. În acest an sultanul Soliman a pornit o nouă expediție contra Ungariei. Ardelenii erau de partea sultanului. Unul din comandantii armatei ardeleni era Mailat. Principele Ioan-Sigismund cu o suită strălucită, în care era și Bichiș, au mers la Zimony să salute pe sultan. Intors de-acolo, Bichiș și-a țesut mai departe vicleanul său plan. Spunea lui Mailat că sultanul a cerut principelui să-l prindă și să-l trimită legat în lanțuri la Constantinopol. Din cauza aceasta, spunea mai departe Bichiș, principele e tare încurcat și nu știe ce să facă. N'ar face nici un rău lui Mailat, dar nu s'ar strica nici cu sultanul. Iși repetă deci sfatul: să și vândă proprietățile din Ardeal și să se refugieze de dinaintea furiei sultanului. Mailat se gândia cu groază la pățania tatălui său și se vedea și pe sine rob al Turcilor în închisoarea Iedicula. Deși ținea mult la frumoasa moștenire părintească, el primește sfatul lui Bichiș și, în 6 Aug. 1566, vinde principelui, pe prețul de 30.000 florini, Făgărașul și domeniul său, precum și jumătate din orașelul Teaca, mutându-se cu soția sa întâi în Ungaria de sus, apoi în Moravia, unde și-a luat o moșie și unde a murit în 22 Iulie 1577, fiind înmormântat în mănăstirea franciscană din Olmütz. Cei doi fii ai săi, Gavrilă și Ștefan, nu i-au supraviețuit mult. Cel din urmă a murit în lupta de la Strigoniu din 1595. Astfel s'a sfârșit partea bărbătească a puternicei dinastii făgărașene, cum o numește Szádeczky.¹⁾

Amintirea Mailateștilor de la Făgăraș se mai păstrează în copia diplomei din 1539, cu care întărește drepturile orașului Fă-

---

¹⁾ Szádeczky o. c. pag. 41. — Bunea, o. c. pag. 39-40. — Szilágyi I 360-361.

găraș, precum și în diplomele nobiliare, în cari se recunoaște vechea boierime a unora și se ridică la rangul de nobili alții, precum și în diplomele nobiliare de mai târziu, în cari se reconfirmă noblețea dăruită de Mailat. ¹⁾

Istoria acestei familii, mai bine zis tragedia ei, arată că neamul românesc, în acel timp de grea robie, a dat Ardealului bărbați distinși, cu calități alese și aspirații mari.

„Orice altă amintire, spune Szádeczky, s'a șters, ca și părechea de steme gravate pe cele două table bulbucate de piatră, despre cari, în umbra arțărilor cari se ridică din șanțul cetății, mai mult se poate bănuși decât ști, că înfățișează rața sălbatecă, sburând din trestiş și pajura de pe stema familiei Mailat și Nádasdy. Dar istoriografului Făgărașului nu-i e permis să uite rolul de acolo al familiei Mailat: sfertul de veac, care se leagă de numele lor întotdeauna rămâne interesant în istoria Făgărașului. ²⁾

Istoria Făgărașului se desvoltă mai departe pe aceeași cale: s'au schimbat oamenii, s'au schimbat stăpânii, dar Făgărașul a continuat să fie fortăreața pretendenților la tronul Ardealului — ca și mai înainte — și să fie cetatea de apărare a revoluționarilor. Înainte Ștefan Mailat, acum Gașpar Bichiș, amândoi boieri români, au nutrit același gând, de a ajunge în fruntea marelui principat al Ardealului.

Gașpar Bichiș, Domn al Făgărașului

Gașpar Bichiș a fost cel din urmă stăpân al Făgărașului, care nu a fost din familie princiară. El a primit Făgărașul ca donație de la Ioan-Sigismund în schimbul sumei de 30.000 floreni, ajungând astfel stăpânul mult invidiatului domeniu. Bichiș, cum am spus, era confidentul și favoritul lui Ioan-Sigismund, sfetnicul cel mai intim și mâna dreaptă a principelui. Nimic nu se întâmpla fără voia lui. Fogách ne spune că Bichiș nu numai îl mișca, îndemna și împingea pe principe, în care parte voia, — „in quamcumque partem vellet“ — ci atât de mult îl stăpâna, încât îl fă-

¹⁾ Pușcariu : Fragm. ist. pag. 102-130. — Analele Ac. Rom. T₁XXXIII-1911 pag. 68 și 794. — În diploma lui M. Apafi de la 1689, cu care se întăresc drepturile boieronale ale familiei preotului Bacilla Popa din Ludișor, se spune, că această familie a primit drepturile boieronale de la Ștefan Mailat.

²⁾ Szádeczky o. c. pag. 42. — În adevăr Mailateștii au stăpânit Făgărașul aproape 40 de ani.

cea să lucreze, să revoace, să desființeze și să hotărască cum voia el, Bichiș. Administra țara el însuși în locul principelui „ipse unus regnum pro rege administrabat“. El a dus pe Ioan-Sigismund înaintea lui Soliman în tabăra de la Zemun (Semlin, Zimony), la 1566. El a încheiat, în 1570, acordul de la Speyer cu împăratul-rege Maximilian, ducând din nou Ardealul sub supremația regelui ungar. După moartea lui Ioan-Sigismund, întâmplată la 13 Martie 1571, Bichiș a fost candidatul lui Maximilian la tronul Ardealului. Partidul național al magnaților unguri însă voia un principe național. Supremația germană o țineau de mai primejdioasă decât protectoratul turcesc. Dieta din 25 Mai 1571, în contra candidaturii lui Bichiș, a ales de principe pe Ștefan Báthory, care era candidatul sultanului. ¹⁾ De bună seamă magnații unguri nu vedeau cu ochi buni urcarea boierului valah pe tronul Ardealului, mai cu seamă că multora nu le-a plăcut rolul pe care l-a avut Bichiș în timpul lui Ioan-Sigismund.

Cu aceasta soarta Ardealului a fost pecetluită pe timp de secole. Ardealul a devenit principat, dar nu românesc, cum îl visase Ștefan Mailat și cum ar fi fost și dacă ajungea Bichiș principe.

Bichiș n'a voit să se supună noului principe, refuzând jurământul de credință, s'a retras și întărit în cetatea Făgărașului, de unde voia să înceapă lupta pentru ajungerea scopului său de mărire. Spera că va fi ajutat de Sașii cari doriau stăpânirea germană a împăratului-rege și de Secuții cari voiau să-și recâștige drepturile pierdute sub principele Ioan-Sigismund. Spera apoi sprijinul puternicului împărat, căruia el, cu prilejul încheierii acordului din 1570, i-a jurat credință. Bichiș îndată după alegerea lui Báthory, a trimis o misiune la Maximilian, rugându-l ca, după obiceiul vechiu, să-l numească pe el voevod alături de Báthory, pentru că și înainte erau în Ardeal doi voevozi, Ferdinand avându-și voevodul său alături de voevodul lui Zápolya. Maximilian însă nu i-a împlinit cererea, dându-i numai încredințarea, ca din cetatea Făgărașului să controleze toate actele lui Báthory.

Bichiș se purta în țara Făgărașului ca un „liber baro“, independent de principe. Se socotia supus al împăratului-rege, că-

---

¹⁾ Bunea o. c. pag. 39-40; — Szádeczky o. c. pag. 44; — Szilágyi o. c. I pag. 392-393.

ruia îi jurase credință, nu al principelui, stăpânind Făgărașul ca un domeniu feudal și neplătind niciun impozit. Era stat în stat. ¹⁾

Refuzarea jurământului, neplătirea dărilor, corespondența continuă cu Maximilian trădau gândurile castelanului de la Făgăraș. Făgărașul în mai multe rânduri a fost cuibul revoluționarilor și fiind cetate întărită, era ușor de apărat. De altă parte, fiind în vecinătatea Sașilor și Secuilor, se putea sprijini pe nemulțumirea acestora.

Báthory, cunoscând intențiile lui Bichiș, a luat măsuri pentru zădărnicierea lor. Prin dieta din 1571 a votat o lege, în urma căreia posesiunile dăruite pe nedrept pot fi pretinse pe cale legală de fisc sau de particularii îndreptățiți. Tot în dieta aceasta s'a decis că nimenea nu poate purta corespondență cu Curțile externe și magnatul care nu se prezintă la diete, să fie pedepsit. Toate acestea erau îndreptate contra lui Bichiș, fiindcă el era cel care nu se prezentase la dietă și purta corespondență cu împăratul Maximilian; iar posesiunea Făgărașului o cerea Margareta, sora lui Gavrilă Mailat, care era măritată a doua oară cu Ioan Iffju. Ea pretindea Făgărașul pentru 30.000 galbeni — suma de vânzare — pe motiv că fiind soră cu fostul proprietar, avea dreptul de întâietate la cumpărare. Báthory l-a și somat pe Bichiș să predea Făgărașul pentru prețul de cumpărare. Bichiș nu voia însă să știe de astfel de somațiuni și amenințări, încrezându-se în puterea de rezistență a cetății Făgărașului și sperând ajutor de la Maximilian. La începutul a. 1572 a și urgit acest ajutor, dar Maximilian îi răspunde, că nu găsește timpul de potrivit și „ce se întâmplă înainte de timp iese rău“, cere deci răbdare de la partizani și promite că nu va uita de afacerile lor. Împăratul sfătuiește pe Bichiș să se prefacă, unde se poate preface. Bichiș așa și face, ba trimite și reprezentanți la diete.

Báthory urmăria cu atenție tot ce făcea Bichiș și se pregătia să dea loviturile cu cari să-l aducă la neputință pe primejdiosul rival. A pus la cale pe cumnata sa Margareta (bărbatul ei dintâi, Andrei Báthory, a fost frate cu principele Ștefan Báthory), să împrucesueze pe Bichiș, pentrucă la vinderea domeniului Făgărașului, ea, care era prima îndreptătită să cumpere, a fost tre-

¹⁾ Szádeczky o. c. pag. 44; — Szilágyi I, 395; — Bunea o. c. pag. 40

cută cu vederea. Báthory a trimis pe Gh. Blandrata și pe Alex. Kendy cu o scrisoare la Bichiș, prin care îl îndeamnă să cedeze Făgărașul în schimbul sumei de 30.000 galbeni. Bichiș, firește, nu a fost aplicat să împlinească cererea, răspunzând că în cauza aceasta are să judece împăratul, nu voevodul, care nu poate fi și acuzator și judecător în aceeași persoană. ¹⁾

Bichiș a urgitat din nou ajutorul împăratului, asigurându-l că o mare parte a magnaților sunt nemulțumiți cu Báthory, și Sașii, Secuii și Românii sunt gata să se scoale contra lui. Maximilian însă nici în 1573 nu a socotit momentul oportun ca să atace pe Báthory, dar la cererea lui Bichiș a întărit în posesiunile lor pe aderenții săi, ba a făcut donațiuni nouă unor partizani, iar pe Bichiș îl confirmă din nou stăpân al Făgărașului. Lui Báthory i-a scris, să nu îndrăznească a conturba pe credincioșii săi (ai împăratului) în posesiunile lor. Din acestea se vede că împăratul sta pe baza acordului de la Speyer, încheiat cu Ioan-Sigismund, prin mijlocirea lui Bichiș, la 16 Aug. 1570. — In ce privește procesul referitor la Făgăraș, împăratul scrie lui Bichiș că, dacă principele nu va da ascultare apelului său, „Măria Ta să nu permiți execuția, să rezisti totis viribus și în tot modul“. Ii promite totodată că, la desbaterea procesului care urma să se țină în dieta convocată pe 18 Oct. 1573, îi va trimite ca apărător pe juristul maghiar Francisc Ibrányi. In acest timp Maximilian face pregătiri de războiu, trimite mai marilor celor trei națiuni ardeline (Unguri, Secui și Sași) scrisori, prin care îi îndeamnă la credință, pe Bichiș îl îndeamnă la rezistență, asigurându-l că, dacă va fi atăcat, îl va ajuta prin Căpitanul din Cașovia. ²⁾

Báthory, prinzând un om al lui Bichiș, a aflat toate planurile acestuia și n'a mai așteptat dieta din 18 Oct. 1573, în care Bichiș avea de gând să-și pună în lucrare planurile, — pentru care scop Maximilian a dat ordin lui Ruchert, căpitanul Ungariei de sus, să-l ajute — ci, pe neașteptate, a atacat Făgărașul, încunjurându-l în 4 Oct. 1573, fără să bage de seamă Bichiș. Aceasta s'a întâmplat

---

¹⁾ Szádeczky o. c. pag. 44-45; — Szilágyi o. c. I 395-6; — Bunea o. c. pag. 40.

²⁾ Szádeczky o. c. pag. 45; — Szilágyi o. c. I 398.

aşa că au ascuns dorobanşi vineţi în care acoperite cu covăltire, cari păreau a transporta sare. În apropierea cetăţii, dorobanşii, coborînd apoi din care, au năvălit spre poarta cetăţii. Atacul a fost atât de neaşteptat, încât Bichiş, care se preumbla în grădina de din afară de cetate, abia a putut scăpa cu fuga, închizând porţile înaintea năvălitorilor. Cu toate acestea, cetatea a rezistat două săptămâni, dar Bichiş, ştiind ce-l aşteaptă, dacă va cădea în mâna lui Báthory, nu a aşteptat sfârşitul asediului, ci s'a refugiat. Pentru a se putea refugia, a recurs şi el la înşelăciune. Cetatea, micul său copil şi o parte a tezaurului său le-a încredinţat lui Paul Gyulai, pe care îl crescuse la universităţile din Italia, poruncindu-i ca, dacă va trebui, să predea cetatea, tezaurul întreg să-l predea lui Báthory, în nădejdea că îl va putea recâştiga mai uşor, dacă va ajunge într'o singură mână. Ce a avut mai preţios : aur, diamante şi alte pietre scumpe, le-a luat cu el, părăsind cetatea în puterea nopţii cu trei tovarăşi, călări pe cai cu potcoavele întoarse şi îmbrăcate în piele, pe poarta de miază-noapte, în vreme ce la poarta de răsărit garnizioana cetăţii a început să facă sgomot mare de arme. Tunurile bubuiau, trâmbiţele şi tobele sunau cu putere, încât asediatorii, crezând că garnizioana vrea să iasă la atac, şi-a concentrat toată puterea la poarta de răsărit. În timpul acesta Bichiş cu tovarăşii au părăsit cetatea şi ajutat de întunericul nopţii şi de sgomotul cel mare s'au putut refugia nebăgaţi în seamă. Incunjurând drumurile mari, pe căi lăturalnice şi prin păduri au putut ieşi din Ardeal şi în 12 Oct. au ajuns în Caşovia, unde Bichiş, a cerut ajutorul lui Ruchert contra lui Báthory. Cetatea Făgăraşului, condusă de Paul Gyulai, Lazar Bichiş (fratele lui Gaşpar), Gavril Moré, Nic. Sarmasági şi Nic. Horváth a rezistat vitejeşte până în 18 Oct. când a fost predată în mâna comandanţilor lui Báthory, Gheorghe Bánffy şi Mihai Vadas. Armata asediatoare a pustiit îngrozitor cetatea rebelă. ¹⁾

În dieta de la Mediaş (15 Oct. 1573) Báthory a dat seamă despre cauza atacului contra Făgăraşului. O parte din partizanii lui Bichiş nu au luat parte la dietă, cei cari au luat parte au tăcut de teama răzbunării şi astfel triumful lui Báthory a fost deplin. Dieta a dat deplină putere lui Báthory să pedepsească pe Bichiş şi să pustiiască pe contrari.

¹⁾ Szádeczky o. c. 46-47; — Szilágyi o. c. I 398; — Bunea o. c. 40-41.

După dietă, Báthory a cercetat Făgărașul, pe care îl considera de al său și aci află corespondența lui Bichiș cu împăratul și cu căpitanii săi, din care se vedea lămurit trădarea lui Bichiș. Cu aceasta Făgărașul intră în stăpânirea principilor ardeleni.

Toate încercările lui Bichiș, de a redobândi Făgărașul, au rămas zadarnice. Inzadar a cerut căpitanul din Cașovia restituirea Făgărașului, înzadar doi trimiși ai împăratului Maximilian au pretins de la Báthory, cu amenințări, să înapoieze posesiunile lui Bichiș, Báthory a rămas neînduplecat. „Niciodată nu voi restituî, a răspuns el, nici măcar nu voi îngădui ca să aibă nici măcar o talpă de pământ un astfel de om, nici să-și aibă locuința aci unul care nu simte tot una cu mine și cu țara“. — Bichiș încrezut în unele legături ce și le crease pe vremuri în Constantinopol, a trimis delegați, cerând de la Poartă voivodatul Ardealului. Necăpătându-l, a recurs la forța armată. În vara anului 1575 a pătruns în Ardeal cu oștire însemnată compusă din Germani, Maghiari și Români, sprijinit fiind și de Secui. Poate l-ar fi biruit pe Báthory, dacă ar fi operat în grabă, dar a zăbovit la Turda, ținând sfat cu unii magnați unguri. În timpul acesta Báthory și-a strâns o armată bine echipată și, sosindu-i ajutor și de la Turci, a atacat pe Bichiș.

Lupta s'a dat la Sân-Paul în 9 Iulie 1575. Armata lui Bichiș a fost bătută, el însuși a scăpat numai cu fuga. Răsbunarea lui Báthory a fost crâncenă. Nouă partizani ai lui Bichiș și-au pierdut capul și averile, ca, incurând, alți treizeci și patru să fie spânzurați în Gherla. Secuilor li s'au tăiat nările și urechile.

Bichiș a pribegit pe la Cașovia, Viena, Satu-mare, prin județul Szepes, apoi a trecut în Polonia. Intr'aceea, la 14 Dec. 1575, Báthory a fost ales rege al Poloniei. Atunci Bichiș și-a mai încercat odată norocul. Dar fără rezultat.

După o nouă pribegire prin Ungaria și Cașovia, a trecut iarși în Polonia, unde, prin mijlocirea voevodului de Cracovia, s'a împăcat cu Báthory, care l-a primit la curtea sa și nu peste mult a devenit prietenul și consilierul cel mai bun al lui Báthory. Făgărașul însă nu i l-a înapoiat, ci în urma meritelor câștigate în luptele cu Rușii, i-a dăruit cetatea poloneză Landskorn și domeniul aparținător ei.

Bichiș a murit în 7 Noembrie 1579 și își doarme somnul de veci pe piscul muntelui ce se ridică deasupra Vilnei, capitala Lituaniei, pe care și l-a ales însuși el loc de odihnă. ¹⁾ Va fi voit ca din înălțimea aceea să poată privi în zarea depărtată spre țara-i iubită. Astfel s'a sfârșit, pe pământ strein, și acest stăpân român al Făgărașului, care a râvnit la stăpânirea Ardealului. Făgărașul a rămas definitiv în mâna principilor ardeleni.

Literatura:

- N. Iorga*: Istoria Românilor din Ardeal și Ungaria, vol. I București 1915.
Dr. Aug. Bunea: Stăpânii Țării Oltului. București, 1910.
Szilágyi Sándor: Erdélyország története. I. Pesta 1866.
Szádeczky L.: Fogaras vára és urad. tört. eml. Cluj 1892.
I. Pușcariu: Fragmente istorice. Sibiu 1907.
T. Cipariu: Cuvânt la inaugurarea Asociațiunii. Blaj, 1862.
Fraknoi V.: A hunyadiak és a jagellok kora. Budapesta 1896.
Oct. Popa: Ștefan Mailat, Domnul Făgărașului (extras din „Țara Bârsei“). Brașov, 1932.
Majláth B.: Majlát István, Bpesta 1889.
Acsády Ign.: Magyarország három részre osztásának tört. Bpesta 1897.
— Erdélyi nagyobb képes naptár, pe 1879. Cluj 1878.
I. Pușcariu: Două documente privitoare la revolta boierilor din Țara Făgărașului în favoarea lui Mihnea cel Rău. (Analele Academiei Române, seria II. T. XXXIII, București 1911).
— *Documente istorice* despre starea politică și ieratică a Românilor din Transilvania, Viena 1850.
Oct. Popa: Făgărașul sub Domniei munteni. Făgăraș, 1935.
— *Révai nagy lexikona III*, pag. 12. Bpesta 1911.
A. A. Mureșianu: O nouă contribuție la Istoria Românilor în evul mediu. („Țara Bârsei“ Nr. 6 - 1936).

---

¹⁾ Bunea o. c. pag. 41. — Szádeczky o. c. pag. 48. — Szilágyi o. c. I pag. 398-399. — Révai nagy lexikona III pag. 11-12. — Documente istorice despre starea politică și ieratică a Românilor din Transilvania. Viena 1850, pag. 85-87.

Istoricul

școalei Reuniunii Femeilor Române din Brașov, azi Liceul Industrial „Maria B. Baiulescu“

de Maria Popescu Bogdan

Exemplul bun, ca și sămânța bună, prinde. Pilda dată la mijlocul veacului trecut de negustorii români din Brașov, în frunte cu clarvăzătorul și neobositul animator care a fost protopopul Ioan Popazu, prin înființarea la 1850 a primei școale secundare române din fosta Ungarie, a trecut pe planul dintâi a doua problemă ce se cerea rezolvită, pe cea a educației elementului feminin. Soțiile vechilor negustori, ctitori ai noului liceu de băieți, într'o impresionantă emulație, nu voiau să se lase mai pe jos decât bărbații lor. Ele au înțeles că, pentru generația tineretului care va ieși din noile școale ale Brașovului, se cer alte soții, cu mai multă pregătire și mai ales cu o mai pronunțată cultură națională, capabile de a-și secunda bărbații în lupta pe care le-o impune viața cu necesitățile ei multiple: sociale, economice, culturale, naționale. Gândul întovărășirii puterilor prinde deci tot mai multă consistență și, tot în anul 1850, în frunte cu Maria Nicolau, ele fac primul pas pentru realizarea scopului ce urmăreau, înființând „*Reuniunea Femeilor Române din Brașov*“.

La început însă, întâmpinând piedeci puternice din partea autorităților și lipsindu-le și banii trebuincioși înființării unei școale, se mărginesc, deocamdată, a subvenționa noul liceu ortodox român, cu suma necesară plății orelor profesorilor cari se angajaseră a organiza în cadrul acestuia prima clasă liceală pentru fete. Mai târziu, Reuniunea înființează la Brașov, Blaj și Sibiu, clasa a IV-a primară pentru fetițe și cursuri pentru lucru de mână. În prima epocă deci, de la 1850—1885, Reuniunea n'a putut realiza prea mult. *)

În schimb, este interesant a se ști că Reuniunea din Iași, înființată în a. 1867 de d-na Emilian, tot brașoveancă, deschide

---

*) Vezi Cronologia de la sfârșit.

școala în a. 1868, deci cu 19 ani înaintea noastră. Motivul? Noi ne luptam cu streinii, pe când la Iași, în țara liberă, se putea activa în deplină libertate.

În anul 1886, a doua epocă a activității Reuniunii, președinta comitetului, *Maria Secăreanu*, are o fericită idee, căreia îi dă expresie în adunarea generală din acel an și care este primită cu mare bucurie, — ideea de a se „deschide un Internat-școală pentru creșterea fetițelor cu stare mai modestă, care prin educația și instrucția ce vor primi în acest Internat-școală să devină bune econoame, harnice și fără pretenții, care să satisfacă cerințelor clasei mijlocii“ — cum se spune în procesul verbal al acelei ședințe.

Pentru acest Internat-școală, *Maria Secăreanu* pune la dispoziția Reuniunii casa ei din strada Castelului nr. 36, în care fetițele din afara Brașovului să aibă întreținerea în Internat. Doamnele brașovene de atunci au conceput deci o școală cu internat pentru fetițele care nu erau din Brașov.

În acest Internat se învăța pe vremea aceea multe lucruri folositoare unei bune gospodine. Părții teoretice i se lăsa prea puțin timp. Așa de exemplu, după ce fetițele se ocupau cu partea gospodărească, — lucrul *de mână* și croitorie — elevele se așezau în sufragerie în jurul mesei, la capătul căreia sta vrednicul învățător, venerabilul nonagenar de azi d-l Ioan Aron, atunci directorul școlii primare confesionale de fete din Brașov, ținând cursuri de scris, citit și matematică.

Ca manual didactic principal la aceste cursuri servia cartea de lectură „Caractere morale“ de profesorul Ioan Popea. Matematică se făcea atâta cât cereau necesitățile unei gospodării. Era un fel de școală de repetiție, cu lectură beletristică tratând pilde din viața oamenilor mari și evenimente din viața poporului românesc din tot cuprinsul țării.

În acest Internat se primia, tot la cinci eleve solvente, una gratuit, preferindu-se orfanele de război rămase după vitejii căzuți în revoluțiunea lui Avram Iancu. Acestui fapt se datorește numirea de „Internatul Orfelinat“ ce s'a dat mai târziu acestei școli.

În acest Internat s'a pus deci prima pernă de odihnă orfanelor rămase pe urma eroilor din 1848.

Aici a fost instituit și leagănul societții „Ocrotirea orfanilor din război“ de mai târziu.

Această școală funcționează cu rezultate mulțumitoare până n anul 1893—94, când autoritățile școlare de stat cer organizarea școlii după programa școlilor de adulți. Natural că, în felul acesta, nu mai putea funcționa cu ore serale, ci se cerea o programă analitică, orar, sală de clasă, cu un cuvânt : o organizare sistematică. Ca studii se impun limbile: română, maghiară, germană, apoi aritmetica, istoria (bine înțeles nu istoria noastră a Românilor), principii de pedagogie, igienă, grădinarit și muzica vocală.

Reuniunea, în fața acestei cereri, e nevoită a-și muta școala din clădirea pe care o ocupa în strada Ecaterinei, într'o clădire mai încăpătoare, cu etaj, și alege ca institutoare o d-șoară care tocmai atunci își luase diploma și care cu mult zel și mândrie își începe cursurile. Era cea care iscălește aceste pagini, — prima institutoare română, la prima școală sec. rom. de fete din Brașov.

Tot în anul acesta a fost aleasă directoare Carolina Teclu.

Această școală, de la începutul ei a reprezentat un templu al idealului național, al moralei și al femeii devotate familiei și societății. Aci se cultiva dragostea de Țara de la răsărit, de la care noi așteptam mântuirea din robie.

Școala aceasta a fost, și este și azi, o biserică în care se spune în fiecare zi crezul românesc, crezul dragostei de neam și țară.

Răspândindu-se vestea că școala Reuniunii din Brașov ar fi o școală bună de educație și de învățământul limbii românești, numărul elevelor creștea din an în an, mai ales al celor din părțile ungurene, unde pe acea vreme elevele nu aveau posibilitatea să învețe o limbă românească neaoșe și curată.

Venind cu diferite pregătiri, elevele erau grupate în două serii. Cu seria mai puțin pregătită se făcea programul școlilor de adulți, iar seriei mai avansate i se făcea un curs complementar, completat cu istoria literaturii și cu un curs de contabilitate. Abstrăgând de la această împărțire, se dă o deosebită importanță limbii românești. Așa că, deși în orariul clasei, la cererea autorităților, erau câte patru ore de limba română și

maghiară, se țineau săptămânal 6 ore de limba română și 2 de limba maghiară, cu ochii însă tot spre ușe, nu cumva să intre vre-un inspector de stat.

În anul 1896, pentru exercițiul limbii literare, pentru formarea frazei și a dicțiunii, profesoara de studii începe organizarea de serbări școlare, având în program: poezii, monoloage, dialoguri, cântări și îndeosebi teatru, — unele piese fiind alcătuite chiar de noi.

Tot în anul acesta, se instalează în sălița de studii, un mic război de țesut pentru completarea ramurilor de meserii. Pentru această specialitate se angajează d-șoara Leontina Popescu, azi măestra atelierului de țesut și directoara școlii.

În aceste condiții, școala din an în an se dezvoltă și, încurând, se dovedește din nou insuficiența sălilor de învățământ. Comitetul, cu mari eforturi, hotărăște cumpărarea imobilului din strada Ecaterinei, unde se află azi Liceul Industrial. În anul 1907, se mută școala în acest imobil, care avea și o grădină frumoasă și mare, în care elevele au putut face practică și în grădinarit.

Retrăgându-se din fruntea Reuniunii d-na Săbădeanu, se alege de președintă activă d-na Maria B. Baiulescu, d-na Săbădeanu rămânând președintă de onoare. În comitetul Reuniunii încă se fac unele schimbări, intrând câteva elemente tinere, dornice de muncă.

Acest comitet, în frunte cu noua președintă — femeie de o cultură superioară și gata de a colabora cu cei care o secundau în frumoasele d-sale planuri — dă școlii un nou avânt.

În anul 1908—9 apoi, complectându-i-se programul, școala intră în categoria școalelor de menaj și industrie casnică, aprobându-i-se de autorități dreptul de funcționare. Elevele se împart pe specialități, după predispoziții. Se face deci începutul școlii profesionale de mai târziu.

Deosebită importanță se dădea însă secției de menaj. Se învăța conducerea unei gospodării raționale, pregătirea mâncărilor bune, gustoase și variate, folosindu-se produsele micii gospodării, precum o aveau părinții lor acasă și cum li se dădea probabil și lor posibilitatea s'o aibă mai târziu.

Îndeosebi se îngrijia de educația morală a elevelor, păzindu-se cele mai stricte reguli de civilizație și igienă.

Nu mult după aceasta, se hotărăște să se predea orfanelor crescute de Reuniune, înainte de a părăsi școala, un curs de 3 luni, pe lângă grădina de copii a bisericii Sf. Nicolae din Șchei, în baza cărui curs puteau fi apoi plasate conducătoare de zile de vară sau, în familii, educatoare de copii mici. Tot atunci se trimite la școala din Frybourg eleva Marioara Rusu care, reîntoarsă, a funcționat la școala Reuniunii ca directoare și profesoară a secției de menaj.

Prin organizarea șezătorilor și reprezentațiilor teatrale, — pentru care se lua material din cei mai distinși scriitori, — prin conferințele ținute în diferite ocazii de d-na Baiulescu, protopopul Dr. Vasile Saftu și profesoara de studii, elevele aveau ocazie de a reține multe învățături practice, de aplicat în viața lor, spre a putez fi modele de mame și soții.

Indrumate pentru viața practică, cele mai multe dintre eleve, devenind soții de preoți și de învățători, au adus poporul de la țară aceleași servicii ce se impun azi învățătoarelor și conducătoarelor de grădini de copii, ca activitate extra-școlară. În felul acesta, doamnele învățătoare sau preotese deveniau apreciate și, întrucât aceste doamne mai aveau și oarecare noțiuni de igienă casnică, de pregătirea și de aranjarea estetică a unei mese, serviau și ca exemple bune țărâncelor și femeilor cu care veniau mai des în contact.

Pentru completarea acestor cunoștințe de practică gospodărească, s'a ținut un curs deosebit de gospodărie, alcătuit de d-na Maria Baiulescu și altul de chimie alimentară și puericultură, aranjate de profesoara de studii.

Astfel organizată, școala progresează și dă an de an promoții tot mai bine pregătite până în anul 1916, când acei cari am intrat în slujba Statului românesc, de-odată cu bucuria desrobirii, am simțit și durerea firească a despărțirii de școala cu care ne confundasem întreg destinul nostru. —

Au urmat trei ani de răbdare, credință și speranță, în care școala a servit de azil pentru fetițele unor mame deportate și întemnițate din motive politice.

În anul 1919, adresându-ne Dr-ului Valer Branisce, — conducătorul Departamentului Instrucției în Consiliul Dirigent —

care cunoștea școala, ba ne ținuse și cursuri de poetică română, ne dădu o subvenție de 25.000 lei.

În anul 1920, altă subvenție de 50.000 lei. Cu acești bani școala se înzestrează cu cele de lipsă și, aplicând programa școlilor profesionale din Vechiul Regat, intră în cadrul școlilor profesionale de stat.

În anul 1928, școala primește dreptul de publicitate, fiind subvenționată de Ministerul Instrucțiunii în primul an cu lei 100.000, în al doilea cu 200.000, iar după etatizare plătiind Statul salariile corpului didactic.

Afluența de eleve se accentuează din an în an. Ea dă de gândit. Dar și de data aceasta se împlinește zisa scripturii : unde-i lipsa mai mare, Dumnezeu e mai aproape.

În anul 1926 — memorabil și darnic an — când se împliniau 75 de ani de la înființarea Reuniunii, cu ocazia jubileului se primesc daruri de la : Ministerul Sănătății și Ocrotirilor Sociale lei 50.000, Primăria municipiului Brașov, prin primarul delegat Emil Socaciu lei 1.000.000, dl avocat I. Garoiu lei 25.000, Reuniunea Femeilor Române din Iași lei 10.000. Sumele încasate au fost destinate ridicării unui etaj asupra corpului de zidire de către grădină, în care au putut fi plasate trei clase trei ateliere, în cele mai bune și igienice condițiuni; dând și posibilitatea aranjării mai confortabile a dormitoarelor din Internat.

În 1935, Reuniunea, ca omagiu, la sărbătorirea împlinirii a 25 de ani de președinție a d-nei Baiulescu, propune Ministerului Educației Naționale ca școala să fie numită Școala Profesională „Maria B. Baiulescu“, — ceeace se aprobă.

Tot în anul 1935, d-na Baiulescu se retrage din fruntea Reuniunii, iar adunarea generală alege de președintă activă pe subsemnata care, ca institutoare, apoi profesoară, membră în comitet și vicepreședintă, avea o activitate de 40 de ani în slujba acestei Reuniuni.

Numărul elevelor crescând mereu, se simte din nou nevoie de lărgirea încăperilor și prevederea școlii cu material didactic.

Ajutorul vine și acum ca și cu 10 ani în urmă. Comitetul „Societății pentru ocrotirea orfanilor din războiu secția Brașov“, care se desființase, cu aprobarea Ministerului Sănătății, dăru-

este pentru fondul de zidire al școlii suma de lei 97.000, Camera de Comerț lei 15.000, d-na Maria Puian lei 5000 și alții alte daruri mai mărunte.

Incurajate de aceste daruri, reușindu-ne să amânăm plata ratelor la datoria Crucii Roșii, rămase pe urma vechii zidiri, ridicăm al doilea etaj, câștigând încă trei săli mari, o cameră mai mică și un hall.

Datorită acestor completări și îmbunătățiri, ca și progresului continuu pe care l-a realizat, școala a fost ridicată de către Ministerul Educației Naționale la gradul de Liceu Industrial.

Să sperăm că această creație a doamnelor brașovene, creație care reprezintă pentru Ardeal și 'ndeosebi pentru Brașov, un monument istoric cultural, va găsi și în viitor mecenați cari, apreciind importanța de ordin național a acestei școli, s'o sprijine și mai departe în dezvoltarea ei, așa după cum au făcut-o cei de până azi.

CRONOLOGIE

1850 - 1885. Se ajută orfane din diferite centre din Ardeal la recomandarea autorităților și comitetelor la care a apelat Reuniunea din Brașov și care erau formate din preoții și doamnele române din localitățile respective.

1855. Se înființează la Brașov o școală de lucru de mână pentru fete, cu 13 eleve.

1860. Pe lângă școala primară cu trei clase din Brașov, Reuniunea înființează cl. a IV. și apoi în 1889 cl. V.

Profesorii erau plătiți, din subvenția Reuniunii, cu 500 apoi 800 fiorini anual.

În aceste clase cursurile erau predate de profesori de la Liceul ort. rom.

În 1860 predau profesorii Vasile Oroianu și Ștefan Iosif.

La școala de lucru de mână a fost numită învățătoarea Maria Petrescu.

1860. Se înființează la îndemnul și cu subvenția Reuniunii din Brașov școli primare cu 4 clase, de fete, la Blaj (23 eleve înscrise) și Sibiu (26 eleve înscrise). În aceste școli se primesc mai ales fete orfane și sărace.

1863. În Brașov e numit profesor la clasa IV a școlii Reuniunii Dr. Ioan Meșotă. Clasa e frecventată de 11 fete.

În școala de lucru sunt înscrise 19 eleve.

1865. Reuniunea apelează la Doamnele Române din alte centre pentru a înființa Reuniuni de femei.

În urma acestui apel, la Blaj, Abrud, Sibiu se și formează Reuniuni, care se străduiesc să înființeze și ele școli primare de fete.

1865—1866. În școala primară din Sibiu urmează 26 fete, în cea din Blaj 40, dintre care 6 orfane.

Din acest an, la școlile acestea numărul elevelor crește neîncetat.

Școlile primare din Brașov, Sibiu, Blaj sunt subvenționate de Reuniune anual, până în anul 1894, timp de 34 de ani.

În anul școlar 1886—87 sunt înscrise 7 eleve. În 1887—1888 numărul elevelor crește la 16.

În 1890 se introduce în programul școlii învățământul teoretic.

În 1893—1894 sunt înscrise 34 eleve, din toate centrele Ardealului, 2 din Muntenia. Majoritatea elevelor erau fiice de preoți.

1894. Se completează instrucția, angajându-se mai multe puteri didactice.

Din acest an numărul elevelor crește mereu, în anul 1911—1912 școala având 70 de eleve.

1908. Școală de menaj și industrie casnică cu 50 eleve.

1920. Școală Profesională.

1927. Școala se etatizează.

1936. Devine Liceul Industrial. *)

---

*) Aceste date sunt culese din arhiva Reuniunii (Biblioteca „Astra“, manuscrise).

Pictorul Hans Bulhardt

Sleit de puteri dar activ până 'n ziua din urmă, în noaptea de 15 spre 16 Februarie a. c., fără dureri, și-a prelungit în vecinicie somnul în care spera să-și reîntrezeze puterile, pictorul academic prof. Hans Bulhardt.

Artistul care își tezurizase în suflet și iluzionase în pânzele sale imensități de văzduhuri și zariști, se stinse într'o cămăruță de trei pași, fără soare și fără orizont înaintea ei, într'un fund de curte îngustă, posomorită. O ironie, de care Creatorul adeseori împărtășește pe cei mai înzestrați suflatește dintre fiii Săi. Poate ca să le servească în viață de pinten imaginației care, în huzur, lăncezește.

Trecerea de la cele vremelnice la cele vecinice nu însemnează însă pentru H. B. ceeace ar însemna pentru alții : *moarte*. Dimpotrivă, ea însemnează înfrângerea puterii Morții prin puterea vieții operelor sale, care vor rămânea nu numai o trainică dovadă a sufletului său de artist, ci și podoaba, fără moarte, a lăcașurilor divine înzestrate de penelul lui. Numai Brașovul, în afară de multele tablouri și de icoane sfinte care fac decorul atâtor case particulare, se mândrește cu trei biserici însuflețite de pictura lui. Sunt Bis. Sf. Ioan, cea a călugărișelor din dosul edificiului poștei și Bis ort. română a Sf. Adormiri din Piața Libertății.

Hans Bulhardt, a cărui pictură se distanțează, aristocratic, de pictura moderniștilor, a fost, fără 'ndoială, un remarcabil talent și, la noi, o reală valoare în pictura bizantină. Faima de care se bucura în această privință o dovedește poate mai bine împrejurarea că el fusese luat în vedere, la 'nceput, și pentru pictarea catedralei ortodoxe române din Sibiu. Tratase chiar cu secretarul consistorial de atunci, cu Sanctitatea Sa Patriarhul de azi, căruia-i prezentase și schițe după care urma să execute lucrarea, — schițe văzute și de mine și, după cum mi s'a spus, aprobate de cei cu care trata învoiala.

În urmă însă, cum se știe, oferta lui fiind mai scumpă, lucrarea a fost deferită pictorului Octavian Smigelschi.

Lui Bulhardt i se datorește și pictura tâmplei bisericii din Purcăreni (jud. Brașov), iar din cercul cunoscuților săi aflu că

el ar fi restaurat și pictura unei vechi biserici din București — fără să mi se poată preciza însă de aceștia numele ei — și că ar fi lucrat împreună cu pictorul Haiduchievici și la un tablou al Palatului regal, pe vremea Regelui Carol I. Tabloul ar înfățișa doi cai într'un frumos peisaj. „Caii — se afirmă — sunt pictați de Haiduchievici, iar peisajul de Bulhardt“.)

Cât privește *restaurarea* tablourilor deteriorate, B. n'a fost întrecut de altul, la noi. Audiase la Viena cursuri speciale pentru această lature grea a picturii, lucrând sub conducerea maeștrilor de la Academia de acolo. Nu e deci de mirare că era căutat și în afară de Brașov pentru a executa astfel de lucrări migăloase. Încă astă-toamnă îmi spunea că „un boier“ din București îl chiamă să-i repara și să-i pună în bună stare o colecție de vre-o sută de tablouri, mai ales pictură străină. Acceptase oferta, dar, slăbit cum era, a trebuit să-și amâne plecarea pentru când se va mai întrema ; — întremare care, din nenorocire, n'a mai urmat. **)

O bogată activitate a dezvoltat B. și în arta *decorativă*. Decorațiile teatrale din Brașov, Sibiu, Sighișoara, Mediaș, Bistrița, Făgăraș, Sebeș-Alba, sunt în mare parte lucrate de el.

Pe lângă prietenia ce-l lega de mulți studenți Români care-și urmau studiile la Universitatea din Viena, datorită, probabil, și acestei laturi a activității sale ajunse membru al societății academice „România Jună“ din capitala Austriei. Bulhardt făcea decorurile de care avea aceasta nevoie la balurile ce aranja.

---

*) Păcat că, nerămânând însemnări pe urma lui — cel puțin până acum nu s'au găsit — nu cunoaștem toate lucrările executate de el. Și numai cunoscându-i întreaga operă i se va putea fixa în ierarhia valorilor artei picturale locul ce i se cuvine lui B., cu mai multe aderențe în biserica noastră, decât în cele de alte confesiuni. De aceea ar fi de dorit să-și ia cineva ostenela indentificării întregii opere rămase pe urma lui.

**) În Brașov se găsesc multe tablouri restaurate de Bulhardt. Dintre cele pe care le-am văzut eu, amintesc portretul lui Hagi Șandru — o pictură de valoare din anul 1783, proprietatea d-lui Aurel A. Mureșianu — apoi, în Muzeul Astref de aici, trei lucrări ale pictorului Mișu Pop : portretele proto-singhelului Nicolae Popea (episcopul de mai târziu al Caransebeșului), al preotului Neagoe Popea din Satulung și al soției acestuia Voica, toate străpunse, mai ales în ochi, de baioneta dușmanului, în timpul ultimului războiu.

Va fi contribuit însă la admiterea lui ca membru al acestor societăți românești și împrejurarea că în vinele lui curgea și sânge românesc. Străbunica lui B. fusese Româncă, fiica protopopului Lupu, din părțile Clujului — amănunt confirmat și de fratele său, sexagenarul Franz Bulhardt, fără să-și mai aducă însă aminte de localitatea în care păstoria. Acest glas al sângelui explică, de sigur, și simpatia pe care o avea pentru neamul nostru și prietenia lui caldă, nedesmințită de vicisitudinile vremii, pentru toți foștii lui camarazi români de școală și pentru mulți cunoscuți din anii tinereții.

Cinci Români avusesese colegi în anul 1878 când termină secția reală a liceului săsesc din Sibiu — colegi despre care vorbea întotdeauna bucuros, cu duioșie chiar — : pe Dumitru Brătianu din Ploești, pe Vladimir Sotir din Brașov, Aurel (?) Pop din Blaj, Roman din Sibiu și Gherendi de pe la Deva*), unde tatăl acestuia fusese inspector silvic. Pe toți cinci i-a avut și colegi de universitate, înscriindu-se toți la Politehnica din Viena, unde urmă și el câțiva ani.**)

La întrebarea mea : cum de se duceau atâția la tehnică ? — mi-a răspuns că atunci erau foarte căutați inginerii și că nici pentru terminarea tehnicei nu se cereau atâtea examene ca azi. Pe vremea aceea nu se făceau decât colocvii la fiecare materie. Examenele de stat s'au introdus abia la 1892.

Cu toate acestea, se învăța carte. Chiar cei cari dispuneau de mijloace peste trebuințele lor, nu-și neglijau studiile. Ca exemplu îmi aduse pe Trandafilides, un tânăr de bani gata care își avea locuința în luxosul hotel Sacher, unde cu câte-o lună

*) Numele de botez al ultimilor doi nu și-l mai amintia.

***) Pe atunci se făceau la Politehnică doi ani de curs general, trei de cursuri de specialitate și un an practică. Colegii lui Români cu care plecase din Sibiu, trecură în România după terminarea studiilor, afară de Sotir care muri în Viena în cursul anului al cincilea de studii. Despre Gherendi auzise că și-a schimbat numele în Gherendeanu, dar despre Pop „care uimia și prin cunoștințele lui geografice“ ca și despre Roman, nu mai știa nici dacă mai trăiesc sau ba. Pe d. D. Brătianu îl întâlni în vara trecută. Venise de la Ploești la Brașov „într'o trăsură cu doi cai admirabili“ (pentru el „mașina“ n'avea nici un farmec, — îmi spunea) și a avut mare bucurie când fostul camarad de școală și prieten din tinerețe, recunoscându-l pe stradă, a oprit trăsura și a coborât să-i strângă mâna.

înainte de data balurilor pe care le aranja „România Jună“ funcționa un comitet. Acest Trandafilides, îmi spunea Bulhardt, comanda sticle de șampanie ca noi limonada, și adeseori își aprindea țigara cu bancnote. Cu tot belșugul în care a trăit, n'a rămas însă în restanță cu studiile. Toate colocviile și le-a dat la termen. Mai târziu, după cum a auzit, a trecut în Grecia, unde a ajuns „ein grosser Herr“ la căile ferate de acolo.

Printre prietenii din tinerețe mi-a amintit și de generalul Muică, mort nu de mult aici în Brașov. Il cunoscuse în Sibiu, pe când era sublocotenent în armata austro-ungară. Vorbia despre el ca despre un notoric matematician al armatei austriace. Între primii zece inși reușiți la examene, Muică a fost *al treilea*. Șapte din aceștia fuseseră angajați la Arsenalul armatei.

Muică trecu în Armata română pe când era căpitan, la sugestia unui consătean al lui, care făcea deja parte din armata României și care-i vorbi de „perspectivele“ ce le-ar avea acolo fiind foarte căutați matematicienii-tehnicienii mai ales în arma artileriei, care pe atunci era nevoită să-și satisfacă trebuințele, ivite prin defectarea armamentului, la fabricile Creusot, de unde se aproviziona arteliera. Ceeace costa enorm. — Trecut în România, căpitanul Muică a fost încadrat în armată cu rangul de maior. Înainte de războiu, prin 1902, l-a vizitat în Brașov pe Bulhardt, iar de când se stabilise aici, se întâlneau destul de des.

Toate acestea mi le istorisi pictorul la 23 Sept. anul trecut, când, cercetându-l în atelierul său din str. Voevodul Mihai 25, îl găsi suferind, întins pe divan. Era extenuat. Și cum medicul îi interzise orice ocupație timp de cel puțin 10 zile, am putut sta de vorbă cu el mai mult decât altă dată când era ocupat.

Tot cu această ocaziune am aflat și următoarele informații privitoare la biografia lui : S'a născut în Câmpulungul Bucovinei la 1858. Mamă-sa era din Bistrița, iar tatăl său, fost locotenent de intență, era din Brünn (Brno). La 1860, după ce se înapoie din Italia, unde făcuse războiul din 1859, tatăl său fu mutat din Câmpulung la Cernăuți, apoi, pe rând, la Cluj, Deva și în urmă la Mediaș, de unde viitorul pictor trecu la Sibiu la secția reală a liceului săsesc de sub direcțiunea profesorului Albrich — „un foarte bun profesor de matematici“ — În toamna anului 1878

după terminarea școlii secundare, plecă la Viena, unde a urmat patru ani la „Allgemeine Schule“ (Școala de belearte), după absolvirea căreia trecu în „Meister-Schule“. Paralel cu acestea audie și cursurile de la Politehnică, doi ani de curs general (1878/79 și 1879/80) și trei ani cursurile de arhitectură ale prof. Theophil Hansen „ultimul reprezentant de seamă al clasicismului elen în arhitectură“ (n. în Copenhaga la 1813), căruia i se datoresc atâtea monumentale clădiri, cum sunt : Parlamentul din capitala Austriei, Muzeul de arme din Arsenal ; apoi, în Atena : palatul Academiei, palatul Demetrius etc. De la acesta a trecut pentru doi ani la prof. Müller, vestit egiptolog, apoi un an la München și, în urmă, doi ani la celebrii pictori Eduard von Lichtenfels († 1913) și profesorul de pictură istorică, virtuos al culorilor, Hans Makart, până la moartea acestuia întâmplată în 3 Oct. 1884. Aci în „Meister-Schule“ obținu Bulhardt titlul de *profesor și pictor academic*.

În Brașov se stabili în anul 1889, unde se și căsători cu fiica profesorului lüngling. Moartea i-a răpit însă în curând soția, lăsându-l singur. Nici nu s'a mai recăsătorit.

Moare în vârstă de 79 de ani. Pe urma lui au rămas, nevândute, vre-o 60 de pânze de diferite dimensiuni, — azi proprietatea fratelui său.

Cu Bulhardt dispăre ultimul pictor ardelean al vechii școale vieneze.

Ax. Banciu

A m i n t i r i

din

Războiul de Intregire a Neamului

de Dr. Alexe Sulica

II.

Venind dinspre Transilvania, a trecut pe la unitatea noastră un refugiat român, tânăr, care s'a recomandat : Vasile Stoica și care ne-a povestit peripețiile fugii sale pe la trecătoarea Tur-nului Roșu, descriindu-ne cruzimile comise de jandarmii unguri față de populația românească din Transilvania. Apoi s'a dus mai departe în țară. După războiu, a intrat în corpul diplomatic.

Intr'o zi, pansând un prizonier ungar, rănit în spate în regiunea rinichiului drept, suferind de o plagă profundă și cu mare pierdere de piele și mușchi, de se vedea rinichiul respectiv, văd la dânsul un carnet, în care-și notase zilnic impresiile din războiu, de la început și până în ziua când a fost internat în spitalul nostru ca prizonier. Se numia Keszler Sebestyén și făcea parte din Regimentul de infanterie austro-ungară No. 69 (Budapesta). La cererea mea, îmi permite să copiez din carnetul-ziar al său, însemnările referitoare la frontul nostru. Din numele său și din cele ale camarazilor săi de arme, de cari se simția mai legat (sergentul major Ketterer și soldatul Neumann) se pare a fi Evreu.

Din ziarul lui Keszler : „In numele lui Dumnezeu suntem din nou trimiși pe front la 8 August (stil nou) 1916. Era o zi de Marți, un rămas bun foarte emoționant, toate muiерile plângeau. Cu noi era și d-l sergent major Ketterer. In ziua de 10 am ajuns în satul Szapári *), unde am avut parte de o plăcută cartuire. La 13 am ajuns într'un sat românesc, unde nu se poate spune că am fi fost doar rău primiți. Aici am luat parte la înmormântarea unui soldat român (se înțelege din armata austro-ungară ! n. a.), unde am văzut cu mare plăcere, că toată lumea ne făcea loc să trecem.

*) Azi Supalnic.

În ziua de 15 August (2 August al nostru, deci cu 13 zile înainte de începerea războiului nostru contra Austro-Ungariei) seara... a l a r m ă ! Am primit haine și rufe... A doua-zi dimineața ni s'a distribuit muniție și toate celelalte. La 17 am ajuns în Valea Cernii, dar am fost cartiruiți în case. Acolo am rămas 2 zile. La 19 seara alarmă și pe la ora 11 noaptea au urcat la tranșee, eu însă am rămas cu recruții. La amiazi sunt trimis ca ordonanță la Comandantul de sector. Se aude că Marți va fi ceva..., dar nu-i sigur. De la 22 la 23 am fost de gardă la tezaurul Comandamentului — 40.000 de coroane. Am primit de la mama 10 coroane și-mi scrie că va veni și dânsa pe la mine, să-i scriu unde sunt, dar eu i-am scris imediat să nu cumva să plece înapoi, căci terenul, unde mă găsesc eu acum, este organizat deja pentru lupte...!

În ziua de 28 August (15 August, Sft. Măria românească) la ora unu, din nou alarmă, iar la ora 5 dimineața m'au trimis la trenul Comandamentului. Ne-am dus la Băile Herculane și de acolo am cărat totul la gară.

Pe la 11 ceasuri noaptea m'am dus în Mehadia, dar deja bubuia tunul groaznic... A 3-a companie a fost luată prizonieră, dar am respins pe Români. 29 și 30 au fost zile liniștite.

La 1 Septembrie ne-am retras. Când am sosit în Mehadia, întreg Comandamentul plecase. Noaptea am stat de pază, dar am fost respinși și a trebuit să ne retragem prin apă, de m'am îmbolnăvit așa de tare, că numai Dumnezeu mă mai scapă. Bietul Ketterer numai el singur a scăpat, toți ceilalți au căzut prizonieri la Români. Și-a pierdut însă bietul și el tot echipamentul, așa că eu a trebuit să-i dau ismene și o pătură, că era aproape înghețat de frig.

Azi, Duminecă 3 Septembrie, e liniște și tot așa a fost până în 7 Septembrie noaptea, când a început din partea Românilor un groaznic foc de tun contra pozițiilor noastre. Azi e 11 Septembrie. La noi e o zăpăceală și o bătaie de joc, de nu este de închipuit... nu este poștă, nu poți da o scrisoare, de mâncare numai odată pe zi căpătăm, seara, și apoi stăm de gardă chiar și câte 3 zile în șir, iar dacă în adevăr mai scăpăm, în loc să ne lase să ne odihnim, ne iau la exerciții de „salut“ și d-l Colonel tratează cu oamenii mai rău decât cu un câine

Pe răniți nu-i pansează, de pierd bieții o grămadă de sânge, iar dacă vre-unul suflă ceva, așa ți-l plesnesc...! Scrisoare, deja e a 3-a săptămână și nu am primit. Asta-i adevărul cu soldații lui Hindenburg! Așa tratează cu un om, care a fost majoritatea timpului pe câmpul de luptă! Comandamentul suprem, poate, nici nu știe nimic despre asta!

La 13 Sept. alarmă! Românii ne-au atacat și noi am luat-o înapoi. În 14 mă găsesc cu un camarad pe o coastă de munte, de unde nu avem voie să ne urnim decât numai în caz că vom fi nevoiți. La ora 1 o luăm la drum și tot mergem de pe un vârf de munte pe altul, până la stația Băile Herculane, iar la ora 8 din 16 Sept. facem din nou tranșeie și în sfârșit ni se dă de mâncare. La 17 primesc scrisoare de la mama, care se plânge că nu știe ce-i cu mine, mai trăiesc sau ba. Din 18 până în 20 o mai ducem noi cum o mai ducem. La 21 plecăm până la cota 755 pe o ploaie, de credeam că, voi rămânea în drum. Ajungem la garda a 2-a. Pe o noapte oarbă, de nu vedeam la un pas, tot drumul l-am făcut numai într'o jumătate de oră. În 23 repaos. La 24, Duminecă, plecăm să culegem porumb, căci altceva de mâncare nu avem. Tot în aceeași zi o luăm la drum peste vârfuri de munți, prin niște locuri încântătoare (pentru că era în retragere! n. a.) și ajungând la o gară în ziua de 26 ora 11, luăm trenul (nu le mai ajungea încântarea fugii pedestrelui, voiau s'o guste și pe a trenului! n. a.), fără să știm încătrău ne vor duce. În Caransebeș primim alimente. Aici mi-am cheltuit toți banii, în gară. Apoi, continuând, am ajuns la 27 dimineața în gara Puiu, unde am debarcat și am luat-o iarăși la drum și am tot mers până seara, când am ajuns pe un munte de 1970 m. înalt. Noaptea la ora unu am primit de mâncare ceva, apoi ne facem tranșeie. Românii sunt în fața noastră, nu departe și după cât ni se pare ne-au împresurat, căci îi simțim în jurul nostru. La 29 ceață groasă, nu se poate vedea nimic de la un pas în colo. La 30 așteptăm atacul Românilor, căci ei au ocupat poziția din fața noastră, cum au vrut, că noi nu am avut ce le face. Abia ni s'a distribuit cina și așteptarea noastră n'a fost înzadar, căci numai s'a început un foc năpraznic din partea Românilor, dar noroc cu ceața și cu ploaia, că ne-am strecurat înapoi pe o coastă de munte. Dimineața nu ne-am

lăsat și am început noi de data asta o luptă cum n'a mai văzut om, cu așa curaj, încât, după ce am părăsit poziția veche, ne-am retras lângă honvezi și ne-am odihnit.

La 1 Octombrie, pe ziuă, intrăm pe poziție. Unul din noi a și căzut lovit în cap. Frumoasă Duminecă, mai ales de va fi atac, căci până acum ne bat pozițiile numai cu artileria. Am scris mării în focul acesta de tun și de pușcă. De sigur, va plânge biata, căci i-am arătat felul cum suntem tratați (nu se putea plânge de Români, căci cenzura militară k. u. k. nu-i trecea scrisoarea și atunci vorbea soldatul aruncând moartea în superiorii săi ! n. a.). Lupta s'a desfășurat în favorul nostru. A doua zi am adunat răniții și morții. Compania noastră a fost laudată și chiar ni s'au promis multe, dar cine știe de vom primi ceva din toate alea.

Din 2 până în 5 Oct. liniște pe frontul nostru. Așteptăm înzadar primirea celor promise în ziua de 1 Oct. Dar cel puțin de ne-ar schimba de pe poziție !

În noaptea și dimineața de 5 Oct. ne coborîm de pe muntele Tulîșa spre Petroșani, pe care-l lăsăm la stînga. Pe mine și pe Somogyi ne-au trimis să ducem pâine la oameni, dar am adus-o înapoi, negăsindu-i. Duminecă în 8 Oct. au atacat ai noștri pe Români, ca să-i izgonească de pe pământul nostru, dar aceștia răspund cu bombardament de artilerie. Un noroc tot avem, nu toate ghiulelele lor explodează. La 10 și 11 Oct. tot foc de artilerie. Compania noastră se găsește pe un vîrf de munte fără legătură la aripi, lucru care dacă l-ar ști Românii, ne-ar împresura și ne-ar lua pe toți prizonieri, fără să tragă un foc de pușcă.

În zilele de 12 și 13 liniște.

În dimineața de 14 Oct., pe când tocmai cetiam scrisoarea unchiului Ion, unde spunea că Valahul „va prinde muște“ (adică nu va lua Transilvania), tocmai atunci unde încep Românii un atac viguros și nu trece o jumătate de oră și aripa noastră dreaptă cere ajutor, dar neprimind, deoarece nu era de unde, ne-am retras, iar Românii pe la 11 ceasuri au și ocupat muntele și urmărindu-ne, ne-au luat pe toți prizonieri. Cum Românii pășiseră rău altă-dată cu Ungurii — cari se prefăceau că se predau, iar când erau aproape de poziția aceluia, Ungurii deschideau un

foc viu de mitralieră și pușcă — de data asta nu s'au mai încrezut în sinceritatea noastră și au tras mereu în noi, până au pus mâna pe noi.

Acesta-i motivul că, deși soldații români erau lângă mine, și ridicasem capela strigând vesel, dimpreună cu toată compania, că ne predăm, totuși mi-au tras un glonț dum-dum în regiunea rinichiului drept, de am căzut imediat pe spate,*) dar de aceea totuși a trebuit să merg ca vai de mine vre-o 3 ore și jumătate, ca să nu mă împuște ai noștri. De 5 ori am leșinat în drum și mă deșteptau soldații români spălându-mă cu apă. Apoi, ajungând la postul de ajutor al Diviziei, m'au pansat și m'au dus mai departe pe brațe până la un foc, unde mi-am putut desmorți trupul aproape înghețat. Mi-au dat ceai cald și o pâine albă, minunată, dar de suferința rănilor și de oboseala drumului îmi pierise pofta de mâncare. Dus într-o ambulanță sanitară, cu mare iuțeală, pe o șosea foarte bună, am ajuns seara să-mi odihnesc trupul rupt și chinuit de mizeriile războiului pe curatul și moalele așternut al unui spital al Crucii Roșii române din Târgu-Jiu și unde sunt îngrijit foarte bine și cu multă blândețe și bunătate“.

Din însemnările lui Keszler Sebastian, soldat în Regimentul de Infanterie 69, budapestan, desprindem următoarele :

1. Austro-Ungaria n'a fost surprinsă de atacul României, căci ea a masat trupe cu cel puțin 20 zile mai de vreme pe frontiera sa dinspre România. Cu 13 zile mai înainte de declararea războiului de către România, trupele austro-ungare din Carpații românești au fost echipate și înarmate de luptă.

2. Că Ungurii, în luptă, aveau obiceiul să se folosească de ticălosul truc al simulării predării, începând apoi un foc viu de mitraliere și puști, îndată ce Români — la început nepășiți — se apropiau să pună mâna pe ei.

---

*) Români n'au întrebuițat pe nici un front gloanțe dum-dum, dar mulți militari nu știu că glonțul de la pușca obișnuită, când iese din corp și mai ales când e tras de aproape, face ravagii mari, pe cari un profan le crede cauzate de proiectilul dum-dum. În adevăr, când mi l-au adus la spital pe bietul Keszler, avea o escavațiune în regiunea rinichiului drept, unde putea intra un cap de copil și era extenuat și de pierderea de sânge considerabilă.

Acest lucru îl făceau și Germanii, după cum ne-am convins dintr'o revoltă a răniților români din Spitalul de Campanie No. 6, când în ziua de 14 Septemvrie 1916 au fost aduși răniți ușor doi prizonieri germani. Abia intrați răniții germani într'o sală de bolnavi, unde li se indicaseră paturile, mai mulți soldați români răniți, cari puteau să se miște câte puțin din loc, s'au repezit asupra lor să-i linșeze. Necunoscând cauza furiei lor, m'am interpus cu toată autoritatea gradului de medic și de ofițer, oprind un asasinat și cerându-le explicarea atitudinii lor furibunde: „Aștia-s . . . *) cari ne-au împușcat ieri pe front, d-le doctor, și dacă-i lăsați cu noi la un loc, la noapte îi omorim ca pe niște . . . .“ — „Dar bine, măi băieți, cum ați putut distinge voi figura celor cari au tras în voi pe front, că acolo se împușcă din ascunzișuri și de la distanță. Și apoi pe front erau în drept, după normele războiului, să tragă în voi și voi în ei, care pe care, dar aici în spital trebuie respectată viața prizonierului, ca și a soldatului român, drag nouă, fiindcă Românul nu poate fi și nu a fost asasinul prizonierilor ajunși prin orice împrejurări în mâinile sale!“ — „Da, d-le doctor, înțelegem și noi că ar merita îngăduința de a fi cruțați, dacă ar fi luptat cinstit, cavaleriește, după regulile războiului, dar ne-au împușcat recurgând la înșelătorii, la cari nici . . . . . nu recurg. Văzând că sunt răzbiți de noi, au ridicat stegulețe albe pe țevile puștilor și au strigat să nu mai tragem, că se predau. Noi am încetat focul și luând puștile în cumpănire, ne-am apropiat de ei. Când eram la vreo 5 pași de ei, — spune un Românaș, Oltean din 26 Rovine, — și când era chiar să pun mâna pe papagalul ăsta (unul din Nemți semăna, la gură și nas, de fapt, cu un cacatoes), numai ce se repede la mitralieră iar ceilalți îndreaptă puștile spre noi și trag, de ne-au secerat pe toți cei cari înaintaserăm spre ei. Față de astfel de . . . . . nu mai ținem cont nici noi de regulile războiului! Suntem în drept la rândul nostru să uzăm și noi de orice față de astfel de . . . . . *) Dinte pentru dinte!“ După ce le-am spus soldaților, că vom raporta cazul Comandamentului arma-

*) Am eliminat, intenționat, expresiile îndreptățitei revolte, proferate cu acea ocaziune de soldații noștri. Improspătează amintiri prea dureroase. Și n'am voi ca procedura cătorva nemernici să stigmatizeze un neam întreg, chiar dușman fiind. (n. a.)

tei I — de care țineam noi — să aprecieze și să judece, dacă e cazul să se pedepsească astfel de procedee de luptă, s'au liniștit bunii noștri Oltenași.

— „Voi ar fi trebuit să rămâneți la locul vostru cu puștile și mitralierele gata de tragere, ordonându-le lor, să înainteze fără puști ori alte arme, în grup, spre un anumit loc. Ați făcut mare greșală, că în timp ce aveau armele asupra lor, v'ați apropiat de ei cu puștile în cumpănire.

Pățania voastră trebuie s'o faceți cunoscută tuturor camarazilor, ca să știe toți cum să procedeze în viitor față de astfel de apucături ticăloase“.

Firesc lucru deci, că Oltenașii noștri, pățiți odată, n'au mai crezut în sinceritatea predării Ungurilor din Regimentul 69, budapestan, și bietul Keszler și camarazii lui au trebuit s'o pătească din cauza ticăloșiei altora.

*

În zorii zilei de 13 Octomvrie 1916 st n., Divizia 11 din Armata I., comandată de generalul Cocorăscu, sdrobește și aruncă peste frontiera română Divizia 11 bavareză (ce coincidență de nume!), care în ajun pătrunsese prin trecătoarea Surducului și se revărsase pe câmpia de la Bumbesți la Târgu-Jiu, unde a fost stăvilită de trupele noastre, ajutate de milițieni luptând la digul Jiului din partea de nord a orașului, cot la cot cu cercetașii. Aici și-a primit botezul de foc eroina de la Jiu, fecioara Ecaterina Teodoroiu — despre care a fost vorba în nr. 6 din 1935 și 4—5 a c. ale revistei — cărând milițienilor cartușe din depozit și trăgând ea însăși în „barbarezi“, cum îi numiau pe Bavarezi „brabeți“ noștri, cari dacă ar fi avut arme bune, muniție suficientă și mai ales comandă peste tot, cum cereau împrejurările, nu ne încălca Țara armată vrăjmașă. Tot aci bateria locotenentului Pătrășcoiu, învățător, a făcut imense goluri în șirurile Germanilor, ale căror resturi s'au salvat de la un dezastru complet prin fugă în munți.

Pe la amiazi, în ziua de 13 Oct. pe buzele tuturor, înviorate de izgonirea Nemților, erau numai trei nume: Generalul erou Cocorăscu, năzdrăvanul artilerist locotenentul Pătrășcoiu și eroina cercetașă Caterina Teodoroiu.

*

14 Noemvrie 1916 st. n. Organizăm Spitalul No. 61 la Pitești. Autoritățile locale administrative dimpreună cu populația dau concurs nelimitat operei de îngrijire a răniților. Prefectul județului Argeș, N. Brânzeu, o minte clară, un perfect organizator și o energie inepuizabilă, era la înălțimea vremurilor...

„...Un transport de răniți...” — „Văleu... ! Văleu... !”

„Ce? Cum?... Au venit Moldovenii?” Până acum numai trupe oltenești și muntene luptaseră în Carpații Olteniei și Munteniei. De ce au venit regimentele moldovene? Desigur, să alunge, într'o sforțare comună, pe dușman de pe pământul țării. O mare nădejde ne încălzește. Dar, cum de multe ori cauze contrarii produc efecte identice, nădejdea face loc bănuielei, că pierderile pe frontul nostru fiind peste puterile de refacere prin sine, s'a recurs la extrema rațiune: utilizarea rezervelor moldovene, cari din cauza inacțiunii frontului moldovean, paralizat de aliatul rus, rămăseseră aproape intacte. Și astfel, iluziile de moment alungate, suntem împinși în brațele rațiunii — care nu ne-a părăsit niciun moment în tot decursul acestui războiu — că anume, înfrângerea Germaniei e sigură pe frontul din Apusul Europei, unde nu are de-a face cu incultura Orientului și cu putregaiul Bizanțului, — una jos, iar celălalt sus.

Slăbiciunea și defecțiunea Orientalilor Antantei a fost contrabalansată prin vigurosul aport al Americii, care a asigurat hotărîtor victoria. Defecțiunea Orientalilor Germaniei a precedat, însă nu cu mult, impunând la termen fix capitularea puternicilor lor aliate și conducătoare.

*

20 Octomvrie 1916. O zi de toamnă rece, deși cu soare.

S'a anunțat din partea Comandantului Garnizoanei Pitești, că la ora 4 p. m. se vor executa, prin împușcare, la cimitirul orașului, trei Brăneni spioni, acuzați că ar fi condus trupe românești în fața unor poziții bine întărite, dușmane. Se duce lume multă să asiste la executare. Nu m'am dus. Cine știe... Au plâns și au strigat până'n ultimul moment, că nu sunt vinovați. E și greu să admiți măcar, că un țaran să poată avea informații precise despre poziția și numărul unui grup de forțe. Imi repugnă astfel de spectacole sinistre.

Din ziarul profesorului Aurel Ciortea

(Continuare din nr. trecut)

3 Dec. 1917. Din 28 Oct. până în 27 Nov. am fost la concediu. Am petrecut 24 zile în cercul iubitorilor mei. *)

— Liceul nostru funcționează, Chelariu e director. Aici am aflat liniște; azi doar chiar și suntem în armistițiu. — Un mister trece peste țara Rușilor.

7 Dec. st. n. 1917 (25 Nov. v.: ziua nașterii mele). Sosisem de la Mielnica și Boeriu mă întâmpină în cancelarie cu dispozițiile comanda corpului nostru referitoare la armistițiul care începe cu ziua de azi și va dura până în 17 l. c.

E frig de 10° C. Cerul senin. Aerul liniștit și prin geam simt puțin dogoreala soarelui. Nistrul aduce ghiață multă din Carpați. Gheorghe încarcă soba. Telefoniștii diviziei fac conducta pentru iluminarea electrică. Rutencele cer care pentru lemne. Boeriu a plecat să fotografieze podul nou de peste Nistru. Nici o emoție, nici un cuvânt despre armistițiu. Am trecut cu toții prin sguđuiri sufletești cu mult mai mari, decât să ne mai impresioneze liniștea armistițiului. Și am trecut prin dese deziluzionări, decât să putem crede acum că sfârșitul războiului e aproape. Suntem apatici și trebuie să învățăm din nou a ne bucura, cum învățasem trei ani dealungul a ne supune serviciului greu și a suporta liniștit orice suferințe. — Și totuși! Trebuie că se petrece minune azi în lume. Parcă zăresc pe creasta dealului din Basarabia figura înaltă a lui Tolstoi, învăluit într'un suman sur până'n pământ, încins cu o curea, cu capul gol, cu mâna dreaptă arătând spre soarele ce urcă vesel pe bolta scaldată în lumină și parcă simt că evaporează din sufletu-mi și ultimii picuri de ură față de orice fel de dușman. Liniștea și seninul de azi sunt mai adânci, cu mult mai tainice, ca din alte zile. În loc de aviatori, șrapnele și granate, azi zboară lin suflete prin aer. Suflete de-ale celor morți și de-ale celor vii. De ale fraților și de-ale dușmanilor. Eu cred că de aceea suntem noi așa de tăcuți, căci simțim că sufletele acestea au luat acum stăpânirea pe văzduhul de de-asupra-ne și nu voim să le tulburăm sborul și plutirea prin seninul adânc. Da, da, e o minune azi în lume. Tolstoi cade în genunchi și cu fața spre cer se roagă. Și parcă s'au schimbat fețele tuturor oamenilor. Nu mai văz pe nici unul cu fața încruntată, îngândurată. Toți au o liniște în mișcările și vorbele lor, de parcă nu mai sunt cei de ieri, de parcă de mii pe ani trăiesc în raiu, unde nu este durere, nici întristare. Nici du-

*) Urmează câteva șire despre ai săi, ai familiei.

rere, nici bucurie; liniște după sbuciumări mari și lungi stăpânește azi totul. Simt că furtuna cea mai mare de pe marea evoluțiunii omenirii s'a liniștit și ne aflăm la începutul unei noi vieți, în care suferetele vor sta pe tronuri și vor cârmui cu iubire mașina vieții.

Ah, ce bine e aici! Nu mă mai duce, Doamne, în locuri unde să urască oamenii.

17 Dec. st. n. Azi la 12 din zi începe armistițiul de 28 de zile la frontul estic și cu el și tratativele de pace. — Se zvonește că și pe celelalte fronturi va fi armistițiu. Știrea nu e încă confirmată, dar după tonul epistolei lui Landstowne și a interviewului lui Buchanan se pare probabilă. — Și dacă se adeverește, atunci vor începe tratativele de pace generale. S'ar putea ca ele să nu conducă la pace generală? Ambele partide au pasive și active. — De altă parte, pericolul de la ost a dispărut cu democratizarea Rusiei. — Status quo antea nu ar fi bun; asta o dovedește faptul că s'a deslănțuit acest războiu monstru. Nu mă cuget la status quo antea cel geografic-politic. Acela e o formă, care nu poate nici ferici, nici neferici oamenii. Mă cuget însă la mentalitatea masselor, la ura de massă, la pofța de stăpânire și robire a unui popor peste alul, la anomaliiile sociale cari zădărniceau pătrunderea învățăturilor lui Christos. Problemele acestea hotărăsc asupra fericirii sau a nefericirii unui popor și aceste va trebui să le reformeze de-abinele conferința chemată să pună bază la o pace durabilă. Spiritul democratic este o etapă mai avansată în evoluția omenimii, decât cel național șovenist. Mai bucuros locuiesc în casa unui strein democrat, decât în casa fratelui exclusivist și intolerant. Primul îmi respectează averea, legea și limba, al doilea mi le periclitează.

4 Ianuarie 1918. Iată-ne și în al patrulea an calendaric de războiu. Timpul acesta se pare lung sau scurt, după măsura cu care-l măsurăm. Il măsoară cu mintea sau cu simțul bucuriei sau al durerii? Relatat la durata unei vieți omeniești și în special la a unui om ce l-a petrecut întreg în companie, presărat cu destule suferințe, se pare destul de lung. Relatat însă la concepția și dimensiunile planului și scopului acest(ui) războiu, durata lui se pare proporțională și, în fine, relatat la perpetua evoluție, se pare o clipă — fără îndoială, de o strălucire deosebită — în calea omenimii călătoare spre ultimul ideal.

Tot una e de admitem numai un singur ideal, însă calea spre el conduce prin mai multe și varii ținuturi, faze, și noi facem calea având în conștiință dorul vecinic după acest ultim li-man, sau, de admitem o serie de idealuri cari se diferențiază și perfecționează spre ultimul din serie, și noi călătorim având în conștiință numai proximalul ideal, aspectul general al proximei regiuni și numai după ce sosim acolo — după împlinirea unei dorințe — se naște, dar imediat, dorul după un aspect cu orizon și mai larg, și mai clar. Viața unui om, ca și a unui popor, abia ajunge ca

să-l treacă pe călător prin două cel mult trei ținuturi și să-i stâmpere dorul după două s'au trei idealuri parțiale. Dar poporul, ce moare pentru istorie, el îmbracă altă haină și cu alt pașaport trece mai departe spre noi idealuri. — Odată e marca cea națională, altă dată cea religioasă și iar altă dată cea socială, care distinge o totalitate de oameni ce călătoresc în tovărășie strânsă prin un ținut oarecare. Odată se numesc Romani, altă dată Francezi, altă dată creștini și iar altă dată internaționali, dar e aceeași omenime care schimbă hainele în cursul călătoriei — după clima ținutului.

Și care e singura mângâiere pentru individ, trezit la o conștiință adâncă? Că el în cursul unei vieți scurte de om își poate face întreaga cale anevoioasă până la ultimul ideal, la care tind și celelalte unități mai mari, ca neam, clasă și omenime. — Omul e un microcosmos față de omenime, însă fenomenele și legile lor sunt aceleași. — Așa-mi pot explica, că unii oameni ajunși în cursul evoluției lor într'o fază cu două, trei grade mai avansată față de cea a poporului său, poate prevesti și pregăti calea pentru mulțime. Alții sunt conducătorii reali și momentani ai masei, alții caută să o stăpânească încă în principiile lor demodate, pentru că faza evoluției lor e rămasă și față de cea a masei. — Unul e inginerul ce construiește calea ferată, al doilea e mașinistul locomotivei și al treilea e frânarul!

De toți trei e lipsă deopotrivă.

Iată frânarul Rusiei a avut mâni prea slabe și în ce prăpăstie a băgat carul!

24 Dec. (6 Ian. n. 1918). Seară de Crăciun! Cât am rătăcit!
Și tu acum totuși m'ai găsit!

Treceam din prânzitor la cvartirul meu; în mijlocul căii auz vestea minunată trecând ca o taină prin liniștea satului. Mă opresc și ochii-mi se'ndreaptă spre bolta înstelată și luminată de raze curate. Cel mai strălucitor e Jupiter, între Pleiade și Hyade. Ce mă poate uni mai mult azi-seară cu iubii mei, decât amintirile frumoase comune și privirile ce ni se întâlnesc în stele. Și e a patra seară de Crăciun, în care meditez, izolat și înstreinat, în ziarul meu asupra tainei mari, din care încă așa de mulți oameni nu s'au împărtășit. — Căsenii mei au așternut pe masă paie curate și acum dorm fericiți, căci ei știu bine că Pruncul minunat, va lua sălaş și în odăița lor în astă mare noapte! Eu aștern hârtie curată sub condeiul meu purtat de dor și de nădejde într'o seară de Crăciun, în care s'adun cântăreții mei — eu și ei toți trei — să ne sfătuim și așa să grăim:

Iată ne-am trezit

Dintr'un vis urât!

8. Ian. 1918. Azi am fost la biserică. A servit părintele Măcelar în biserica ruteană din loc și au participat toți Românii de la

cele trei trenuri ce staționează în această comună. La ieșire ne-a întâmpinat capela lui Kaffka, locotenent la comp. de geniu din loc.

Crăciun sec, fără zăpadă și cu mult vânt pe aici. Ne-am construit și noi din vreme bună o sanie frumoșică și încă nu o am putut folosi.

La front absolută liniște, — ca în armistițiu. Târg de schimb viu. Pe rum căpătăm săpun foarte bun. Altcum azi am auzit că delegații ruși să nu se fi prezentat în 4 l. c. la continuarea pertractărilor de pace în Brest-Litovsk și că ar fi dispuși să continue a pertracta numai în Stockholm. Dacă se adeverește această știre senzațională, atunci orică și Ententa dorește să participe la pertractări, ori Rușii vreau să se retragă din calea păcii separate, ori știu eu ce se fierbe în politica mare, — destul că plecarea noastră la alt front e deocamdată problematică. . . .

Eu petrec zile foarte fericite. Am toată comoditatea posibilă în războiu. Căldură, lumină, aer și alimente perfecte. Lectură bună și vești bune de la ai mei și liniște pentru cetit și meditat. — Că nu va ținea tot așa cât e lumea, o știu prea bine, dar de-acum mă pregătesc sufletește și pentru mai rău, dar și pentru mai bine.

15 Ian. „Ziua bună se cunoaște de dimineața“, astfel și anul bun cu ziua primă. După prânz poșta mi-a adus 4 cărți de la iubitul meu Marin, scrise cu toată căldura inimei sale frumoase. Alta de la Mimi și Tudor și alta de la iubiții noștri Ghiță *) și toți ai lui. Pe lângă ele nr. 6 din revista fizicală a lui Poske și broșura lui Freundlich despre bazele teoriei gravitaționale a lui Einstein și Pester Lloydul cu punctele lui Wilson, în cari eu văz intențiune serioasă spre o rezolvire norocoasă a dramei mari a omenimei.

După o răsfoire nervoasă în foi, am mers la Boeriu să-i telefoniez adjutantului de la regiment, că ofițerul chemat să mă schimbe pe mine, e bolnav, deci să ceară (?) nouă dispoziție de la colonel cu privire la transferarea mea supărăcioasă la reg. 22. Atunci adjutantul îmi comunică știrea bună că colonelul, rugat de Boeriu, a exoperat la divizie, ca eu să rămân tot aici. Am funcționat 26 de luni în postul acesta, după cum cred spre mulțumirea celor chemați a critica activitatea mea. Micile și marile episoduri, din vremea aceasta lungă le-am petrecut împreună cu regimentul meu, deci de el mă leagă toate amintirile din campania din Galiția. Mi-ar fi fost foarte neplăcut să fiu acum aruncat în mediu strein. Nu mai am elasticitatea recerută ca să câștig cu pâșirea primă simpatia generală. Și oficerii regimentului meu abia după un an m'au acceptat cu prietenie.

Dar dintre toate bucuriile cari m'au surprins, toate aproape în aceeași oră a anului nou, cea mai mare a fost bucuria șefului meu imediat, a fostului meu elev Dr. Nicolae Boeriu, oficerul de

---

* Ghiță Navrea, socrul său.

proviantură al regimentului nostru. Anume : o cartă i-a adus știre despre soția și fiica lui și despre părinții acestora, despre cari el n'a mai știu nici bine nici rău din ziua retragerii armatei române din Ardeal, vasăzică de vre-o 15 luni.

Soția cu fiica sunt în Vaslui, iar părinții ei în Rusia. Vorba că trăiesc ! — Ca un curent electric a trecut emoțiunea acestei știri prin inima devenită apatică a prietenului meu. L-a trezit la o nouă viață, i-a deșteptat noi speranțe frumoase, — o adevărată înviorare sufletească pentru el. În mijlocul unei desnădăjduiri ce amenința să treacă deja în totală apatie, ziua anului nou cu veste sa îmbucurătoare l-a redeșteptat pentru acea nouă viață, care singură poate avea rost pentru el. — Și bucuria lui m'a cutremurat și pe mine, simțind din nou puterea mare a legăturii sufletești, care singură orientează soarta oamenilor.

27 Ianuarie 1918. Voiu descrie o zi din cele multe, și anume ziua de 24 Ianuarie, în care rămăsesem singur, căci Boeriu se dusesse la târg la Korolowka și Linkess la spitalul de ochi din Pesta.

La 8^h dimineța am plecat la Mielnica, de astă dată nu cu sacul de picioare al lui Boieriu, ci în papuci de paie. De altcum e timp de primăvară, nici boneta nu o mai port la drum. În șezătoarea ce se improvizează zilnic în odaia de asignare a lui Șipos, numai plângeri și injurături la adresa oficiului economic. Cu 2 porțiuni de cafea și 4 Kg. de ceai nu satura regimentul și caii. Nici ovăs, nici pâne, nici apă, nici carne. Noroc cu „selfactivitatea“ oficerilor de proviantură. După ce luasem toate dispozițiile pentru distribuirea din astă zi, am plecat la Iwanic-Pusztla, la regiment, parte să-mi procur prospectul cailor pentru consfătuirea de d. p. (după prânz) la divizie, parte să caut ocaziune a mulțumi colonelului pentru că s'a întrepus pentru mine ca să nu fiu transferat la reg 22. Prima mi-a succes, a doua nu, căci colonelul era dus la front. În cancelaria regimentului, în care cu câteva zile mai înainte se manifestase bucurie pentru transferarea mea, acum mi s'a indicat perspectiva creată de colonel pentru distincție. — Noroc cu mine, că am o convingere după care îmi fac datorința și care îmi este platforma cea mai sigură, căci altcum aș fi pradă opiniilor, ca frunza unui vânt capricios de toamnă. — M'a durut atunci, în primele momente, că am fost silit să aflu că după conlucrarea colegială de 2¹/₂ ani, care mi-a fost apreciată de șefi în mai multe rânduri, așa, fără nici o jenare, rupe bățul deasupra capului tău acela cui i-ai dovedit în timpul îndelungat nesuferit tocmai prin aceea, că prin ținuta și activitatea ta nu i-ai confirmat vederile sale anticipate. Și veninul oamenilor acestora numai prin bunătate se poate face inofensiv. Cine urăște și cine e mândios n'a avut și nu va avea niciodată drept.

În fine, acum cu perspectiva unei noi distincții, „îndulcit“ am mers acasă să-mi adun datele necesare pentru a mă prezenta pe

deplin orientat în sfatul mare de d. p. în cancelaria Statului Major al diviziei. Aici se întrunise toți oficerii de proviantură și toți comandanții de tren din divizie. Era vorba de reducerea considerabilă a numărului cailor, pentru a se înlesni alimentarea lor.

După o consfătuire serioasă de 3 ore — în care n'au lipsit și unele momente vesele prin penibilitatea unor organe pe deplin neorientate — s'au adus concluze cari silesc regimentul nostru la cedarea alor 70 de cai.

Sosit acasă, așteptam cu nerăbdare pe Boeriu, căci erau afaceri delicate în curgere. Lui Gross îi trebuiau în trei zile consecutive câte 2 trăsuri la Czortkow, alte cinci cantinei la Borszczow, alte 2 după fân, tot acolo. Podul de peste Nistru ni l-a rupt ghița și astfel a izolat în pădurea Țarului 63 de tăietori de lemne, cari trebuiau alimentați. Referadă în chestiunea reorganizării trenului etc. Imi ardea capul de afaceri, se înserase binișor și Boeriu nu venia. În locul lui m'a surprins Hausner cu un ofert neașteptat. 50 de măji de orz este un triumf azi pentru un oficer de proviantură. Încă 10 zile asigurate! Însă orz nu pe bani, ci pe rum! Iată greutatea afacerii! Dar s'a făcut, căci trebuia să se facă. Soldaților nu le lipsește așa de mult rumul, ca și cailor orzul. Am dat 8 l. rum pe 1 măjă de orz. Eu am fixat prețul rumului cu 20 cor. și Hausner al orzului cu 160 cor. Dar fixarea de preț puțină importanță are; principalul e pentru mine că primesc 50 de măji și pentru el că primește 400 l. rum. Cu cari va câștiga sigur 50^{0/0}. Cei de la reg. 21 și 22 se laudă că l-au refuzat pe Hausner, cerând prețuri prea obraznice. Dar sunt convins că ambii au încheiat afacere cu el. Așa merge în meseria aceasta. Ce spui, ce faci, ce scrii, totul e secundar pe lângă faptul că poți sau nu alimenta om și cal.

Am mai trecut repede prin sita minții știrile de la iubiții mei, mai câteva telegrame din P. Lloyd, 1 pagină din principiul gen. al lui Einstein și am adormit, având conștiința liniștită că am trecut bine peste o zi critică de ordinea a doua.

11 *Faur* 1918. Statele beligerante din Ost s'au declarat azi la Brest-Litowsk — cu abandonarea formalitațiilor unei învoielii de pace — a nu mai fi în stadiu de războiu.

Aci m'am oprit și 10 minute n'am putut continua scrisul. În aceste 10 minute fantezia mi-a zugrăvit o serie de tablouri de colorit pesimistic.

Caut urzeala acestei fantazări. O aflu în oboseala mea în urma serviciului de peste 41 de luni la miliție, din cari 34 în campanie. Judecând după capitalul meu de energie, nu am decât să mă felicitez că am putut presta atâta, dar acum mă țin matur pentru a fi declarat invalid.

(Va urma)

Versuri

Secătuind pădurea, o toamnă va mai trece
Și'n frunza'n care astăzi piciorul ți-l afunzi
— Sub umbră grea de arbori muribunzi, —
Amestecat cu iarba, asemenea de rece,

Nu voiu mai ști de nimeni. Incetinește pasul.
Prietenia-ți poate eu n'o știui de-ajuns.
Prin ceața care cade, știu, vântul te-a ajuns
De'ntorci mirată capul, părând că mi-auzi glasul

*

Pe lângă păduri, treci nepăsător.
Acolo sunt flori nenumărate,
Mărunte, în singurătate,
Sub vântul care bate peste toate, ușor.

Izvoare, în frunze, răsar.
Din ramuri se scutură'n ierburi lungi,
Umbrele,
Rar.

Acum găzele, părăsind potirele
Unde și-au odihnit subțirile
Aripi și suflete, cântă,
Ies în poteci și cântă,
În mireasma florilor, cântă.

*

Atât de lungă toamnă m'a învățat să scriu
De jocul de copii, cu nebunia lor,
De liniștea ascunsă în fila cărților,
De clopotele nopții cu sunetul târziu.

Atât de lungă toamnă m'a învățat să scriu
De fetele ce-adună tristeți și frumusețe
Zadarnice, în trupuri de vifor și blândețe,
De vinul care cade, în cupe, rubiniu ;

De miile de ramuri ce mâine-or fi sicriu,
De doina zăvorită în munții uriași
Și rareori de câini și de oameni din oraș,
Atât de lungă toamnă m'a învățat să scriu.

Ascult...

Ascult refrenu 'nmormântării,
In vânăat fapt al înserării...
Ascult cum toamna joacă'n foi
Și cum se plâng salcâmi gori,

Cum năpustite din pustiuri,
Pornesc înfrângerile... râuri!
Ascult... un glas mă cheamă înapoi
...Sunt vitrege și vremurile noi...?

Gheorghe Banu

Cântă-mi... *)

Cântă-mi, vătafe, cântă-mi o doină :
Mi-e sufletul toamnă și ziua mi-e moină...
Ingroapă-mi durerea în vaier de strune,
Ca jertfa în codri, ecou să răsunе!...

Cântă-mi din fluer, cântă-mi, ciobane,
Ne pleacă cioporul, că-i frig în „Sălane“; **)
Iar stâna rămâne pustie sub crâng...
— Ne pleacă cioporul și brazii ne plâng !

O doină, să stea și norii în loc
Tu cântă-mi... căci astăzi jeratec sub foc
Mi-e inima... cântă-mi, o cântă-mi, ciobane,
Ne pleacă cioporul și plouă'n „Sălane“ !

Gheorghe Banu

*) Din volumul „Fluer de frasin“, ce va apărea.

**) Munte în regiunea Sibiului.

Sfârșit de toamnă

După Rainer Maria Rilke

Eu văd de la o vreme
În jurul meu schimbare :
E cineva și 'mparte
Durere, destrămare....

Și de pe-o zi pe alta
Se schimbă și grădina,
Căci galbeni fură pomii
Ce-i prinde-acum rugina.

Pustie e alea
Și iată'n fund și marea
Unindu-se cu cerul
Intins cât ține zarea.

S. B.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ceasuri grele

de Rainer Maria Rilke

Cel ce plânge-acuma undeva în lume,
Fără nici un rost plânge'n lume,
Mă plânge pe mine.

Cel ce râde-acuma undeva în noapte,
Fără nici un rost râde 'n noapte,
Râde de mine.

Cel ce merge-acuma undeva în lume,
Fără nici un rost merge 'n lume,
Merge spre mine.

Cel ce moare-acuma undeva în lume,
Fără nici un rost moare 'n lume,
Priviți-mă.

Traducere de S. B.

In țarini

*Mă 'ntorn cu sufletul iar înapoi
Spre țarini largi, spre cântec de cimpoi,
Să-mi regăsesc neprihănit liman
Prin ierburi necosite de un an;*

*Să mă 'nfrățesc — în freamăt lin de ceteni —
Cu arborii pădurii — vechii mei prieteni;
Să 'mbrățișez colinele uitate,
Sub albe zări cu aur dantelate.*

*Să văd în preajma holdelor de grâu
Fecioarele purtând legat la brâu
Mănunchiu de spice dogorite 'n soare,
Ca pârgul dragostei de sub răzoare.*

*Să-mi reazem dorul pe un sân de in,
Să 'nnec amarul tot într'un suspin;
In șoapta apelor fără hodină,
S'adorm ca macii seara în grădină.*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Liniște

*Din țarini presărate cu zăbranic,
Au coborît tălângile spre sat,
A coborît și noaptea peste 'ntinsuri
Și cântecul la stână a 'ncetat. —*

*Prin ierburile umede de rouă,
Nu trec grăbite ciute înspre ape
Și nici copaci nu se mai apleacă,
În limpezimi, domol să se adape.*

*S'a potolit în vatra stânei focul
Și dorul baciului s'a potolit.
— Dumbrăvile-s învăluite 'n liniști
Căci decuseară toate-au adormit. —*

*Sub întuneric moale de cărbune,
Doar vântul își îndeamnă 'n tihnă mersul
Prin ramuri de mestecenii și de paltini,
Frățin, demult, cu drumul și cu versul. —*

Dimitrie Danciu

Făptura ta

*Făptura ta-i clădită din lumină
din voioșie și surâs nevinovat ;
privirea ta e vraja care nu s'a dat
deplină florilor, ce ți se 'nchină...*

*Făptura ta-i ca idolul sculptat
de mâna clasicului Praxitele
vrăjit d'un chip înconjurat de stele, —
chip ce n'a putut fi încă sărutat...*

*Un murmur blând în nopțile de vară,
O dulce șoaptă 'n preajmă de izvor,
O melodie ruptă din ghitară.*

*Podoaba îngerilor, care fac sobor
în cerul 'nalt al Maicei Preacurate,
comoară ești de rare nestemate...*

Ion V. Boeriu

Toamnă

*De pe plaiuri, turmele
Cârduri, cârduri curg...
Ceața 'nghite urmele —
Toamnă și amurg.*

*Doina'n brazi și cetenă
Singură s'ascunde,
Căci vara, prietenă,
A plecat nu știu-unde.*

*A pornit pe indelete,
Dusă de-un holtei,
De s'au luat haiducii cete,
Pe urmele ei.*

Gheorghe Banu

Uitare

Să aşternem punte peste amintire,
Ca uitarea să ne fie mai aproape;
Să mă ducă drum departe în neştire,
Legănat de vânturi, mângâiat de ape.

Cântul cel din urmă să mi-l cânte marea.
Valuri despletite, dorul să mi-l mîne
Pânăce'n adâncuri voiu găsi uitarea.
Sufletul, primeşte-l, în ceruri, Stăpâne!

Emil Micu

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Chemare

Vino! La noi e atât de bine... Streaşina casei te chiamă cu stropii de ploaie aninaţi de şindrilă şi de scocul de lemn înnegrit.

Castanul din fundul grădinii şi-a desbrăcat hlamida de purpură ruginie de patru ori de când nu ne-am mai văzut. Ştii, salcia de pe marginea prundişului care-ţi plăcea atât de mult, s'a uscat. Acum e vorba s'o taie străinii. Vino şi uită tristeţea! Vioara cu strune rupte din tine stă aruncată, albită de praf, pe masa ta; din bordeiul umbrit de plăceri, te-aşteaptă, ca în alte vremuri, să plângi cu ea durerea pribegiei.

Te chiamă isvorul din marginea coastei. A trecut mult de când nu te-ai mai oglindit în unda-i clară de cleştar. Acum e trist; deşi apele lui sunt veşnic tinere, pare nespus de bătrân când în ropotul murmurului de seară îşi deapănă amintirile de zăpadă.

Emil Micu

Pagina de umor și satiră

O bătrână,
câlți și lână,
dar brățară'n
jur de mână,
cu cercei
în urechi
și la gât
cordele vechi;
ruj pe buză,
floare 'n bluză
iar în cap,
deși e veche,
pălăria
pe-o ureche, —
ațipise
subt un arc
de frunziș
într'un parc.
Lângă ea,
cu pas rar,
se așează
un ștregar.
Și cum o fixa
mereu
piesa-antică
de muzeu,
gând satanic
încolți
în capul
cu basca gri:
c'un fir lung
de colilie
gâdili
pe subt bărbie
pe bunica
străvezie.
Fața creafă,
făr' viață
se ilumină
de-odată
de un zâmbet
fără pată.
Mai apoi,
se rumeni;
răsuflarea

se iuți,
iară brațe
piele și-os,
se întinse
drăgăstos
spre-un himeric
Făt-frumos.
Partnerul,
prinzându-i gestul,
i-aruncă
în brațe lestul
unei buturugi
răscoapte,
iară în urechi
dulci șoapte
de iubire,
fericire...

Când deschise,
măre, ochii
strânepoata
babei Dochii
și văzu
cât de departe-i
visul de
realitate,
când văzu
nas lung ce-i fac
toți ștregarii
de prin parc,
s'opinti
să se ridice,
ca..., pe-același loc
să pice
cum ar pica,
mototol,
un cojoc
căzut în gol.

Inima
bieteii matroane
— și mirată
și mișcată —
își uitase
să mai bată.

N. Hurlup

Dări de seamă

I. Lupaș, Istoria Unirii Românilor, București (1937) 405 p. + XLII pl. h. t. Prețul 30 lei. (Cartea Satului 18.)

Cărți istorice interesante și bune de citit se găsesc rar de tot în istoriografia noastră. De aceea, în mod special, de multă vreme s'a simțit lipsa unei cărți istorice de largă răspândire. Prin lucrarea de față, *Istoria Unirii Românilor*, cu cele șase cărți ale sale în 49 de capitole, d-l prof. I. Lupaș înlătură această lipsă cu prisosință, prezentându-ne o istorie românească în sinteză de o remarcabilă claritate și bogată în referințe caracteristice.

De la început ni se desvăluie planul în care a fost lucrată: „trebuiau culese din mulțimea fără număr a întâmplărilor cu deosebire cele mai potrivite a da cetitorilor puțința să vadă limpede legăturile nesdruncinate, cari au dăinuit totdeauna între pământul strămoșesc și între fiii poporului român, răsfirați sub felurite stăpâniri străine, putându-le garanta, de acum înainte, viețuirea împreună sub aceeași cârmuire românească îndelung dorită și cu nenumărate jertfe răscumpărată de toți“ (p. 3—4). A fost evident, un pian greu, dar realizarea lui este optimă atât prin deplina înțelegere a lucrurilor întâmplate de-o parte și de alta a munților noștri, cât și prin prețuirea dreaptă a oamenilor, fără exagerări și, mai ales, fără accentuări locale. Spre a ne da seama de prețiosul dar pe care îl face literaturii noastre istorice d-l Lupaș, e destul să spicuiim câteva considerații generale în care este bogată întreaga lucrare.

Credem că până acum nu s'a făcut o mai netă precizare a rostului Transilvaniei, cetate naturală în mijlocul românimii, și de ce caracter era principele ei (p. 11, 39—40), și nu s'au emis vederi mai largi asupra pământului românesc în întregimea lui (p. 13). Când se înfățișează istoria originii și formării poporului român, nu rareori putem constata iarăși concluzii de mare însemnătate. Mai întâiu observăm că e prima dată când un istoric ardelean recunoaște categoric, după oscilația lui Petru Maior, că Dacii nu au fost exterminați prin cucerirea romană (p. 14—15, 18). În afară de unitatea pământului și a moștenirii strămoșești, d-l Lupaș urmărește și toate celelalte elemente care au contribuit la formarea spiritului de unire românească. Astfel, prezentarea limbii noastre își găsește un loc firesc aici (p. 26—33), ca și datinile populare (p. 33—36, 40—42), mai puține de la Romani și de la barbari. Acestea din urmă au fost însă adaptate spiritului nostru local (p. 37—40). Se precizează iarăși că în domeniul slav sunt unele lucruri de schimbat (p. 17). Și

noi credem că influența aceasta nu e atât de „colosală“, cât o socot unii. Nădăjduim să ne spunem cuvântul mai pe larg cu altă ocazie. Suntem deasemeni bucuroși că se recunoaște rostul invaziei tătare ca deslegare a legăturilor românești de Ungaria (p. 62—63). Se mai adaugă alte multe observații interesante. Amintim că în ansamblul lor ocupă un loc deosebit ortodoxia noastră, scut de apărare și de unificare românească (p. 20—26)

Prezentarea istoriei române în evul mediu este concisă și cum nu se poate mai frumoasă (p. 53—59) Un loc larg ocupă însă elementele politice care duc la frumoasa pagină de istorie înscrisă de Mihai Viteazul. De remarcat este prezentarea Domniei și moștenirii acestui Domn, ocrotitorul Ardelenilor (p. 114—115; și p. 43—45), cum și dorințele din ce în ce mai accentuate despre unire totală (p. 213—241), care duc până la teama lui Széchenyi (p. 229), la planurile lui I. Câmpineanu (p. 241—243) și la minunata mărturisire a țaranului arădan Ioan Morariu (p. 325). Nu ocolim a aminti și prețioasa recunoaștere că Muntenia și Moldova au fost supuse Porții „în condiții prielnice pentru amândouă țările“ (p. 94) și că sub Turci, adăogându-se și Ardealul, a fost o adevărată unire românească (p. 107). E foarte bună și prezentarea rostului Sașilor în ansamblul românesc (p. 61—62), recunoașterea meritelor Domnilor fanarioți (p. 191—203) și a domniei lui Cuza, prea mult lăsată în umbră până acum (p. 270—281). Remarcăm deasemeni pagina închinată durerilor acestui neam (p. 93—104) și frumosul portret al regelui Ferdinand (p. 349—351). Este inutil să mai adăogăm ceva la prezentarea epocii regalității noastre și a frământărilor ardelenene din ultimii cincizeci de ani. Multe pagini de mărturie și observații trec de limitele istoriei generale și devin adevărate documente de bază pentru această vreme (p. 325—377). Hotărît, toate acestea duc net la negarea absolută a nesocotitei vorbe că România ar fi un dar al Trianonului (p. 46), când de fapt este „urmarea firească a unei pregătiri istorice de sute de ani“ (p. 8).

Unitatea lucrării, bogăția citatelor, limba românească și perfectă împărțire a capitolelor, fac ca lectura să fie ușoară și deosebit de atrăgătoare. Fie-ne însă îngăduit a ne arăta îndoiala că mortul de la Argeș ar fi Radu I (p. 69). Credem într'un predecesor al lui Basarab I, cum am încercat să arătăm într'o lucrare a noastră acum vre-o doi ani. De-asemeni moneda atribuită lui Bogdan I al Moldovei (p. 76) este în realitate de la Bogdan II. Vechea atribuire greșită a lui Sturdza a fost înlăturată și nu trebuie să mai stăruim în ea. Tot astfel cred imposibilă existența unui Costea Voevod (p. 76). Mențiunea pomelnicului bistrițean poate fi pusă la îndoială; în schimb hrisovul lui Alexandru-cel-Bun din 7 Septembrie 1403, care nu amintește

de acest Costea între predecesorii emitentului, numiți precis : Bogdan, Lațcu, Petru, Roman și Ștefan, merită toată și singura atenție. Dealtfel aceeași succesiune este arătată și în hrisovul lui Iuga Voevod din 28 Noemvrie 1399, care amintește pe Petru, Roman și Ștefan ca predecesori ai săi imediați.

Incheind această scurtă prezentare, ținem să mărturisim încă odată valoarea deosebită a acestei cărți și să credem că nu va întârzia să fie, nu numai în mâinile celor cu preocupări speciale, ci și în acelea ale tuturor bunilor noștri cetitori sătești, cărora li se adresează în rândul întâiu. Profitul moral pe care îl vor avea va fi deosebit de mare și deaceea nu încetăm a o recomanda cu toată căldura.

A. Sacerdoțeanu

*

G. I. Brătianu, *Une énigme et un miracle historique : le peuple roumain*. București, 1937, 132 p.

Este răspunsul dat părții cu același titlu a cărții recente a istoricului francez Ferdinand Lot „Les invasions barbares“, în care acesta admite în ce privește originea Românilor, fără însă a nega drepturile lor firești asupra teritoriilor actuale, teoria imigrării lor în Ardeal către sfârșitul evului de mijloc, — teorie susținută cu atâta emfază de școala istorică revizionistă maghiară de astăzi. Năzuind a ne da din capul locului o lucrare obiectivă, ferită de „pasiuni și dușmăni naționale“, dl G. I. Brătianu, strângându-le într'un mănunchiu, analizează părerile autorilor mai noi relative la această chestiune, scoțând din comparația lor concluziunile sale personale, pe alocuri foarte potrivite și logice. În ce privește pe Unguri ar fi fost bine ca autorul să dea mai multă atenție cauzelor de ordin politic și șovin — relevate și analizate de noi în ultimele numere ale „Țării Bârsei“ — care au făcut ca istoriografia ungurească, reprezentată până atunci de atâtea ilustre figuri, să părăsească prin anii 80 ai veacului trecut vechea ei concepție despre autohtonía Românilor și să se realizeze noii școale răzvrătite și nu totdeauna științifice inaugurate de istoricul Roesler și de filologul Hunfalvy și adusă la apogeu de școala revizionistă de astăzi. Din această școală face parte și d. L. Tamás, căruia autorul îi dă o atenție deosebită și, credem, exagerată. Este iarăși exagerată generalizarea concluziilor ce se pot trage din înțelesul umil al cuvântului *rumân*, ca denotațiune a țaranilor clăcași, asupra întregii noastre istorii și a se crede că număroșii nobili și cnezi *români* (Olahi) din evul mediu ar fi disprețuit și uitat numele lor generic de glorioasă origine. Nu numai la unul din autorii vechi, străini, găsim dovada că Români se făleau (gloriabantur) cu numele lor.

Nu ne-o spune și mândrul *Român* Dimitrie Cantemir că *Românii* descălecători ai Moldovei au fost aproape toți boieri? Din faptul că la Români din Maramureș cuvântul *rus* înseamnă „iobag“, iar la Paris cuvântul *suisse* înseamnă „servitor“, nu se pot trage, credem noi, concluzii generale asupra situației sociale din trecut asupra popoarelor respective. În schimb, din faptul important că Români apar încă la sfârșitul secolului al XIII-lea în număr considerabil și în „mediul cosmopolit al comptoarelor din Crimea,“ precum reiese din actele notarilor genovezi din Caffa, autorul conchide cu drept că „aceasta formează o dovadă destul de evidentă a pătrunderii Românilor în văile de răsărit ale Carpaților, cu mult mai curând decât ar voi să o admită protagoniștii imigrației recente a Românilor“.

A. A. M.

*

Alex. Lapedatu, Figuri revoluționare din trecutul românesc. *Ion Câmpineanu (1798—1863)*, București, 1937, 27 p. format 24×17. Ion Câmpineanu, „animator și îndrumător al ideologiei și politicii naționale de la începutul epocii de renaștere a României moderne“ este unul dintre marii uitați și nedreptățiți ai istoriei noastre. D-l Alex. Lapedatu reușește să ne reînvie, într'un cadru amplu și luminos, figura impunătoare a acestui premergător și sfetnic politic al generației de la 1848. Cauza pentru care amintirea lui I. C. a fost ștearsă aproape cu totul din memoria generațiilor de dinaintea marelui război a fost „dureroasa și păgubitoarea eclipsă“ pe care „ideia națională“ o suferi „în ultimele decenii ale secolului trecut... în ce privește educația tinerei generațiuni. Căci — scrie d-l A. L. — sub influența, pe de-o parte a curentului socialist, iar pe de altă parte, a școalei junimiste, interesul acestei generațiuni nu se mai îndreaptă spre trecut și spre oamenii lui reprezentativi cu aceeași iubire și cu același respect ca mai înainte...“ — I. C. a fost conducătorul frumoasei și puternicei acțiuni naționale a partidului patriot al Țării Românești. În epoca de după revoluțiunea de la 1821, I. C. susținu lupta cea mai energică împotriva protectoratului rusesc, pentru recăștigarea independenței naționale a poporului românesc și chiar pentru unirea politică nu numai a Munteniei și Moldovei, ci a tuturor țărilor locuite de Români. „Idealul Românilor, — scria el în 1838 șefului revoluționarilor poloni, principelui Adam Czartoryski, la Paris — este să fie *un singur popor, unit și independent*, să constituie *un regat ereditar pentru toți Românii*, cu îndepărtarea protectoratului rusesc și a suzeranității turcești și cu *libertatea claselor sociale*. Acest ideal e scopul nostru suprem. — În Obșteasca Adunare el conduce opo-

ziția națională, având de partea lui majoritatea membrilor ei, ajungând în conflict chiar și cu Domnul țării, Alex. Dim. Ghica. Cel mai mare act al său din acest timp fu *Manifestul* revoluționar de la 1 Noemvrie 1838, iscălit și consfințit cu jurământul pe evanghelie de majoritatea reprezentanților Adunării naționale obștești a țării și care conține în germene întregul program al renașterii naționale a românismului, de la „Unirea țărilor române într'un singur stat național” și până la „egalitatea de drepturi pentru toate clasele sociale”. Cu mult înainte de 1848, I. C. a desființat claca de pe moșiile sale, dând țăranilor pământul necesar pentru hrană. Intemeietor al Societății Filarmonice, el este cel mai puternic sprijinitor al operei literare și culturale a lui Eliade Rădulescu. Prin acțiunea sa în străinătate și prin intervențiile sale pe lângă cabinetele din Paris și Londra „se prese pentru prima oară chestiunea română în fața puterilor apusene, ca o chestiune de interes mai larg, european, nu numai ca o chestiune de interes restrâns, între Ruși și Turci. O va spune, după zece ani, Palmerston lui Eliade Rădulescu și compatrioților săi”. Atotputernicia Rusiei în Orient, care nu va fi înfrântă decât mai târziu, la Sevastopol, a zădărnicit însă și de astă-dată planurile mărețe ale luptătorului român. Intors în țară, I. C. a fost arestat din ordin rusesc și ținut închis până la 1841. Ruinat economiceste și cu sănătatea sdruncinată, I. C. a rămas mai departe un naufragiat al acestei vieți, dar încă cu o autoritate foarte mare asupra generației menită să ducă la înfăptuire, după 1848, ideile sale. Se stinge la 1863 și este înmormântat de Cuza cu onoruri militare. „Ideile, credințele și faptele oamenilor, bune și folositoare, trăiesc, cresc și sporesc prin ceice și le însușesc și sprijinesc, înțelegând să lupte până la capăt pentru izbânda, pentru triumful lor. Așa a fost și cu ideile și credințele politice și naționale ale lui Ion Câmpineanu. Nu s-au putut duce însuși la realizare, le-au dus urmașii săi”.

A. A. M.

Cărți care trebuie citite

I

Date privitoare la maghiarizarea Românilor de Gh. Popa-Lisseanu. Editura „Universul”. București 1947

Veteranul profesor bucureștean (originar din Țara-Făgărașului), cunoscut pentru cercetările sale în domeniul istoriei și al literaturii antice, și-a reunit în broșură un mănunchiu de argumente și date istorice culese din izvoare demne de crezare, cu privire la procesul de maghiarizare forțată, căruia a fost supusă populația românească din Ardeal și Ungaria, din partea brutalilor lui stăpânitori de veacuri.

Broșura este înfățișată ca o completare a lucrării mai vechi, publicată de autor și în limba franceză sub titlul „*Sicules et*

Roumains“ și tradusă în urmă și pe limba maghiară, ca să fie înțeleasă — ce crudă ironie ! — și de către Românii secuizați din Ardeal.

Din cele 20 de capitole, care concentrează un material bogat și extrem de interesant pentru intelectualul român, încreștăm pe cele mai însemnate : 1. *Vechi sate românești în Pannonia* (lângă lacul Balaton). 2. *Secuizarea Românilor*. 3. *Teoria lui Hunfalvy* și diferite alte păreri asupra originii *Secuilor* (după unii *germană*, după alții *avară*). 4. *Vechea organizație a Secuilor* 5 *Limba românească în Vicleimul secuiesc*. 6. *Maghiarizarea Românilor prin biserică și școală*.

Intregul material istoric, demografic și filologic, adunat cu românească omenie și coordonat cu respect de adevăr, constituie unul din acele riposte serioase, calme și bine-documentate, pe care suntem ținuti să le dăm plevuștei, tot mai gălăgioase, de pseudoistoriografi și improvizați agenți ai revizionismului budapestan, pentru a le demasca reaua credință cu care falsifică istoria și denaturează chiar și pe propriii lor cronicari unguri, crezând că pot mistifica și azi — cum au reușit în trecut — opinia publică din Europa.

Datoria Ligii Antirevizioniste românești este de a nu cruța nici o jertfă, ca astfel de arme de luptă — cum e broșura de care ne ocupăm — să fie puse în mâna tuturor cărturarilor români (profesori, învățători, avocați, notari, preoți și studenți), și'n special a celor din țin turle secuizate.

II

Regenerarea neamului românesc. de N. Porsenna, Editura „Cugetarea“, București 1937, pp 224, Lei 55.

Dl. N. Porsenna, scriitorul apreciat deopotrivă în domeniu literar ca și'n câmpul larg al studiilor de filosofie socială, atacă, în lucrarea de față, problema cea mai vitală și mai actuală a neamului : *Însași problema regenerării lui fizice morale și spirituale*.

Plecând de la fenomenul de destrămare morală, de la devierea sufletească pe care o constată la clasa noastră cultă, autorul descoperă, cutezător, toate defectele societății actuale și preconizează un întreg sistem de reforme politice, sociale și școlare, cu scop de a ne salva „rasa“, a o ridica din haosul actual și a crea un nou tip românesc, esențial diferit și superior celui de astăzi, un element de ordine, de creație de cultură pozitivă, încadrat armonic în spiritul vremii, în spiritul civilizației apusene și, împrumutând neamului un ritm nou de viață, un dinamism intelectual și o energie creatoare, care să-l situeze în rândul națiunilor culte.

Ne găsim, cum vedem, în fața unor noi concepții, sistematizate după toate criteriile și experiențele omului de gândire, care

tinde să așeze pe temelii noi cultura și civilizația viitoare a neamului.

În acest scop, autorul formulează scheletul unui *nou sistem de educație energetică*, ale cărui linii fundamentale le desenează uneori până'n detaliu.

La baza acestui sistem de „renaștere națională” stau o sumă de principii etice și sociale, unele chiar din domeniul ideologiei de „extrema stângă”.

Spiritul de adâncă reformă socială — ca să nu-l numim deadreptul *revoluționar* — care respiră din paginile acestui cugător, tinde în ultima analiză să dea o *nouă organizare forțelor creatoare ale neamului românesc*, pentru a-l face în stare să se adapteze formelor superioare de civilizație și de viață, forme pentru care e destinat prin înseși calitățile sale intelectuale, prin însuși *specificul său național*.

Pentru ca „rasa” să fie reconstruită și spiritul ei morbid să fie asanat, la inteligența nativă a Românului trebuie adăugat *educația voinții și a caracterului* — concludă autorul.

În vederea acestui nou tip, cu alt ideal de viață, autorul cere o școală nouă, c'un nou sistem de creștere integrală, chemat să desvolte „factorul-om”. Spațiul nu ne îngăduie să analizăm mai de-aproape sistemul școlar recomandat de dl Porsenna, care, ca orice idee nouă, e susceptibil de aprobări, ca și de rezervă.

Ceeace nu ne oprește să considerăm lucrarea d-sale printre cele mai de seamă și mai de folos dintre operele recent apărute în domeniul acesta, și s'o recomandăm în atenția cititorilor cu serioase preocupări, privitoare la *fenomenul românesc* de astăzi.

Gh. Tulbure

Revista de Pediatrie și Puericultură. Anul I, Nr. 1—4, Ian.-Apr. 1937. Buletinul Societății de Pediatrie și Puericultură din Cluj. Redacția și Administrația: Clinica Infantilă din Cluj.

Orice lucrare de adevărată valoare științifică trebuie făcută cunoscută, prin scris sau conferințe, specialiștilor și celor cari vreau să se specializeze. Câmpul medical este infinit de vast și posedă atât terenuri ce se cer a fi puse în valoare pentru binele obștesc prin muncă tenace de către idealiști pe cari ca răsplată nu-i așteaptă decât satisfacțiuni de ordin moral — cât și mine de aur, din care se îmbogățesc cei cari comercializează știința, precum și șarlatanii. Clinica este oficina unde se scrutează adevărul, se aplică practic și se instruește. Pe lângă o clinică, unde se lucrează în adevăr în vederea acestui triplu scop, este de absolută necesitate un organ propriu de difuzare, care este buletinul de specialitate.

Dl prof. Dr. Gh. Popoviciu, — un idealist muncitor, tenace și neobosit — simțind lipsa unui buletin, cu mari greutateți l-a înființat, a făcut primul pas.

Dar pe lângă împlinirea unei lacune de ordin științific, un periodic de medicină infantilă, scris în limba română, se impunea în capitala Transilvaniei, ca și tratatele didactice românești, și din considerente de interes și demnitate națională. Dl prof. Gh. Popoviciu la înființarea Revistei de Pediatrie și Puericultură a simțit și cumpănit toate acestea, căci pe lângă calitățile arătate mai sus, d-sa posedă încă o calitate, care lipsește multor bărbați de știință români și anume: este un foarte bun Român, care-și impune pentru viitor o muncă fără preget pentru înfăptuirea celui mai înalt ideal al neamului nostru: „*Creșterea lui ca număr, desăvârșirea calităților sale atât de nobile și ascensiunea lui pe culmile cele mai înalte!*”.

Nu-l cunoaștem pe d-l profesor Popoviciu, dar acest singur număr al Revistei de Pediatrie și Puericultură este de ajuns să ni-l imaginăm ca pe un harnic scriitor teoretic până acum, iar de acum încolo tot așa de activ pe teren practic pentru reducerea mortalității infantile, așa de mare în țara noastră, încât constituie nu numai o rușine națională, dar și o pierdere anuală de cam 200,000 de copilași, — tot atâtea energii pentru capitalul biologic al Neamului Românesc. Pentru rezolvarea acestei probleme însă, nu este de ajuns: nici înființarea de reviste de pediatrie și puericultură, nici ridicarea de clinici de pediatrie și puericultură, nici concursul particular al medicilor de specialitate sau a persoanelor binevoitoare, ci judecând stările de la noi — nu din alte țări, — se impune, în prealabil, să ridicăm starea economică și culturală a poporului nostru, să-i facem educația morală și șovinistă-națională și, atunci, medicul va avea foarte puțin de lucru în lupta pentru combaterea mortalității infantile, care de fapt este „moartea înceată a Neamului Românesc” și cutropirea pământului național de popoare străine, mai sănătoase la trup și la minte, și mai conștiente.*)

Și, cu siguranță, asta-i soarta ce ne așteaptă — și nu într'un timp prea îndepărtat, — de nu se va produce o regenerare națională de sus în jos, prin mijloace drastice, ca în orice organism adânc infectat dar viguros, cum e Românul!

Până se va ivi OMUL, d-le prof. Popoviciu, să scriem statistici și să desemnăm diagrame frumoase, din cari să cetim cum ni se stinge Neamul, făcând loc liftelor străine, pentru cari lucrează... *putregaiul național*, care mult este!

Dr. A. Sulica

---

*) Neamul evreiesc perfect organizat și solidar din punct de vedere național, trăiește în cea mai murdară promiscuitate și, cu toate acestea, are mortalitatea infantilă cea mai mică. De ce? Fiindcă se hrănește bine, nu e alcoolic, iar preotul Evreilor, rabinul, e un slujitor național conștient, care nu se ocupă de alte afaceri lumești.

Gh. Tulbure: *Școala sătească din Ardeal în epoca lui Șaguna.* Activitatea marelui arhieru pe teren bisericesc ne este bine cunoscută, din monografia prof. Lupaș, iar despre opera lui literară, d-l Gh. Tulbure a scris acum 28 de ani. În volumul de față ne desvelește o nouă latură a trudei lui Șaguna: năzuința de a ridica nivelul învățământului de la sate.

Astfel, figura învățatului mitropolit ne apare tot mai luminoasă. El simte „ce lipsă mare are poporul nostru de-a căpăta învățătură, de-a se desăvârși și a se lumina... din ruginita negură a neștiințelor... să se preschimbe în popor cultivat“.

Șaguna caută să apropie școala de biserică, scoțând-o de sub influența statului, îndeamnă satele la sacrificiu pentru clădirea caselor de lumină, căci numai „jertfind fiecare din sărăcia sa cât de puțin, se poate aduna cât se cere pentru înființarea și susținerea unei școale“.

În acest scop, el scrie pagini de îndemn prin ziare, trimite circulare către preoți și lămuriri pentru învățători: „Instrucțiuni didactice“, îndemnându-i să lucreze în armonie, deșteptând în popor „simțul pentru școală“. Și ntr'adevăr, osteneala lui Șaguna face să străbată în școala populară, „un suflu nou de viață“. (185—1868).

Șaguna se interesează și de învățământul secundar, considerând liceul din Brașov ca o încoronare a trudei lui, stabilește normele pentru catehizarea elevilor români cari urmează școli străine și precizează cea dintâi programă analitică pentru școlile populare din Ardeal.

Rezultatul acestor năzuințe este îmbucurător: se organizează școlile, se ridică nivelul învățământului, se regulează frecvența, se fixează programa și disciplina, înmulțindu-se școlile de la 100 la 600, în curs de 10 ani.

Lupta noastră este nobilă — zice înțeleptul ierarh — și Dumnezeu, care este însăși lumina și nu suferă întunerecul, ne va răsplăti pentru lumina pe care o revărsăm asupra fiilor noștri.

Cartea de față o așezăm, cu recunoștința, în seria celor 12 tipărituri ale omului pasionat de problemele școlii românești, care este d-l Gh. Tulbure, cap limpede și cu pătrundere adâncă față de opera marelui înaintaș întru îndrumarea neamului nostru, spre desăvârșire, prin lumină.

Horia Teculescu

*

Aurelian Sacerdoțeanu: *Români și Barbari în sec. IX.* Un început de diferențiere. București 1937. (Extras din Revista Arhivelor). Pp. 16, Format 27×20¹/₂.

În discuția privitoare la locul în care s'a săvârșit „procesul de transformare a combinației autohtonilor Sud-Estului european

cu Romanii“ ca și la cea care privește problema „dacă toți Românii sunt autohtoni în toate locurile pe cari le ocupă acum“. dl Sacerdoțeanu constată că, discuția — „plecând de la faptul că pentru multă vreme nu există atestări precise despre soarta elementului romanic în transformare, cum și despre aceea a noului element care a luat naștere, adecă despre Români“ — uită că : „mărturiile despre elementul romanic răsăritean trebuie considerate că se continuă cu acelea care amintesc pe Vlăhi, care în sine nu înseamnă decât același lucru mărturisit de către anumiți vecin“. — Subliniază apoi că „însuși materialul cu care s'a lucrat n'a fost îndeajuns de studiat“. De aceea înainte de toate trebuie determinat precis „ce înțelege fiecare scriitor medieval, în special bizantin, printr'un nume oarecare“. Fiindcă mai în toate aceste izvoare istorice „există o onomastică supusă model arhaismului sau barbarizării pe de-o parte, și a tradițiilor de cancelarie pe de alta. Din cauza aceasta elementul contemporan real este învăluit în forme arbitrare, care trebuie desfăcute, studiate, identificate. Se poate foarte bine ca multe nume arhaice să ascundă noțiuni noi, sau altele noi ori mai puțin noi, să nu arate nimic altceva decât noțiuni vechi sau foarte vechi“ (D. Russo). Se dau exemple pentru justificarea afirmației de mai sus.

Romanitatea orientală, deși răspândită asupra unui teritoriu întins, cucerit într'un timp îndelungat „are totuși o unitate perfectă prin faptul că Romanii cuceritori s'au suprapus peste un element local identic sau similar, cucerit numai în etape diferite“. Iar „succesiunea neîntreruptă și directă pe întregul ținut fost cândva roman, nemijlocită de nimeni, o au Vlăhii medievali, adecă Românii din toate timpurile“. — Trecând apoi la raportul dintre Românii păstori și agricultori și între barbarii militari, care trebuiau întreținuți, și relevând importanța *limbii* și *credinței* care „au putut să formeze elementul dominant și unificator al unui popor“, autorul conchide că „sec. IX este o răscruce pentru istoria ținutului locuit de Români. Atât pentru cei rămași sub ocrotire imperială cât și pentru cei de sub cea barbară. Numai în această vreme putem observa o nouă atitudine. De aceea este și explicabil de ce abia de acum înainte vor apărea și Românii în izvoarele istorice contemporane în mod deosebit. Nu mai formează un stat organic înglobat într'o formă tradițională, ci un fragment aparte anexat altora, sau alătura de ele, cu care numai împreună fac să se păstreze unitatea obișnuită“.

„Spiritul Romei s'a simțit la Dunăre până în acest secol IX, când încă nu se pusese vorba de diferențiere între credincioși. Pentru Români, singurii de altfel care au putut păstra această legătură fără întrerupere, nu se pusese chestiunea indicării lor cu un onomastic precis. Totuși ei apar mascați sub nume de împrumut.

„Sciții“ care se roagă în latinește, după mărturisirea din 865 atât a Papei, cât și a Împăratului, nu sunt decât Românii din Nordul Dunării. Procesul acesta de diferențiere a elementului latin de cel barbar, nici nu va mai întârzia mult și se va transforma în precizie: Ungurii, la venirea în Pusta, vor întâlni în Transilvania pe Vlahi, deci pe Români“. — Scriitorul arab din sec. XI Gardizi încă păstrează o informație, din izvoarele utilizate, când numai poporului român „nu-i găsim un nume bine și precis atribuit, ca și în izvoarele bizantine-latine ale vremii“. — „Lângă Slavi este un popor din Imperiul Roman (ăz Rum); și toți sunt creștini și pe ei îi numesc N-n-d-r. Și ei sunt mai mulți decât Maghiarii, însă sunt mai slabi“ — spune Gardizi. E vorba, evident, de vremea când Maghiarii erau încă în Atelkuz „care de bună seamă că se întindea și în Moldova de jos. Numai din această așezare puteau ei privi peste Dunăre un popor creștin care făcea parte din Imperiul roman, adecă bizantin. Slavii vecini, dacă nu mai pot fi Sârbii, pot fi în schimb „Rușii“ sau Slavii din părțile Daciei în curs de romanizare“.

În sec. IX poporul creștin al Românilor — își termină d. S. constatările — era (deci) bine așezat de o parte și de alta a Dunării... Este ultima perioadă când romanitatea orientală își păstrează omogenitatea și este socotită ca direct scoboritoare din vechiul Imperiu roman. Infiltrarea barbară tot mai numeroasă, orientarea religioasă diferită și necesitatea de diferențiere a neamurilor care formau mozaicul etnic carpato-hemimontic, impun de acum înainte o deosebire care se va preciza definitiv în sec. XIII-XIV“.

*

Aurelian Sacerdoțeanu: Evoluția scrisului și cartea până la apariția tiparului. (Extras din rev. „Raze de lumină“). Buc. 1937. Pp. 24, format 24×16.

Măsura prețurii unui lucru nu o hotărăște numai foosul pe care ți-l poate aduce, ci și cunoașterea „biografiei“ aceluia lucru, a sforțărilor câte s'au depus, a energiilor câte s'au cheltuit până se ajungă la perfecțiunea din zilele noastre. O astfel de „biografie“, de evoluție ne dă dl Sacerdoțeanu, prin strângerea a tot ce se știe despre îndeletnicirile omului de a-și exterioriza gândurile și sentimentele prin scris, de la cele mai vechi încercări care se pot bănui că s'au făcut la început în nisip, argilă, humă și până la scrisul pe material flexibil: pânza, papirosul, pergamentul și, mai în urmă, hârtia din care s'a putut forma *cartea* — dupăce aceasta trecuse prin faza folilor de plumb, *plumbea volumina*, de care face amintire Pliniu. — Se trec în revistă și instrumentele și mijloacele folosite la scris (stilum, culoarea, cărbunele, lutul galben, creta, penelul, calamus-ul, pana, aurul, argintul, chinorosul, chinovarul),

insistându-se mai ales asupra diferitelor forme de scris și a influențelor unor forme asupra altora (figurativă, capitală, uncială, cursivă, prescurtată, cryptographia, cryptograma, minuscula, tiparul). apoi a evoluției alfabetului — cu rădăcinile în vechile figuri simbolice. — Studiul d-lui S., care ar trebui citit de fiecare om cu pretenții de cultură, se încheie cu apariția tiparului „când scriul și-a pierdut importanța, dându-se toată atenția tehnicei” și când „odată cu el au dispărut și artele minore legate de el, și care fac minunea arhivelor și bibliotecilor“.

*

Petru Iroaie: Căntece populare istroromâne (Extras din rev. „Făt-Frumos“). Cernăuți 1936. Pp. 86, format $24\frac{1}{2} \times 16\frac{1}{2}$, Lei 100. Convingerea d-lui Leca Morariu, pasionatul cercetător al graiului și folclorului istroromân, despre existența melopeei populare la acest fragment în dispariție al neamului nostru, — melopee inexistentă pentru cercetătorii anteriori — se adevărește prin colecția d-lui Petru Iroaie a fi avut temeiuri reale. Deși scoase azi din circulație, Cirebirii și-au avut cântecele lor populare. Unul, din cele salvate de d. P. I., ne duce chiar „la datarea și precizarea celui mai vechi cântec românesc, anterior despărțirii dialectale, deci de dinaintea anului 100“. Este cântecul *De când nu te am vezut* — „cântecul comparării omului cu codrul, pe carel găsim și'n celelalte părți ale teritoriului locuit de Români.

D-l P. Iroaie dă și motivele ieșirii din circulație a cântecului românesc cirebir și înlocuirea lui cu cel croat. Acesta din urmă ajunge la modă „fiind favorizat de biserică, de școală, de oamenii conducerii; și-și are vastă arie de extensiune, satele împrejmuitoare fiind croatizate sau croate. Pe lângă acestea cântecul românesc e disprețuit de pret, de învățător etc. și de vecinii Croați, cari vin la horile și sărbătorile valahe, sau îi primesc pe Valahi printre ei și le desaprobă cântecul prin neînțelegere și prin râsete“. Iar cântecul popular, fine „o creație socială“ „are multă nevoie de sprijinul societății. El nu poate trăi în afara societății și nu poate dăinui fără concursul societății. În societate, omul cântă cântecul ce are răsunet, căci cântă să fie ascultat, și nu huiduit. Mândra primește la fereastră sau în pcartă numai cântecele cari sunt aprobate de societate și de cari se poate mândri, nu cele cari i-ar trezi ocări. Și cu cât cântecul își găsește răsunet mai întins în satele vecine, cu atât e mai prețuit. Aprobarea generală menține un morav, dezaprobarea îl izolează și-l vestejește. Când acest concurs, deci, al societății lipsește, cântecul se retrage din circulație. Il mai păstrează câte-un ins, murmurându-l în singurătatea lui, și-l transmite vecinului care i-a înțeles murmurul“. D-l Petru Iroaie are marele merit de a fi smuls, asemenea unui duhovnic, din tainițe

sufletești inaccesibile altora, un frumos mănunchiu de frânturi de ale vechiului suflet cirebir, cristalizat în forma poetică a cântecului.

Broșura cuprinde 1) Cântece, 2) Cântece elegiace, 3) Satirice, 4) Diverse. Textele sunt urmate de traducere în l. română literară. Partea finală cuprinde prețioasele capitole despre: *coincidențe, asemănări, influențe, note filologice, stilistice* etc.

Iată câteva din cele mai scurte cântece cirebire:

Și pe mare și pe țărni,
Când sântem împreună, mă cred în rai.

*

Eu te văd pe vapor,
Te cunosc după cuvânt.
Imbobocit-au trandafirii
Sau sânt viorelele ?

*

În mijlocul inimii mele
Crește o floriceică.
De nu o vei dori-o,
Se va usca de sigur.

*

Din războiul de la Belgrad
Tu ai plâns, eu am cântat.
Foaie verde frunză uscată
Acasă sosit-am împușcat.

În graiul lor :

— Ce che n-ai venit
Când ăț am urdineit ?
— N-am venit de rușire
C-am mislit samochi la tire. ¹⁾

*

Ămnat-am ocea și cole
Pre zelele iarbe.
C-oi vede me feta
Che ia vegl'e blaga ²⁾

*

Sicu-i o ramnițe.
Pre ia do merițe
Frische, mușatițe. ³⁾

*

Petru Iroaie: Critica criticii românești. Cernăuți 1937. (Extras din rev. „Făt-Frumos“). Pp. 12, Lei 10. O meritată punere în evidență a serioaselor și documentatelor „*Pagini de istorie și critică literară*“ ale d-lui I. E. Torouțu, — pagini „care-l situează printre puținii veritabili critici români“.

---

¹⁾ — De ce n'ai venit
Când ți-am poruncit ?
— N'am venit de rușine
Că m'am gândit la tine.

²⁾ Umblat-am încoace
și 'ncolo
Pe iarba verde
Să-mi văd mândra,
Că ea paște vitele.

³⁾ Sănu-i o câmpie
Pe ea două merișoare
Proaspete, frumusele.

Leca Morariu: *Maiorescu și neologismul*. Extras din „Omagiul lui I. Nistor“. Cernăuți 1937. Pp. 24. Lei 20.

În vechea și totuși mereu noua discuție asupra îndreptățirii sau neîndreptățirii de a se acorda neologismelor cetățenia română, d-l Leca Morariu, dovedește, cu citate, că „rezerva (lui Titu Maiorescu) față de neologism nu e absolută, intrasigentă, șovină“, recunoscând necesitatea neologismelor „încă la 1872“. Ba și mai mult, arată tot întemeiat pe citate, 1) Cum, în practică, T. M. se dezavuiază pe sineși, nerespectându-și el însuși regulile antineologice și 2) Cum chiar teoria antineologică a lui Maiorescu militează contra lui Maiorescu.

Apărător al neologismelor, pentru o seamă de motive sprijinite pe exemple, d. Leca Morariu conchide că „împotriva considerațiilor lui Maiorescu — antinomice ele însele întreolaltă... — neologismul și-a afirmat suverana viabilitate, croindu-și pe toate potecile drumul convenit și înfrângându-l (chiar!?) și pe Titu Maiorescu... Neologismul fiind limbă *vie* ca orice grai viu de orcând...“

*

Sau mai primit la Redacție:

Dr. N. G. V. Gologan: 1936 economic. Cu condițiuni speciale asupra circumscripției și activității Camerei de Comerț și industrie din Brașov.

Petru Iroale: *Espressione epistolare contadinesca*. Firenze 1937. Pp. 8.

Idem: *Caracterul poeziei populare*. Cernăuți 1927. Pp. 52, Lei 50.

Horia Teculescu: V. Onițiu, un educator deschizător de suflete și ziditor de idealuri. Viața și opera. București 1937. Ed. Casei Școalelor și a Culturii Poporului. Pp. 400. Lei 70.

Nicolae Tcaciuc-Albu! *Istoria literaturii române*. Ediția a doua, revăzută și lărgită. Cernăuți 1937. Ed. autorului, str. T. G. Masaryk 9. Pp. 66, format 24×16. Lei 40.

Buletinul „Mihail Eminescu“: Cernăuți, anul VIII 1937 Pp. 52, Lei 50.

Preot maior în r. iconom stavrofor **Ceriolan Buracu**, confesorul bat. 3 grăniceresc de gardă: Cetatea și Castelul Făgărașului. Cronică istorică. Făgăraș 1937. Pp. 28, format 20^{1/2}×14, lei 50. Se vinde în folosul Capelei militare din Castel.

Südostdeutsche Forschungen (publ. de Dr. Fritz Valjavec), v. II, München 1937. Pp. 426, format 27×18^{1/2}. Din dogatul conținut al acestui masiv volum reținem studiile dd. Elemér Mályusz (Kaunitz über die Kulturpolitik der Habsburgergermonarchie), Hans Petri (Vorbemerkungen zu einer Geschichte der Reformation und Gegenreformation in den Donaufürstentümern), Coriolan Petranu (Begriff und Erforschung der nationalen Kunst), Z. G. Petrescu (Streben und Leistungen deutscher Aerzte in den rumänischen Ländern). Din comunicări: Ernest Görlich (Ungarn im Blickfeld der österreichischen Mitteleuropa-Idee 1848—1859), V. Bologa (Ankängen an den zweiten Merseburger Zauberspruch in rumänischen und Banater madjarischen Heilsegen).

Raport asupra activității F.O.R.-ului din Arhid. Sibiului pe anul 1936—37. Sibiu 1937. Pp. 36.

Alex. Lapedatu: Un episod revoluționar în luptele naționale ale Românilor de peste munți acum o jumătate de veac. Buc. 1837. Pp. 78, format $24\frac{1}{2}\times 17$.

Teodor Neș: Oameni din Bihor (1848—1918) Tip. Diecezană Oradea. 1937. Pp. 662, format $23\frac{1}{2}\times 15\frac{1}{2}$ Lei 350.

I. Crăciun: Baba Novac, generalul lui Mih. Viteazul. Extras din „Gazeta Ilustrată“, Cluj 1936, Pp. 30, format $23\times 14\frac{1}{2}$.

Idem. Cartea Românească în decursul veacurilor. Conferență. Pp. 30, format $20\frac{1}{2}\times 13$.

Idem. Bio-bibliografia d-lui Alex. Lapedatu. Extras din volumul omagial închinat fraților Alex. și Ioan I. Lapedatu, Buc. 1933. Pp. 40 format $24\frac{1}{2}\times 17$.

Institutul pentru studiul Ist. Universale. Ședința de deschidere Buc. 1837. Pp. 16, Lei 20.

Nic. N. Munteanu: Aspecte și direcții în romanul românesc, de la primele începuturi până azi. Sinteză literară. Ed. „Of. de Librărie“ Buc. 1937. Pp. 56, format $23\times 15\frac{1}{2}$. Lei 30.

Ionel Neamtzu: Pentru o femeie. Roman. Ed. ramuri. Craiova Pp. 192, format $19\frac{1}{2}\times 12\frac{1}{2}$. Lei 60.

Gh. Tulbure: Școala sătească din Ardeal în epoca lui Șaguna. (Bibl. învățătorilor No. 5). Ed. Rev. Satul și școala. Cluj 1937. Pp. 106, format 17×12 . Lei 25.

Dr. Augustin Tătaru: Cehoslovacia în bazinul dunărean. Extras din rev. „Țara de Măine“. Cluj 1937. Pp. 18, format $23\times 15\frac{1}{2}$.

Iosif E. Naghtu: Bio-bibliografia P. S. Episcop Nicolae Colan. Sibiu. 1937. Extras din rev. Teologică Sibiu. Pp. 34, format $23\frac{1}{2}\times 15\frac{1}{2}$.

Iosif Naghtu: Mărunișuri cultural-istorice nășăudene. Extras din „Arhiva Someșeană“. Bistrița 1937. Pp. 16, format $23\times 15\frac{1}{2}$.

Dr. Augustin Tătaru: Cooperarea și alte curente social-economice. Extras din „Observatorul Social-Economic“. Cluj, 1937, Pp. 21, format $23\times 15\frac{1}{2}$.

Bogdan Istru: Blestem. Poezii. Chișinău 1937. Pp. 30, Lei 20.

Barbu Lăzăreanu: Cu privire la epigramă și epigramiști. Buc.

Idem: Cu privire la Coșbuc. Buc.

Idem: Cu privire la Hașdeu (II).

Idem: Cu privire la Folklor I. II.

Idem: Cu privire la Alexandri, format $19\frac{1}{2}\times 12\frac{1}{2}$. Pp. 40. Câte lei 16

Dr. Weisz Ignác: Nyolcvankilenc év emlékeimből. 20 érdekes bünügy. Brașov 1936. Pp. 64, format $21\frac{1}{2}\times 15\frac{1}{2}$.

Aurel A. Mureșianu: Originea Ciangăilor din Săcelele Brașovului. (Colecția ist. a rev. „Plaiuri Săcelene“) 1937. Pp. 20. Lei 10.

Cardinal Wiseman: Fabiola sau Biserica din catacombe. Roman. In rom. de Al. Lascarov-Moldovanu Ed. „Cugetarea“. Noua Colecție Delafraș, București 1937. Pp. 376, lei 55.

„Dacia Istorică“ anul I, nr. 1. Redactor-proprietar Iosif Schiopul Cluj Str. Coșbuc 7.

D. Șandru și F. Brânzeu Printre ciobani din Jina. Extras din „Grai și suflet“ București 1934, pp. 106.

Asupra unora vom reveni în nr.-le viitoare.

Ne-au mai venit în ajutor de la apariția nr.-ului trecut, dd :

Dr. Brediceanu C., ministru plen., Helsinki (Finlanda)	cu	Lei	400.—
Dr. Debu Ilarie, avocat, Miercurea-Ciuc		"	200.—
Pop Caius, mare proprietar, București		"	240.—
Sturdza Mihail, Brașov		"	70.—
Dr. Țeposu Emil, prof. univ., Cluj		"	110.—

Calde mulțumiri tuturorora, cum mulțumim și d-lui *N. Râmboiu*, secr. Prefecturii Cluj, pentru al treilea abonament ce ne-a făcut.

ABONAȚII

care și-au mai achitat abonamentul :

Pe anul 1936

Pr. maior Buracu Coriolan, Făgăraș
Hanțu Ion, Cernăuți

Până la 31 Oct. 1937

Ioanovici Ilie, preot, Feldioara
Salmen Norbert, profesor, Brașov
Stoica E., protopop, Sighișoara
Zănescu A., dir. B-cii Naț., Oradea

Până la 31 Dec. 1937.

Astra, Despărțământul M.-Ciuc
Bârseanu Catinca, Sibiu
Biblioteca Senatului, București
Dr. med. Borșan D., Brașov
Burduloiu Maria, Brașov
Docent Dr. Câmpeanu L., Brașov
Casa Națională Română, Făgăraș
Clinciu I., prof. î. r., București
Comșa Gh., notar î. r., Satulung
Dr. med. Comșa Nic., Sibiu
Curcă Gh., dir. Bcii „Albina“, Brașov
Dr. Dancu N., avocat, M.-Ciuc
Dr. David Candin, avocat, Abrud
Dr. Debu Ilarie, avocat, M.-Ciuc
Dr. Decian I., not. public, M.-Ciuc
Direcț. Șc. de copii mici Nr. 1, Brașov
" " prim. de Stat, Codlea
" lic. gr. cat. băeți, Blaj
" " „Radu Negru“, Făgăraș
" " „Al.Pap. Ilarian“, Tg.-Mureș
" Șc. norm. de fete, Lugoj
Faroga Victor, primar, M.-Ciuc
Dr. Gociman A. prof. Acad. com., Cluj
Grama Vinc., farm., Făgăraș

Dr. Iancu Ax., prof. univ., Cluj
Ing. Ionică I., f. senator, Brașov
Jiga M., dir. de bancă, Făgăraș
Dr. Jinga N., medic-șef, Sf.-Gheorghe
Maximilian Val., profesor, Brașov
Mereș Vas., preot, Brașov
Mocsonyi A., maestr. Vân. Regale, Buc.
Morgenstern I., avocat, București
Mosora A., primar și dep., Sighișoara
Dr. Muțiu I., not. public, Sibiu
Dr. Neaguș A., deputat, Brașov
Dr. Nicolau Șt., prof. univ., Buc.
Nistor Aurel, protopop, Sf.-Gheorghe
Pană Val., preot, Zărnești
Ing. Pennescu Kertsch Cr., preș. Cam. de Com., București
Pop Caius, mare propr., București
Dr. Pop I., f. subsecr. de stat, A.-Iulia
Primăria comunei Baciu
Primăria comunei Cernatu
Pușcariu I., învățător, Brașov
Roșca Sofr., dir. de bancă î. r., Buc.
Russu Gh., funcț. B-ca Naț., Călărași
Pr. Căp. Saftu Eugen, Ploești
Sânjoanu Fabiu, profesor, Brașov
Socaciu Tini, Brașov
Dr. Stinghe N., adm. prot., Brașov
Dr. med. Stoian Aurel, Bran
Sturdza Mihail, Brașov
Suru Al., insp. vet. Brașov
Dr. Tanislau I., asist. univ., Cluj
Dr. Tecău D., secr. g. Min. de Ind. și Com.
Voina D., fabricant, București

Până la 1 Martie 1938

Primăria comunei Codlea
" " Purcăreni
Prefectura jud. Cluj (3 abon.)

Până la 30 Aprilie 1938

Bogdan I. Marioara, București
Lt.-Col. Mih. Coliban, Tg.-Mureș

Dr. Glăjariu V., senator, Brașov (2 abon.)
Dr. med. Vintilă Ioan, Brașov
Lt.-col. inv. Zernoveanu Vas., Brașov

Până la 31 Dec. 1938

Dr. Brediceanu C., min. plen., Helsinki,
Dr. med. Țeposu E., prof. univ. Cluj

Se mai confirmă primirea costului nr. 4—5 de la d-l C. N. Mateescu, prof., R.-Vâlcea, a abon. restant pe a. 1935 de la dd. V. Smigelschi, arhitect București, și G. Davidescu, min. plenip. în Estonia, iar al Primăriei comunei Intorsura Buzăului pe răstimpul 1 III 1936 — 1 III 1937.

Spre orientare. Poeziile din pp. 436—438 ale nr. trecut, rămase din nebagare de seamă nesemnate, se datoresc d-lui *Aurel Marin*.

Confirmarea primirii abonamentelor sosite după 15 Oct. se va face în nr. viitor.

Două rugăminți. 1. Spre a nu li se întrerupe expedierea revistei dd. abonați sunt rugați a-și înnoi din vreme abonamentul, fiindcă începând cu anul viitor abonamentele vor trebui achitate *anticipativ*. Avem prea multe cheltuieli și neplăceri cu incasarea lor ulterioară. Și voim să punem capăt și sporirii numărului restanțierilor, având destul bucluc cu cei pe care-i avem, — mult prea numeroși pentru puterile noastre. *)

2. Domnii care nu mai doresc revista în anul 1938 sunt rugați să ne facă serviciul de a ne anunța de-acum, ca să ne putem orienta asupra tirajului viitor.

---

*) Față de aceștia ne vom îngădui uneori măcar satisfacția de a-i mai apuca din când în când de chică și a-i expune în vitrina revistei spre a-i cunoaște contemporanii și, mai ales, spre rușinarea urmașilor lor, — noțiune pe care ei au pierdut-o de altfel de mult.

TABLA DE MATERII

A ANULUI IX (1937)

Studii, articole, documente

	Pagina
<i>Banciu Ax.</i> : † Ioan Petrovici	39
" " : Din ziarul profesorului Aurel Ciortea	29,145, 255, 426, 559
" " : Sextil Pușcariu	99
" " : † Pr. Ioan Brânzea	154
" " : Scrisori vechi. Un curier al lui Iancu și călăuza aceluia spre cartierul rusesc din Țara Ro- mânească	157
" " : † Dr. Iosif Blaga	393
" " : Parteniu Cosma	398
" " : Un glas de Casandră maghiară	407
" " : † Pictorul Hans Bulhardt	546
<i>Ing. Brânduș Gh.</i> : Drama Mocanilor săceleni	231
<i>Condurachi D. I.</i> : Diplomați români în trecut (sec. XIV-XVII)	215, 330, 499
<i>Forțu Gr.</i> : Timoteiu Cipariu	402
<i>Dr. Gociman A.</i> : Gânduri la un popas	42
<i>Göllner Carol</i> : O anchetă a arhiducelui Iosif din anul 1777	391
<i>Ionică Elena</i> : Un francez acum o sută de ani despre țările române și unitatea lor	365
<i>Iorga N.</i> : Fundamentele dreptății naționale	22
<i>Lupaș Ion</i> : Prof. Ioan A. Lapedatu	3
<i>Marian Victor</i> : Pravila comercială de la 1837	128
" " : Aritmetica lui Șincai	250
<i>Micu Emil</i> : Din trecutul vieții noastre bisericești din Ardeal	386
<i>Mureșianu A. A.</i> : O nouă contribuție la ist. Românilor în evul mediu . . . . . (III p. 109, IV p. 195, V. 307)	49
<i>Onițiu Virgil</i> : Problema culturii estetice	36
<i>Oprîș Liviu</i> : N. Iorga: Idei asupra problemelor actuale	102
<i>Pop Sever</i> : Sextil Pușcariu	372, 523
<i>Pr. Popa Octavian</i> : Făgărașul sub regii ungari	538
<i>Popescu Bogdan</i> : Istoricul Șc. Reun. Fem. Rom. din Brașov	26
<i>Maria</i> : Domniile Țării Rom. și biserica ort. din Transilvania	141
<i>Popescu Mih</i> : Contribuțiuni la domnia lui Mavrogheni	248
" " : Cartea lui Mavrogheni Voevod către locuitorii celor Șapte sate	361
" " : Mavrogheni și ciobanii ardeleni	134
<i>Sacerdoțeanu A.</i> : O diplomă de înobilare din Hațeg	419, 551
<i>Dr. Sulica A.</i> : Amintiri din războiul de întregire a neamului, ...	144
" Țara Bârsei": † Ionel Moța și Vas. Marin	160
<i>Teodorescu Petru</i> : Al. Lascarov-Moldovanu	

Literatură

Versuri:

<i>Banu Gh.</i> : Pribeag (59), Ascult... Cântă-mi, Toamnă	566
<i>Boeriu V. Ion</i> : Sărmanii trandafirii (60), Dorința ne'mplinită (267), Plutașii (442), Făptura ta	569

	Pagina	
<i>Ceușianu Alex</i> :	Reîntoarcerea (170), Și clipele	263
<i>Danciu Dimitrie</i> :	Inserare, Sonet (441), În țărini, Liniște	568
<i>Hurlup N.</i> :	Unui tânăr „puiet“ cu plete, ochelari Și lavalieră (70), Epigrame (70, 177). Fragment dintr'un dialog prins la un colț de stradă (177). Unui parvenit al politicei (288), Statul dorit de matadorii partidelor politice (463), O bătrână	571
<i>Marin Aurel</i> :	Sanatoriu (54), În munți, Toamnă târzie (55), Memento (56), Noi, Aducere aminte (57). Poetul, Adâncă seară (172), Fragment (173), Versuri (264), Toamnă (265), În toamna (436), În munte (436), Versuri (437), ...	565
<i>Micu Emil</i> :	Fuga în codu (176), Uitare	570
<i>Negri Ada - Constantinescu Pimen</i> :	Soare de iarnă	176
<i>Olariu D.</i> :	Primăvară dobrogeană	439
<i>Opriș Sanda</i> :	Cântec (52) Freamăt	53
<i>Pitiș Ecaterina</i> :	Sonete (pp. 167, 168, 169, 261, 262, 434, ...	435
<i>Rilke M. Rainer - S. B.</i> :	Sfârșit de toamnă, Ceasuri grele	567
<i>Sturdza Mihail</i> :	Crăciunul meu (174), Mângâiere (175), Ofticosul	266
<i>Uhland-Rath V.</i> :	Capela	58
<i>Zaharia Ar. E.</i> :	Cântec	440
<i>Proză</i> :		
<i>Hențiu Elisabeta</i> :	Ucigașul (278) Mănăstirea Crucii	445
<i>Lascarov - Moldovanu Al.</i> :	Flori creștine. Casa vieții noastre (268), Egoistul	269
<i>Micu Emil</i> :	Chemare	570
<i>Nalbă Lia</i> :	Sărmanii oameni	61
<i>Tamba S.</i> :	Din stânga și din dreapta	64, 454
<i>Tufescu Victor</i> :	Obsesie (272), Desprimăvărare	343

Diverse

<i>Asociația Presei Periodice Române</i>	493	
<i>Cantemir Ion</i> :	Cronică teatrală („Craii Munților“ de Alex. Ceușianu	71
<i>O rectificare</i>	a părintelui Ierofteiu Viscrean	95
<i>Porsenua N.</i> :	Spicuri limbistice	411
„Țara Bârsei“:	Cu prilejul serbărilor din Blaj (402), Jubileul lic. ind. „Maria B. Baiulescu“, ...	406

Dări de seamă

<i>Alimănișteanu Pia</i> :	Dobrogea. File trăite, (de Victor Rath)	77
<i>Bernea Ernest</i> :	Gânduri pentru țara nouă (Ax. Creangă)	481
„ ”:	Cartea Căpitanilor (Ax B.)	485
<i>Borș Lucia</i> :	Doamna Elena Cuza (P. Teodorescu)	471
<i>Ing. Brânduș G.</i> :	De ce trebuie să muncim (Cr.)	84
<i>Brătianu I. G.</i> :	Une énigme et un miracle historique: le peuple roumain (A. A. M.)	574

	Pagina	
<i>Breazu Ion:</i>	Necroloage. Matei Milo în Transilvania și Banat. Clasicii români comentați, sub îngrijirea lui M. Cartoian (pp. 179-180). Literatură Tribunei, — 1884-1895. Partea I. Proza (p. 294). Povestitori ardeleni și bănățeni până la Unire. Antologie. (Aurel Marin)	474
<i>Broșu Ioan:</i>	Amintiri din viața preoțească (Ax. B.)	300
<i>Cantemir D.:</i>	„Descrierea Moldovei“, trad. din lat. de Gh. Adamescu (P. Teodorescu)	75
<i>Constant Paul:</i>	Răia, roman (Aurel Marin)	81
<i>Cartoian N.:</i>	Cercetări literare. Tom. II (Aurel Marin)	293
„ „:	O dramă pop. italiană despre Sinan pașa și vitejile rom. (M. A.)	482
„ „:	La modèle de l' „Erotokritos“ (C. M.)	481
<i>Costenco F. N.:</i>	Poezii. (Aurel Marin)	477
<i>Constantinescu R. P.:</i>	România și Italia (Ax. B.)	487
<i>Pr. Chiricuța Toma:</i>	Evangelhia, tâlmăcită pentru timpul prezent (P. Teodorescu)	73
<i>Coman Petre:</i>	„Ortografico-lingvistice“ (Ax. B.)	185
<i>Dan Ar. M.:</i>	Ada-Kaleh (P. I. Teodorescu)	178
<i>Dima Al.:</i>	„Calendarul Săteanului“ și „Amicul Poporului“ (B)	188
<i>Drăgan Gabriel:</i>	Forțele naționalismului creator (Petru Teodorescu)	289
<i>Ghibu Onisifor:</i>	Ordinul canonic premonstratens (Ion Faur)	483
<i>Gologan V. G. N.:</i>	Raportul Camerei de Com. și Ind. din Brașov pe anul 1935-36	87
<i>Hinoveanu D.:</i>	Lumișuri în somn. Versuri (D. Ganea)	298
<i>Ionescu Gh. D.:</i>	Relațiile Țărilor Române cu Patriarhia din Alexandria (P. Teodorescu)	76
<i>Jordan Al.:</i>	Mihai Viteazul în folklorul balcanic (Ax. B.)	185
<i>Iroaie Petru:</i>	Cântece populare istroromâne (Ax. B.)	583
„ „:	Critica criticii românești	584
<i>Lapedatu Alex.:</i>	Ion Câmpineanu (A. A. M.)	575
<i>Lupaș Ion:</i>	Frații Alex. și Ion Lapedatu. Volum omagial (Ax. B)	84
„ „:	Istoria unirii Românilor (A. Sacerdoțeanu)	572
<i>Manoilescu M.:</i>	Le parti unique (Dr. Victor Tufescu)	292
<i>Manoliu Petru:</i>	Rabbi Haigs Reful roman (P. Teodorescu)	73
<i>Dr. Manuilă Sabin:</i>	Știința de carte a populației României (Ax. B.)	487
<i>Marcu Alex.:</i>	Itinerar adriatic (P. Teodorescu)	468
<i>Mateiu Ion.:</i>	Gheorghe Lazăr (Ax. B.)	85
<i>Morariu Leca:</i>	Povești despre Vlad Vodă Țepeș	188
„ „:	Dela noi (Aurel Marin)	476
„ „:	Maioreșcu și neologismul (Ax. B.)	585
<i>Morariu Victor:</i>	Agata Bârescu și Bucovina (Ax. B.)	86
<i>Munteanu C.:</i>	Cântece pentru fata bătrână (Aurel Marin)	478
<i>Netea Vasile:</i>	Constantin Romanu-Vivu (Ax. B.)	486
<i>Amzăr C. D.:</i>	Naționalismul partidelor (Ax. B.)	485
<i>Olteanu Ion:</i>	Contribuție la studiul ideilor asupra isteriei (Dr. Iosif Pușcariu)	183
<i>Oprîșan Gr. A.:</i>	A. Vlațuță. (Petru Teodorescu)	465
<i>Petrescu P. Horia:</i>	Calendarul Astei pe 1937	87
<i>Popa Ion Victor:</i>	A fost odată un război (Cr.)	83
<i>Popa Lisseanu G.:</i>	Date privitoare la maghiarizarea Românilor (Gh. Tulbure)	576
<i>Potra G. Dr.:</i>	Despre Țigani domnești, mănăstirești și boierești (Aurel Marin)	178

	Pagina
<i>Popescu Dorin</i> : Deux découvertes de la fin de l'âge du bronze en Transylvanie (Aurel Marin)	180
<i>Popescu - Polyclet</i>	
<i>C. I.</i> : Epigrame (Petru Teodorescu)	290
<i>Porsenna N.</i> : Regenerarea neamului românesc (Gh. Tulbure)	577
<i>Rădulescu Al. N.</i> : Vrancea. Geografie fizică și umană (Dr. Victor Tufescu)	479
<i>Sacerdoțeanu A.</i> : Lupta Moldovenilor cu Litvanii în 1377 (Ax. B)	184
" " ": Inscripții și însemnări din Costești-Vâlcea (Ax. B.)	301
" " ": Români și Barbari în sec. IX (Ax. B.)	580
" " ": Evoluția scrisului și cartea până la apariția tiparului (Ax. B.)	582
<i>Simionescu I.</i> : Țara noastră (oameni, locuri, lucruri) (Dr. Victor Tufescu)	291
<i>Smiles S.</i> : Ajută-te singur, trad. în rom. de Al. Lascarov-Moldovanu (P. Teodorescu)	77
<i>Solomon C. și Ursu G.</i> : Cele mai frumoase poezii românești. Antologie (P. Teodorescu)	466
<i>Spătaru Gh. N.</i> : În fuga anilor. Versuri (D. Ganea)	299
<i>Stinghe Sterie</i> : Intemeierea orașului Brașov și originea Românilor din Șcheii Brașovului	187
<i>Suru Miron</i> : 1935 literar. Sinteză biblio-critică (Aurel Marin)	297
<i>Tcaciuc-Albu Nic.</i> : Viața și opera lui Ion Sbișera (Aurel Marin)	478
<i>Tulbure G.</i> : Școala sătască din Ardeal în epoca lui Șașuna (H. Teculescu)	580
<i>Witting Otto</i> : Istoria dreptului devânătoare în Transilvania (C.C.)	181

Despre reviste, anuare, anale, buletine

<i>Afirmarea</i> (Ax. B)	489
<i>Arhivele Olteniei</i> nr. 86-88. (Ax. B)	490.
<i>Buletinul „Mihai Eminescu“</i> fasc. 14. Anul 1936. (Ax. B) p. 92.	
<i>Convorbiri Literare</i> nr. 8-10, Aug.-Oct. (Ax. B.) pp. 90, 491.	
<i>Cuget Clar</i> (L. O.) pg. 87.	
<i>Curierul Economic și Social</i> (Ax. B.) 488.	
<i>Junimea Literară</i> nr. 4-12, 1936. Sumarul, pg. 491.	
<i>Milcovia</i> , anii V-VII, 1936. Sumarul, pg. 491.	
<i>Mușlea Ion</i> : Anuarul Arhivei de Folklor. Tomul III. (Aurel Marin) p. 79.	
<i>Orientări</i> , nr. 4-11 (Cr.) p. 91.	
<i>Rînduiala</i> . Broșurile ei. (Ax. Creangă)	480, 488
<i>Răsai Soare</i> (Ax. B)	492
<i>Revista de Pediatrie și Puericultură</i> . Anul I, nr. 1-4, 1937 (Dr. A. Sulica), pp.	578
<i>Siebenbürgische Vierteljahrsschrift</i> nr. 1-3 (Ian.-Sept.) 1936. (Victor Rath) pg. 88.	
<i>Südostdeutsche Forschungen</i> pe anul 1937	585
„ <i>Tinerimea Română</i> “. Ciclu conferințelor din anul 1936	495
<i>Viața Românească</i> nr. 1-3, 1936. Sumarul, Pg. 492.	
<i>Clîșee</i> : Pravila Comerțială de la 1937 (p. 128). Pr. Ioan Brânzea (p. 154). Corul lui Ioan Brânzea (157). Aritmetica lui G. Șincai (p. 250).	

Numărul acesta a apărut la 21 X. 1937.

